

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra archeologie

Archeologický výzkum domu čp. 59/I v Chrudimi.
Rozbor nálezové situace.
Bakalářská práce

Autor: Kateřina Formánková
Studijní program: B7109 Archeologie
Studijní obor: Archeologie

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Drnovský

Hradec Králové 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně, pod vedením Mgr. Pavla Drnovského, a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 24. 7. 2016

.....

Kateřina Formánková

Anotace

FORMÁNKOVÁ, KATEŘINA. Archeologický výzkum domu čp. 59/I v Chrudimi. Rozbor nálezové situace. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2016.

Bakalářská práce.

Cílem této bakalářské práce je zpracování archeologického materiálu, jenž byl získán v roce 1994 při záchranném archeologickém výzkumu v Komenského ulici čp. 59/I. Naleziště bylo zkoumáno pro získání informací o osídlení od středověku po novověk. Při zpracování souboru byla použita statistická metoda vyhodnocení artefaktů. Práce obsahuje kresebnou a fotografickou dokumentaci. V práci je také použita regionální a historická literatura týkající se zkoumané plochy.

Klíčová slova: Chrudim, dům čp. 59/I, středověk, keramika

Annotation

FORMÁNKOVÁ, KATEŘINA. Archeological research of the house no. 59/I in Chrudim. Analysis of the site archeological situation. Hradec Králové: Faculty of Arts, University of Hradec Králové, 2016.

Bachelor Degree Thesis.

The aim of this thesis is the processing of archeological material which was acquired in 1994 during rescue archeological research at Comenius street house number 59/I. The site was examined to obtain information about the settlement from the middle Ages to modern times. The file processing was performed using the statistical method of evaluating artifacts. The dissertation includes drawing and photographic documentation. Regional and historic literature regarding the studied area is used also in this dissertation.

Key words: Chrudim, the house 59/I, middle ages, ceramics

Poděkování

Ráda bych poděkovala svému vedoucímu práce Mgr. Pavlu Drnovskému za veškerou pomoc, ochotu a rady, které mně pomohly při tvorbě této práce. Velké poděkování patří i PhDr. Janu Musilovi z Regionálního muzea v Chrudimi, který mi ochotně pomáhal a poskytoval cenné informace. Nesmím zapomenout ani na ostatní zaměstnance muzea, kteří vytvořili příjemnou atmosféru při zpracovávání této práce.

Obsah

1	Úvod	1
2	Dějiny bádání v Chrudimi	2
3	Přírodní podmínky	6
3.1	Geologie a Geomorfologie	7
3.2	Půdy	7
3.3	Vodstvo	8
3.4	Podnebí	8
4	Historie města	9
4.1	Pravěký vývoj	9
4.2	Raný středověk	12
4.3	Vrcholný středověk	13
4.4	Období od 14. – 16. století	15
4.5	Chrudimský hrad	16
4.6	Městské opevnění	19
5	Písemné prameny o Chrudimi	20
6	Veduty	22
7	Kartografie	23
8	Přístupy ke zpracování středověké keramiky v Čechách	24
9	Naleziště	25
9.1	Popis nalezené situace	26
9.2	Archeologické nálezy	28
9.2.1	Keramika	38
9.2.1.1	Kuchyňská keramika	43
9.2.1.2	Zásobní keramika	45
9.2.1.3	Stolní keramika	45

9.2.1.4	Ostatní keramika	48
9.2.1.5	Kachle	48
9.2.2	Kovy.....	48
9.2.3	Sklo	49
9.3	Interpretace	50
9.4	Datování souboru.....	55
10	Vývoj zájmového území.....	55
10.1	Vlastnická práva.....	55
10.2	Vývoj a podoba domu čp. 59/I.....	57
11	Závěr.....	58
12	Summary	58
13	Seznam literatury.....	60
13.1	Literatura.....	60
13.2	Prameny	66
13.3	Elektronické zdroje	67
14	Seznam použitých zkratk.....	68
15	Seznam příloh.....	69
15.1	Obrazové přílohy	69
15.2	Kresebná dokumentace	91

1 Úvod

Všeobecně nejrozšířenější informace o Chrudimi jako středověkém městě se dozvídáme z písemných pramenů. Právě pro toto období se nejlépe uplatňují nálezy učiněné archeology, kteří zpřesní, rozšíří, vyvrátí nebo potvrdí další informace o tomto nádherném městě.

Tuto možnost přidání střípků do mozaiky o historii města měli archeologové v roce 1994 při ZAV v Komenského ulici na místě zbořeného domu čp. 59/I. V zadní části této parcely měla být postavena trafostanice. Cílem této práce je zpracování nálezového fondu.

V první kapitole Dějiny bádání jsem naznačila počátky bádání ve východních Čechách a poté jsem shrnula bádání a archeologické výzkumy v Chrudimi. V další kapitole jsou stručně popsány přírodní podmínky z tohoto území. Je zde popsán geomorfologický vývoj, klimatické a půdní podmínky. Krátce jsem se zmínila i o vodstvu. Dále se zmiňuji o historii města z pohledu archeologických nálezů od pravěku po raný novověk. Zmínka je i o problematice chrudimského hradu a městské fortifikace. Další kapitoly stručně popisují nejstarší písemné zmínky o Chrudimi, její vyobrazení na vedutách a nejstarší mapové podklady. Poté stručně předkládám možnosti zpracování středověké keramiky v Čechách.

Další kapitolou je samotný výzkum. Zde uvádím příčinu, proč byl výzkum uskutečněn. Věnuji se popisu nalezené situace, její interpretaci, dataci a analýze movitých archeologických nálezů. U keramiky sleduji technologické třídy, jejich výzdobu, počet a typologii nádob. Dále jsem vyhodnocovala kovové a skleněné nálezy.

Poslední kapitola zahrnuje archivní prameny, které nám ukazují vývoj vlastníků domu čp. 59/I od 18. století. A z archeologického hlediska ukazují vývoj a podobu domu.

2 Dějiny bádání v Chrudimi

V 1. polovině 19. století publikoval A. Rybička – Skutečský nejstarší archeologickou situaci narušenou v sousedství sloupu sv. Václava na Novém Městě v Chrudimi, kde byly objeveny nádoby v sídlištní vrstvě. Bohužel se tyto poznatky nedochovaly (*Rybička – Skutečský 1848*).

Důležitým archeologem v 50. a 60. letech 19. století byl Mořic Lüssner (1813 – 1891). Ještě před příchodem do Chrudimi působil v Hradci Králové. V Chrudimi zastával post státního úředníka v letech 1855 – 1866. Pro svou zálibu v archeologii se stal jedním z členů archeologického odboru Muzea království českého. Později se stal konzervátorem pro tehdejší Pražský kraj (*Thein 1976, 26 – 27*). Systematicky se věnoval archeologickému výzkumu v historickém jádru Chrudimi. Zachránil nálezy na stavbách nové budovy bývalého krajského soudu, budovy gymnázia na Školním náměstí a při přestavbách domů v historickém centru. Mimo městské jádro ještě zachytil téměř nenarušenou situaci u kostela sv. Kříže. Zprávy ze svých výzkumů publikoval v *Památkách archeologických a místopisných* (*Lüssner 1858 – 1859, 1860 – 1861, 1868 – 1869, 1886*). V korespondenci s A. Rybičkou – Skutečským se zmiňuje o svých poznatcích z výzkumů (*Šáda 1977, 75 – 76*). Z okolí Chrudimi publikoval zprávy o keltském oppidu v Českých Lhoticích. (*Sklenář – Sklenářová 2005, 351*).

V 70. letech 19. století městský architekt v Chrudimi František Schmoranz prováděl regotizaci arciděkanského kostela Nanebevzetí Panny Marie (*Schmoranz 1873, 1877*). Výsledky mu pomáhal interpretovat M. Lüssner. Při přestavbě kostela byly objeveny nové archeologické nálezy, které ovšem z pohledu dnešní archeologie byly špatně interpretovány. F. Schmoranz je považoval za doklady pobytu Slovanů a většinu z nich si vyložil jako hroby (*Frolík – Sigl 1998, 9; Ježek 1999, 836*).

Významnou osobností na přelomu 19. a 20. století byl Josef Ladislav Píč (1847 – 1911), který provedl shrnutí všech starších nálezů pocházejících z Chrudimi. Tato souhrnná práce je obsahem jeho velkého díla *Starožitnosti země České* (*Píč 1899, 1905, 1909*). Píčovo dílo bylo zdrojem informací pro další práci (*Hanus a kol. 1926*). Ve své práci zachytil dnes již neexistující předměty na kresbách nebo fotografiích. Jeho práce byla také důležitá pro seznámení široké veřejnosti s historií města a Chrudimska z pohledu archeologických památek (*Frolík – Sigl 1998, 9*). Velkou měrou o poznání historie města se zasloužil v 1. polovině minulého století městských archivář Čeněk Florián (*Kobetič 2002, 282*).

Důležitým mezníkem pro archeologii ve východních Čechách bylo v roce 1959 založení muzejního archeologického pracoviště v Hradci Králové. Hlavní činností pracoviště byla systematická záchrana ohrožených objektů a lokalit. Tyto dlouhodobé výzkumy se mohly zrealizovat za podpory Archeologického ústavu ČSAV v Praze (*Vokolek 1993, 6*).

V období po 2. světové válce se v Chrudimi uskutečnilo několik menších archeologických výzkumů Jana Rataje (*1952a, 1952b*) ve spolupráci s Vitem Vokolkem. Právě od 50. let 20. století V. Vokolek dokumentoval situace v cihelně v sousedství kostela sv. Kříže (*Vokolek 1955, 1956a, 1956b, 1960; Vávra – Vokolek 1981*), prováděl ZAV na staveništi Konstruktivy, který náležel do širšího areálu sv. Kříže a je jediným dokladem řemeslné činnosti na tomto sídlišti (*Vokolek 1955*) a ZAV v Olbrachtově ulici (*Frolík – Sigl 1998, 10*). Nejdůležitějším počinem V. Vokolka byl archeologický výzkum na návrší Pumberka. Byly zde objeveny nejstarší doklady opevnění výšinného sídliště v Chrudimi, které patřilo do lengyelského kulturního komplexu a hradišti slezskoplatěnické kultury. Z mladšího období zde objevil zbytky novověkého vojenského ležení a fortifikace (*Vokolek 1986, 1987*). Dalšími archeology, kteří se podíleli na záchraně a zveřejňování nálezů z doby hradištní byly Olga Kytlicová (*1956*) a Bořivoj Nechvátal (*1967*).

Od 80. let 20. století se o poznání archeologických památek v Chrudimi velkou měrou zasloužili Jan Frolík a Jiří Sigl. Všechny stavební akce jsou archeologicky dokumentovány. Výzkumy se prováděly hlavně v prostoru historického jádra, které uskutečnily rozsáhlé záchranné a dokumentační práce na vodovodu a kanalizaci v Široké ulici, na Resslově náměstí a na Školním náměstí (*Frolík – Sigl 1984, 1985*). Výzkumy odhalily první informace o vývoji města v jeho první etapě. Našly se zde archeologické situace z 9. – 10. století, které dokládají osídlení ostrožny v tomto období (*Frolík – Sigl 1994*).

V roce 1989 až 1990 proběhl zjišťovací výzkum v šachticích ve Štěpánkově ulici v čp. 85/I (*Frolík – Sigl 1990, 1991 – 1992*). U této parcely byl poznán vývoj od počátku osídlení až po současnost (*Bláha – Frolík – Sigl 2004, 179 – 181; 2005, 82*). V následujících letech proběhly archeologické výzkumy v Břetislavově ulici, při provádění generální rekonstrukce inženýrských sítí (*Frolík – Sigl 1993*). V polovině 90. let se uskutečnily výzkumy v Komenského ulici na parcele zbořeném domu čp. 59/I (*Frolík 1995*) a v Hradební ulici čp. 14/I, kde byl nalezen suterén z 14. století (*Sigl 1994*). Další výzkumy byly v centru města v souvislosti se zemními pracemi v sousedství soutky tzv. Myší díry a Novoměstské ulice (*Frolík – Sigl 1985*), na Resslově náměstí a ve Štěpánkově ulici a narušení městské fortifikace v Široké ulici (*Frolík – Sigl 1998, 10*). V letech 1996 a 1997 probíhal rozsáhlý výzkum ve Filištínské ulici (*Frolík – Sigl 1997a*). Výsledky tohoto výzkumu ukázaly informace o starších

opevněních a každodenním životě lidí v jádru města (*Musil 2012, 55*). Při výstavbě Kateřinského předměstí byly zjištěny sídlištní objekty poměrně širokého chronologického zařazení v prostoru Husovy ulice (*Frolík – Sigl 1996*). V roce 1996 v Soukenické ulici při stavbě penzionu pro seniory v inundačním území řeky Chrudimky, bylo doloženo středohradištní osídlení (*Frolík – Sigl 1997b*). Významný výzkum proběhl na stavbě obřadní síně u sv. Kříže, kde byly dokumentovány jedny z posledních zachovaných archeologických terénů druhé nejvýznamnější osady chrudimské sídlištní aglomerace (*Frolík – Sigl 1998, 10 - 11*).

Na přelomu tisíciletí proběhly sanační práce na Všehrdově náměstí v místě městského příkopu, a v ulicích Soukenická, Lázeňská a Širokých schodů na místě městských hradeb. V roce 2001 se uskutečnily výzkumy ve Štěpánkově ulici za čp. 85/I, v ulici Filištínské čp. 43/I a v Rybičkově ulici čp. 7/I. Od roku 2003 působí v Regionálním muzeu v Chrudimi archeolog. V roce 2004 proběhl výzkum, který zkoumal městské opevnění (bašta Prachárna a dům čp. 26/I ve Filištínské ulici). Ve stejný rok proběhly ještě výzkumy 1. etapy na Školním náměstí a v Komenského ulici. O rok později pokračovaly 2. etapou, kde byl objeven středohradištní val s roštovou konstrukcí. V témže roce byly dva menší výzkumy v suterénu domu čp. 145/I ve Filištínské ulici (*Musil 2005a*) a v ulici Obce Ležáků byl prozkoumán laténský kostrový hrob (*Musil 2005b*). Roku 2006 proběhl ZAV na staveništi OC Balustráda v Hradební ulici. Byly zde zachyceny pravěké a raně středověké objekty a souvrství, do kterých se zahlubovala nejstarší dřevozemní a následně kamenná konstrukce. Také tu byly zachyceny odpadní jímky a jámy. V témže roce se dokončily archeologické práce na Školním náměstí, které doložily existenci pravěkého valového opevnění. O podobě systému Dolní brány přinesla informace rekonstrukce Široké ulice (*Musil 2012, 56*). V následujících letech proběhlo několik výzkumů v historickém jádru města. V roce 2007 skončily práce na výměně inženýrských sítí v Široké ulici a byly kompletně vyměněny inženýrské sítě a dána nová dlažba v ulicích Filištínské, Kollárově a Podfortenské. Při těchto pracích byly odhaleny informace o sídelních aktivitách od pravěku po raný novověk. Ve stejném roce se plánovala rekonstrukce kostela sv. Josefa při někdejším kapucínském klášteře. ZAV byl rozdělen do dvou etap. Výzkum odhalil významné informace o samotném kostelu, ale také o druhém městském příkopu a zaniklém Novoměstském předměstí. O rok později při rekonstrukci kanalizace v Hradební ulici v sousedství OC Balustráda, byl objeven požárový horizont ze 14. století a kamenná měšťanská architektura (*Musil 2012, 57*). Na okraji města proběhl předstihový výzkum při stavbě OC Family center, který doložil stopy pravěkého osídlení. V roce 2009 byl dokončen výzkum v kostele sv. Josefa a sousedních klášterních zahradách.

Odkryly se pozůstatky hradby s baštou a superpozici několika obraných příkopů. Další významné informace o pravěkém a vrcholně středověkém opevnění přinesl ZAV ve dvou etapách týkajících se městských hradeb v Lázeňské ulici a Štěpánkově ulici čp. 97/I (*Musil 2012, 57*).

Od roku 2011 do roku 2013 proběhl záchranný archeologický výzkum při stavbě obchvatu Chrudimi. Tento výzkum je do současnosti největší plošný ZAV na Chrudimsku. Obchvat procházel celkem 6 katastrálními územími – Medlešice, Vestec, Topol, Kočí, Mikulovice a Chrudim. Zkoumaná plocha obchvatu činila necelých 6 km (*Musil 2014a, 227*). Ještě před samotnou exkavací byla provedena povrchová prospekce pomocí nedestruktivních metod např. detekce kovů, letecká a multispektrální fotografie, geofyzikální průzkum a sektorový povrchový sběr. Takto rozsáhlý výzkum byl rozdělen do 3. etap, z nichž první dvě etapy byly dokončeny ještě před zahájením samotné výstavby obchvatu v roce 2012. Poslední etapa probíhala paralelně se stavbou a byla dokončena na konci roku 2013. Bylo objeveno 5 nových lokalit a doloženo kontinuální osídlení od mladší doby bronzové do novověku. Mezi největší dosažené úspěchy patří odkryv eneolitických sídelních situací a pohřebiště lužické kultury z pozdní doby laténské hrnčířské pece. Z přelomu raného a vrcholného středověku byla odkryta skoro celá osada nebo dvorec a byla prozkoumána novověká polní cihlářská pec (*Musil 2014a, 243*).

Roku 2012 při rekonstrukci Muzea loutkařských kultur na Resslerově náměstí byla v zadní části budovy objevena studna nebo odpadní jímka o hloubce 9,1 m. Stěny studny byly obloženy opukou, na kterých se nacházel recentní železný žebřík. V hloubce 1,5 m byl zaznamenán přepad nebo ústí do prostoru dvorku a parkánu. Další menší ZAV proběhl s plánovanou rekonstrukcí opěrné zdi v ulici Na Sádkách, kde se zdokumentovaly a byly vyzdviženy dřevěné piloty a konstrukční prvky původního mlýnského náhonu. Situace se nacházela v sousedství bývalé ranně novověké vodárny (*Musil 2013, 17*). V roce 2013 proběhl ZAV mimo městské jádro. Byla zahájena rekonstrukce největšího chrudimského hotelu Bohemia na kongresové centrum. Součástí stavby měly být podzemní garáže, které odhalily překvapivé situace. Na ploše bylo odhaleno pravěké osídlení z období neolitu přes lengyelské období, až po dobu bronzovou. Našly se tam také nepočtené nálezy středohradištní a mladohradištní (*Frolík – Pecinová – Vepřeková 2015, 897*). Výzkum pomohl poznat vývoj domovní zástavby od 13. do 20. století. Významným a zároveň neočekávaným nálezem je židovská rituální lázeň – mikve. Lázeň pochází z 16. století a je nejstarším dochovaným nálezem v Pardubickém kraji a s velkou pravděpodobností jednou z nejstarších na území České republiky (*Frolík – Pecinová – Vepřeková 2015, 907*).

V historické části města při stavbě horkovodu před dvěma lety proběhl ZAV ve dvou etapách. První etapa proběhla formou dohledu na ploše Tyršova náměstí, kde byly objeveny deprese po zaniklých suterénech původních domů. Příčiny zániku byly události třicetileté války v 1. polovině 17. století. Druhá etapa se soustředila na plochu Školního náměstí a Komenského ulici, kde byl proveden záchranný archeologický výzkum. Našly se tu zlomky keramiky z období slezskoplatěnické kultury a souvislost se středohradištním valem roštové konstrukce a jeho vývoji. Další aktivity souvisí s městským hradem, kde byla doložena jeho východní obvodová zeď. Po zániku hradu tu byl zřízen etážový hřbitov, na kterém se našly čtyři desítky dochovaných hrobů z období 14. století až počátku 16. století (*Musil 2014b, 51*). Roku 2015 byl proveden ZAV v ulici Dašické v souvislosti s modernizací silnice III/34026 v úseku „Chrudim železniční přejezd – napojení na I/37“. Na této zkoumané ploše se našlo osídlení lengyelské kultury. Na sídlišti byla nalezena štípaná kamenná industrie, která dokládá styky s moravským i malopolským prostředím. Velký význam má objevení fortifikace v podobě dvou příkopů a řadové pohřebiště z 12. a 13. století (*Musil 2015, 15 – 18*).

Chrudim byla důležitým středověkým městem ve východních Čechách. Počátky zájmu o archeologickém dědictví v Chrudimi jsou kladeny do 19. století. Archeologické výzkumy byly prováděny ve středověkém jádru města se stavebními úpravami. Při těchto přestavbách se našly nové archeologické situace a předměty. Tyto výzkumy vedli např. A. Rybička – Skutečský, M. Lüssner, F. Schmoranz. Pro první polovinu minulého století je důležitou osobností městský archivář Č. Florián, který publikoval jedinečné nálezy z Chrudimi a jejího okolí. Významné období nastalo v 80. letech 20. století, kdy V. Vokolek na vrchu Pumberky objevil doklady pravěkého osídlení. V této době také začínají systematické archeologické výzkumy v historickém centru města vedené J. Frolíkem a J. Siglem. Výzkumy v centru města probíhají i v novém tisíciletí. K těmto výzkumům se připojují i ZAV spojené se stavbou nových nebo rekonstruovaných objektů (dopravní síť, stavby nákupních center).

3 Přírodní podmínky

Na podobu osídlení Chrudimi a jejího okolí měly výrazný vliv přírodní podmínky. Výrazným faktorem bylo dostatek vody z vodních toků i dostatek vodních srážek. Další vliv měla kvalita půdy a vegetace. Okolí středního Polabí je rovinaté, nížinné s úrodnou půdou. Chrudim leží na strategickém místě (ostrožna), aby mohla kontrolovat přechod z Čech na Moravu. K významu města přispěla i dostupnost nerostných surovin z nedalekých Železných hor a četné lokality s ložisky cihlářské hlíny (*Frolík – Sigl 1998, 12*).

3.1 Geologie a Geomorfologie

Z pohledu geologie patří okres Chrudim k Českému masivu. V okolí Chrudimi a Heřmanova Městce nacházíme horniny ze staršího paleozoika, které tvoří komplex hornin kambrického až devonského stáří (*Faltysová – Bárta 2002, 72 – 74*). Město leží na sedimentech spodního turonu, které se skládají z pískovců a drobů s přechody do jílovců a slínovců s mezivrstvami jílu, jež spadají pod Českou křídovou tabuli. V okolí města se vyskytují také staropleistocenní terasy např. Pumberka. Kvartérní sedimenty jsou tvořeny zeminami soudržnými (hlína), náplavovými, písčitými a nesoudržnými (zbytky štěrkové terasy, silně zahliněné). V J části historického jádra byl zjištěn jíl, vzniklý zvětráváním podložních křídových hornin. Na severu centra města byla nad střednoturonským slínovcovým podložím zjištěna návěj nekvalitní spraše. Na tomto místě se také nacházejí zbytky pleistocenní štěrkopískové terasy (*Frolík – Sigl 1998, 12*).

Z hlediska geomorfologie chrudimské území náleží do provincie Česká vysočina – Česká tabule. Patří do podsoustavy Východočeská tabule do jihovýchodní části Svitavské pahorkatiny. Chrudim a její okolí jsou součástí Chrudimské tabule, jež je západním cípem Svitavské pahorkatiny (*Demek – Mackovčín – a kol. 2006, 27 – 46*). Území má charakter ploché pahorkatiny v povodí řek Chrudimky a Labe (*Demek – Mackovčín – a kol. 2006, 183*). Chrudimská tabule je na S vymezena labským údolím. Na JZ straně je vymezena Železnými horami. Na J a JV straně je ohraničena Z svahem vracavského hřbetu. Chrudimskou tabuli tvoří z velké části středoturonský sediment. Na S se Chrudimská tabule člení v dílčí Hrochovotýneckou a Heřmanoměsteckou tabuli, které se vyznačují relativně plochým povrchem. Reliéf tabule je zbrzděný hustou sítí vodních toků, které vytvářejí široká údolí (*Frolík – Sigl 1998, 12*).

3.2 Půdy

Chrudimskou tabuli tvoří kambizemě (skupina hnědých půd). Vznikají na substrátech eolického původu (spraše, sprašové hlíny). Černozem v okolí Chrudimi najdeme jenom v ostrůvcích jižně od Pardubic mezi dolním tokem Chrudimky a Bylanky (*Faltysová – Bárta 2002, 40 – 41*). Tyto půdy v okolí města jsou velmi příznivé pro zemědělství. Na druhou stranu se zde nesetkáme s kyselými půdami na písčích (*Musil 2012, 52*). Zemědělské areály okolo Chrudimi mají charakter nezavlažovaných orných půd (*Faltysová – Bárta 2002, 74*). V okolí řeky Chrudimky jsou těžší půdy velmi často bezvápné (*Válek 1964, 35*).

3.3 Vodstvo

Téměř celým chrudimským okresem protéká její největší řeka Chrudimka. Tato řeka je vodohospodářským významným tokem (*Štefáček 2008, 177*). Chrudim leží na jejím levém břehu. V místě historického jádra města vytváří řeka velký meandr, který obtéká na jižní, západní a severní straně výraznou ostrožnu. Ostrožna leží ve výšce 260 – 270 m. n. m. a její převýšení od okolní nivy je cca 10 – 12 m (*Frolík – Sigl 1998, 12*). Další důležitou řekou chrudimského okresu je řeka Doubrava na západě. U obce Pařížov je na řece vybudovaná menší vodní nádrž pro ochranu před velkými vodami, pro průmysl a rekreaci (*Faltysová – Bárta 2002, 34*).

Pramen řeky Chrudimky najdeme kilometr severozápadně od Svratouchu v nadmořské výšce 700 m. Plocha povodí je 872,6 km², délka toku činí 104,4 km. Do řeky z pravé strany přitékají potoky Krejcarský, Blatenský a Novohradka (Olšinka). Přítoky zleva jsou Valčice, Slubice a Barchanecký potok.

Z CHKO Žďárské vrchy na Českomoravské vrchovině teče zprvu severozápadním směrem a pod Sečí se prudce obrací k severovýchodu a nakonec pod Peklem teče severně. Větší část toku vede Sečskou vrchovinou CHKO Železné hory, poté teče přes Chrudimskou tabuli a ústí v Pardubické kotlině. Chrudimka své vody sbírá v zalesněných horách nad Herálcem, a až k Technolenu v Hlinsku je to její pramenná část. Na dalším jejím úseku si drží ráz podhorského potoka s mnoha tůněmi a běžným porostem. Teče rychlým proudem. Pod Klokočovem začíná přehradní hladina a pod ní je úsek s velkým spádem v kamenitém údolí. Tento spád využívá elektrárna na Seči. Od sečské a křižanovické přehrady je dno kamenité, břehy neregulované a okolní krajina zalesněná s rozsáhlými loukami. Od Slatiňan podél břehů řeky je stromořadí vysokých stromů. Krajina je pestřejší s mnoha svahy i souvislých lesních ploch. U ústí řeky Novohradky má Chrudimka nížinný charakter o šířce 10 – 15 m s mírným proudem. Břehy jsou většinou neupravené a řídké osídlené, kromě území v Chrudimi. Na svém posledním úseku než se vlije do řeky Labe v Pardubicích je to klidná v průměru 20 m široká, dost hluboká nížinná a lučinatá řeka (*Štefáček 2008, 177 – 178*).

3.4 Podnebí

Chrudim se nachází v mírně teplé oblasti (MT) – MT 10 a MT 11 (*Faltysová – Bárta 2002, 28*). Průměrná roční teplota vzduchu je okolo 8 °C a v období vegetace teplota dosahuje 14 °C. Zima je tu mírná. Průměr ročních vodních srážek se pohybuje v rozmezí 600 – 650

mm. Ve vegetačním období je úhrn vodních srážek 400 mm (*Faltysová – Bárta 2002, 74 - 75*). Průměrná červencová teplota vzduchu je nad 18 °C. Průměrný počet letních dnů je nad 50 a mrazových dnů do 110 (*Faltysová – Bárta 2002, 27*). Přízemní vítr vane převážně ze západu, ale relativně vyšší četnosti proudění vane i z jihovýchodu. Průměrná rychlost větru se mění s nadmořskou výškou od cca 2 m·s⁻¹ v rovinách až po cca 5,5 m·s⁻¹ na Českomoravské vrchovině kolem Svratouchu (*Faltysová – Bárta 2002, 30*). Na vliv klimatických podmínek ve městě má částečně podíl i člověk svojí činností (znečištěné ovzduší). Také při stavbě různých objektů, které zachycují velké teplo a zároveň rychleji odvádějí srážkovou vodu. Od roku 1989 je v Chrudimi provozována amatérská meteorologická stanice (*Kobetič – Pavlík – Šulc 2005, 122*).

Chrudim leží na ploché pahorkatině, která je převážnou částí tvořená středoturonským sedimentem. Půda v okolí Chrudimi je zastoupena v naprosté většině skupinou hnědých půd, které jsou příznivé pro zemědělství. Město leží v mírně teplé oblasti. Na Chrudimsku je hustá vodní síť, jejíž nejdůležitější řekou je Chrudimka.

4 Historie města

4.1 Pravěký vývoj

Poloha města umožňovala po skončení poslední doby ledové výhodné podmínky pro život – úrodné sprašové půdy, meandr řeky Chrudimky a ostrožnu. Nejstarší důkazy o pobytu lidí na tomto území jsou zaznamenány velmi málo. Na lokalitě Pumberky byla v roce 1876 nalezena štípaná industrie a uhlíky, pravděpodobně z mladého paleolitu (*Vencl 1978*). O století později je ve stejné lokalitě nalezena křemencová industrie, která dokládá osídlení tohoto území z pozdního paleolitu až mezolitu (*Musil 2012, 58*). Mezi nejnovější doklady paleolitického osídlení patří lokalita Chrudim – Píšťovy, kde se našly fragmenty bíle patinovaných kamenných nástrojů z mladého a pozdního paleolitu (*Musil 2009; Musil – Švédová 2010, 14; Moravcová – Vokounová-Franzeová 2011, 20 - 21*).

Velkou změnu v osídlení nejen v okolí města přineslo neolitické období, nositelé kultury s lineární keramikou. Neolitičtí lidé stavěli unikátní dlouhé dřevěné domy a znali, jak se spřádali vlákna na textilie. Z okolí města (hlavně z vrchu Pumberky) jsou doklady o intenzivním kácení stromů a jejich zpracování na stavbu dlouhých domů a pro získání zemědělské půdy. Tito pravěcí lidé vytvořili v okolí Chrudimi poměrně hustou síť osídlení

(minimálně 9 poloh), které ovšem neexistovaly všechny současně. Byly to například polohy u strážního železničního domku na trati Chrudim – Pardubice (*Frolík – Sigl 1998, 13*), poté v bývalém areálu Transporty (*Frolík 1980*), západně a jižně od lokality Pumberky, 2 lokality jihozápadně od Vestce (*Frolík – Sigl 1998, 13*) a z Kateřinského předměstí – Husova ulice (*Frolík – Sigl 1996*). Při rekonstrukci hotelu Bohemia na Masarykově náměstí v roce 2013 byl nalezen neolitický dlouhý dům datovaný do šareckého stupně lineární keramiky (*Frolík – Pecinová – Vepřeková 2015, 897*).

Nositelé kultury s lineární keramikou byli vystřídáni lidmi z kultury s vypíchanou keramikou. Jejich osídlení korespondovala s osadami dřívější kultury, ale přibyla nová lokalita v cihelně pod Pumberkami (*Frolík – Sigl 1998, 13*). Dalšími zaznamenanými místy z této kultury byly ulice Olbrachtova, poté v samotném centru města v domě čp. 115/I (*Frolík 1981*) a u parkánové zdi v Lázeňské ulici (*Frolík 2001*).

Z přelomu neolitu a eneolitu je poměrně hodně rozšířená lengyelská kultura. Polohy s touto kulturou jsou v zaniklé cihelně u kostela sv. Kříže (*Vávra – Vokolek 1981*). Podrobně bylo prozkoumáno výšinné opevněné sídliště na lokalitě Pumberky. Našly se zde zbytky opevnění a příkopu, které byly v superpozici s opevnění kultury slezkoplatěnické.

Z eneolitu je tu zastoupena kultura nálevkovitých pohárů a zvoncovitých pohárů. Doklady přítomnosti nálevkovitých pohárů je velká koncentrace kamenných vrтанých sekeromlatů, mezi nimiž byly i typy s čepcem (*Musil 2012, 59*). Největší koncentrace této kultury je na ostrožně ve Štěpánkově ulici čp. 89/I, Filištínské ulici a Resslerově náměstí. Nálezy z Resslerova náměstí spadají do baalberské fáze (*Frolík – Sigl 1998, 14*). Téměř všechny doklady pravěkého osídlení na ostrožně jsou překryty situacemi z mladšího období, proto se těžko interpretuje charakter osídlení v této oblasti. Nově objevenou polohu této kultury je Chrudim – Pišťovy (*Musil – Švédová 2010, 14*). Místa kultury zvoncovitých pohárů zastupuje žárový hrob z areálu bývalé Transporty a Na Pumberkách (*Frolík – Sigl 1998, 14 – 15*). V roce 2005 byl nalezen jeden sídlištní objekt u OC Kaufland (*Musil 2012, 59*).

Další etapou pravěku je doba bronzová, která je v Chrudimi zastoupená už nejstarším obdobím (únětická kultura). Tato kultura byla objevena v prostoru bývalého vojenského depa v Pardubické ulici, kde bylo částečně odkryto pohřebiště (*Rataj 1952a*) a z depot hřiven z areálu firmy Evona (*Frolík 1981*). Na ploše OC Kaufland byly nalezeny sídlištní objekty z této kultury (*Musil 2012, 59*). Dvě keramické nádoby a tkalcovská závaží zastupují nálezy z věteřovské kultury z areálu Transporty. Jediným nálezem ze střední doby bronzové („protolužické skupiny“ mohylového komplexu) je bronzová jehlice s terčovitě bohatě zdobenou hlavicí (*Frolík – Sigl 1998, 15*). Kulturní okruh lužických popelnicových polí a její

mladší fáze kultury slezskoplatěnické je v Chrudimi hojně doložený. LuPP byla nejvíce rozšířena na Kateřinském předměstí v ulicích Husova, Havlíčkova a Přemysla Otakara (*Frolík 1981*). Poté bylo zjištěno osídlení v areálu továrny Transporta a v cihelně u kostela sv. Kříže. Jediné pohřebiště bylo nalezeno v bývalém vojenském depu, kde se našel bohatý bronzový inventář. Slezskoplatěnická kultura je více známá z pohřebišť než ze sídlišť. Na sídlištích byly objeveny zásobníkové jámy o hloubce až 2,5 m. Příkladem sídlišť je poloha u sv. Kříže a u nedaleké cihelny, Na Pumberkách, u Vestce, v areálu Transporty aj. V tomto období existovalo v Chrudimi i několik hradišť, z nichž nejstarší je Na Pumberkách v poloze tzv. Švédské šance. Informací o tomto hradišti není mnoho. Částečně bylo prozkoumáno při výstavbě sídliště Stromovka. Hradiště bylo zničeno při těžbě písku v 19. století. Další hradiště se nachází jižně od Pumberky na místě staršího lengyelského centra. Velké množství nálezů a sídlištních objektů se našly také na dalším hradišti z chrudimské ostrožny. Mladší hradiště se nacházelo u obce Topol, které zaniklo v 6. století př. n. l. při požáru v důsledku vpádu cizích skupin (*Frolík – Sigl 1998, 15 – 17*).

Dokladem pravěké fortifikace v podobě mělkého příkopu nebo žlabu byl výzkum v Lázeňské ulici v roce 2009. Toto opevnění je datováno do pozdně halštatského období (*Musil 2012, 61*). V době laténské k nám přichází Keltové, jejichž osídlení je na mnoha místech Chrudimska. V areálu tzv. vojenského depa byly objeveny sídlištní pozůstatky (polozemnice) a zbytky roštu hrnčířské pece (*Frolík – Sigl 1998, 17*). Ze sídliště u kostela sv. Kříže pocházejí časně laténské nálezy (*Sigl 1986*). V ulici Obce Ležáků byl objeven ženský kostrový hrob ze stupně Lt B1. Další nálezy jsou z domu čp. 9/II v Husově ulici a poté sídliště registrované na Stromovce a Chrudim – Píšťovy. V okolí města je zaznamenáno několik sídlišť, které mají charakter dvorců vzdálených od sebe 1 – 1,5 km. Tyto dvorce tvořily pravděpodobně zemědělská podpůrná střediska pro keltské oppidum České Lhotice (*Musil 2012, 61 – 62*).

V době římské a době stěhování registrujeme minimum nálezů. S odchodem Keltů se zde usadily germánské kmeny. Z tohoto období pochází nálezy antických mincí, které ale nemusí dokládat osídlení, protože se staly sběratelskou činností od pozdního středověku prakticky až po současnost (*Petrýl – Šebek 1970*). Všechny nálezy z Chrudimi se řadí do římského období, ať už keramika z areálu Transporty tak i u kostela sv. Kříže a po pravé straně silnice z Chrudimi do Slatiňan (*Frolík – Sigl 1998, 17*). Výjimkou je část sídliště Chrudim – Píšťovy z mladší doby římské a vinařického stupně doby stěhování národů (*Musil 2012, 62*).

4.2 Raný středověk

Období raného středověku je na území Chrudimi velmi dobře prozkoumáno (*Frolík – Sigl 1995*). Autoři zde popsali nálezy ze sídlištních komplexů a pohřebišť z Chrudimska a jeho postupného vývoje osídlení.

Doklady o prvních Slovanech na tomto území jsou chudé, i když se předpokládá jejich příchod z Moravy do Čech právě přes tuto oblast. První nálezy pocházejí z obce Dražkovice, kde byl nalezen fragment keramiky pražského typu. Další nálezy tohoto typu byly objeveny na pohřebišti v Platěnicích, kde byly nalezeny železné přezky (*Frolík – Sigl 1998, 19*). Na ploše bývalého keltského oppida v Českých Lhoticích (*Danielisová 2010*) se našly doklady Slovanů (*Sehnoutková 2011, 21*). Přímé keramické nálezy z Chrudimi jsou datovány do 7. – 8. století z areálu bývalé Transпорty.

Ze střední doby hradištní z 9. a 10. století byl registrován komplex sedmi nalezišť (Chrudim 1, 6, 16, 19, 24, 27, Soukenická ulice). Tyto osady se nalézaly jižně a západně od ostrožny nebo byly situovány v nivě na mírně vyvýšeném terénu. A čtyři z nich (Chrudim 1, 6, 24, 27) byly na terase řeky Chrudimky. Protože se řeka regulovala, je těžké podrobněji informovat o daných polohách (*Frolík – Sigl 1998, 20*).

Náznaky o hradišti z 9. – 10. století přinesl výzkum ve Štěpánkovy ulici domu čp. 85/I, které potvrdil výzkum ve Filištině ulici (*Frolík – Sigl 1990; 1991 – 1992*). Zde bylo zaznamenáno středohradištní souvrství o mocnosti 0,7 m se dvěma horizonty objektů. Starší objekt tvořil mělkou jámu a několik kůlových jamek a mladší horizont je interpretován jako polozemnice. Důkazy o osídlení celé ostrožny ve středohradištní době jsou z výzkumů na Resselově náměstí a na Školním náměstí. Dalším dokladem osídlení ze střední doby hradištní je výzkum ve Filištině ulici, kde byl odkryt hrotitý příkop o šířce 4 m a hloubce 2 m. Je doloženo, že minimálně jednou byl příkop vybrán od nánosů. Z příkopu kromě keramiky byl nalezen i pocínovaný železný křížek zdobený vývalky a rytými ornamenty. Tento křížek je dokladem dálkového obchodu uskutečňovaný po Trstenické stezce (*Frolík – Sigl 1998, 21*). O podobě valu ze středohradištního období poskytly informaci výzkumy z let 2005 a 2006 na Školním náměstí a v Komenského ulici. Byl zde zachycen val roštové konstrukce ve 3 úrovních a stojí na základech pravěké fortifikace, proto dochovaná výška valu je 2,5 m. Prošel dvěma úpravami. Středohradištní val byl zachycen na kótě 271,3 m n. m.

V mladohradištním období se chrudimské hradiště začlenilo do přemyslovské hradské soustavy, která byla pilířem správní soustavy Čech. Opevnění hradiště byl val. Z výzkumu na Školním náměstí a v Komenského ulici víme, že navazoval na starší období. Měl 3

konstrukční fáze a jeho šířka 14,7 m a max. výška činí 2,5 m. Povrch tohoto valu se nacházel na kótě 270,8 m n. m. až 271,3 m n. m. V poslední fázi byla fortifikace zachváčena mohutným požárem. Vrstva spáleniště měla mocnost 1,8 m. Val po tomto požáru už nebyl obnoven (Frolík 2008, 557 – 558). Dalšími polohami, kde byl val zkoumán je dům čp. 85/I ve Štěpánkově ulici, Filištínské ulici čp. 37/I – 40/I (Frolík – Sigl 1998, 23). Do hradiště se vcházelo z Břetislavovy ulice v místě tzv. Horní brány (Musil 2012, 70).

Pod ostrožnou se rozkládala sídliště. Některé z nich jsou pod náplavy Chrudimky. Část z nich se nachází pod západním svahem ostrožny, kde využívají zákruty řeky. Jejich datace je do 12. až 13. století (Ježek 2006, 35).

Z hrobových nálezů můžeme zmínit kostrový hrob z 11. století, který byl objeven na Resslově náměstí na místě zbořených domů čp. 54/I – 55/I. Dále se našla část mladohradištního pohřebiště okolo kostela Nanebevzetí P. Marie, kde se našly záušnice. Ve zdivu kostel Nanebevzetí P. Marie nebyly nalezeny žádné pozůstatky po románské architektuře. Dnes se předpokládá, že dnešní kostel stojí na místě staršího předchůdce (Frolík – Sigl 1998, 26).

Pravděpodobně v průběhu 12. století došlo k reorganizaci vnitřní zástavby hradiště. V jihovýchodní části se vyčlenila samostatná plocha správního hradu. Okolo hradiště se našla sídliště, která měla s hradištěm vzájemný vztah (Frolík – Sigl 1998, 27). V první polovině 13. století má raně středověká aglomerace nejhustší síť zástavby. Zlom nastává v druhé polovině 13. století, kdy dochází k restrukturalizaci osídlení. To mělo za následek zánik menších sídlišť a přesídlení do centra vrcholně středověkého města (Frolík – Sigl 1995, 80).

Dokladem obchodních styků je keramika s kalichovitou profilací pocházející z pražského okruhu (11. století). Ojedinele se objevuje keramika se zduřelým okrajem připisována stejnému okruhu. Mezi kovové importy sem patří bronzová závěsná enkolpia spojená s církevními hodnostáři nebo jezdecká ostruha s bodcem, která představuje zase přítomnost jezdecké elity (Frolík – Sigl 1998, 29).

4.3 Vrcholný středověk

Město Chrudim se stalo vrcholně středověkým městem v 60. až 70. letech 13. století. Jeho zakladatelem byl Přemysl Otakar II. Vymezil ho na ploše ostrožny, kde překrývá zástavbu raně středověkého hradiště. Vývoj středověkého města rozdělují J. Frolík a J. Sigl do dvou časových fází – od založení města do 1. čtvrtiny 14. století, kdy dochází ke vzniku požáru, při kterém zaniká zástavba. Druhá fáze představuje nové vyměření parcel (Bláha –

Frolík – Sigl 2005, 82 – 85). Pro toto období už nacházíme mnoho písemných pramenů, které jsou doplněny o mnohé archeologické výzkumy. Pro poznání tohoto období nám napoví i změna technologie výroby keramiky. Nese stopy propracovanější výroby, lepší výpalu a je tenkostěnná. Zároveň se rozšiřují druhy nádob např. pokličky, džbány, mísy a konvice s výlevkou (*Frolík – Sigl 1998, 37*).

Významný archeologický výzkum proběhl na Resslerově náměstí. Velká část plochy hradiště byla srovnána do roviny. Východní část náměstí byla snížena a západní část byla zvýšena. Stavby na náměstí byly zbourány nebo zavezeny a povrch náměstí byl zpevněn vrstvou šterku. Po tomto procesu se nově vyměřilo náměstí, uliční síť a jednotlivé parcely domů (*Frolík – Sigl 1998, 31*). Velikost celé polohy nepřesáhla 6 hektarů, proto byla zvolena jednoduchá uliční síť. Centrem byla téměř čtvercové náměstí a z něho vedly tři hlavní ulice (*Ježek 2006, 36*).

Bylo objeveno 14 zahloubených objektů „zemnic“ nebo „polozemnic“. Žádný ze zahloubených objektů nebyl zkoumán celý (*Bláha – Frolík – Sigl 2005, 85*). Zdokumentovaná hloubka objektů byla mezi 0,6 – 1,8 m a maximální naměřená délka byla od 1,4 – 4,9 m. Na stěnách se nedochovaly žádné stopy po obložení, ale dochovaly se otisky v mazanici. Tyto dočasné dřevěné stavby byly mezistupněm pro kamennou zástavbu. Tyto objekty byly vyplněny zbytky po požáru, o kterém nejsou písemné zmínky. Při dataci těchto situací nám pomohly fragmenty keramiky z konce 13. století a 1. poloviny 14. století. O těchto „zemnicích“ a „polozemnicích“ nejsou detailní informace, protože výzkum měl formu úzkých průkopů a ne plošného odkryvu. Objekty nemají stejné rozměry a mají i rozdílnou hloubku. Zemnice jsou datovány na základě fragmentů mazanic a uhlíků (*Frolík – Sigl 1998, 32*). Nejasnosti v interpretaci těchto objektů vede ke zpochybnění jejich obytné funkce (*Klápště 2001, Vařeka 2002*). Nové konstrukce podobných staveb byly objeveny při výzkumech v roce 2006 v Hradební ulici (*Frolík – Musil 2007*) a o rok později v ulici Kollárově (*Musil 2008, 7*). Jestliže se tyto objekty později proměnily na sklepy domů, musí se opravit názory na podobu a charakter městské zástavby (velikosti vyměření půdorysu města, velikost parcel a uliční síť). M. Ježek odmítá názor o časovém rozdělení do dvou fází na základě nesprávného výkladu písemných pramenů o prostorovém a právním vývoji Chrudimi ve 14. století (*Ježek 2001, 810*). Z rozboru suterénu v Hradební ulici se P. Netolický domnívá, že tyto vydřevené objekty měli skladovací funkci. Suterény byly podle něj součástí nadzemních dřevohliněných staveb (*Netolický 2010, 96 a 98*).

Podoba staveb podle P. Netolického od 2. poloviny 13. století do až do konce 14. století byla celodřevěná konstrukce se zahloubenými dřevem obloženými suterény např.

z Resslerova náměstí a Hradební ulice. Zároveň se v průběhu 14. století objevují zahloubené kamenné komory nebo sklepy v dřevěných budovách (Hradební a Kollárově ulici). Ve vrcholném středověku převládaly dřevohliněné stavby, až poté se více prosazovaly stavby kamenné (Netolický 2010, 69 a 101).

Další archeologické výzkumy proběhly ve Štěpánkově ulici čp. 85/I a Filištínské ulici čp. 37/I – 40/I. Na těchto parcelách byl výzkum zaměřen na jejich zadní části, kde byly zaznamenány dřevěné stavby hospodářského charakteru, pletené ploty a odpadní jímky (Sehnoutková 2011, 31).

Nedílnou součástí středověkého města jsou jeho hradby (viz kapitola 4.6) a problematiku chrudimského hradu rozebírám níže (viz kapitola 4.5). V severovýchodní části ostrožny stál do 15. století dominikánský klášter. První podložené zmínky spadají do 1. třetiny 14. století. Konec kláštera mělo na svědomí bouřlivé období husitských válek. Zbytky této stavby (věznice) přečkaly až do 19. století (Ježek 2006, 37). Na části bývalého kláštera byla postavena městská zástavba. Tato zástavba zanikla při stavbě bývalého krajského soudu na počátku 2. poloviny 19. století (Frolík 2006, 13). Na východní straně náměstí bylo průčelí kostela Nanebevzetí P. Marie ze 14. století. Nejstarší část kostela (dřevo na výstavbu krovu presbytáře) je datována do roku 1338 podle dendrochronologie (Frolík 2008, 554). Později byl kostel přestavěn do trojlodní dispozice. Okolo kostela byl doložen hřbitov, který byl zrušen v 16. století (Ježek 2006, 37).

Se založením města souvisí i pokles významu osady u sv. Kříže. Sídliště mělo hlavně tržní funkci, která se přenesla do nově založeného středověkého města. V čem ovšem osada zůstala důležitá, bylo stále fungování farního kostela. Oproti upadajícímu významu osady u sv. Kříže roste význam vznikajícího Kateřinského předměstí v jižní části města. (Frolík – Sigl 1998, 37). Na východě města se sporadicky nacházelo osídlení v oblasti pozdějšího předměstí Nové Město (Frolík – Sigl 1993).

4.4 Období od 14. – 16. století

V období 14. a počátku 15. století se začíná prosazovat kamenná konstrukce domů (Netolický 2010, 101). Stavebně – historické průzkumy doplněné informacemi z archeologického výzkumu nám pomůžou určit podobu domu. Takovýto výzkum byl proveden v 60. letech 20. století, který ukázal typickou podobu domu. Dům měl nejčastěji jednopatrovou dvoutraktovou čtvercovou přední část, která byla spojená užším zadním křídlem o jedné nebo dvou místnostech ve většině případů v přízemí. Domy ovšem postrádají

výrazné architektonické prvky, aby mohly být datovány do 2. poloviny 14. století (*Frolík – Sigl 1998, 41*). Nejstarší kamenné stavby jsou domy čp. 37/I – 42/I ve Filištínské ulici, dům čp. 14/I v Hradební ulici a domy čp. 85/I, 88/I – 92/I ve Štěpánkově ulici (*Frolík – Sigl 1994*) a objekt na jižní straně kostela Nanebevzetí P. Marie v Komenského ulici na parcele domu čp. 59/I (*Frolík 1995*). Naopak se v těchto domech vyskytují architektonické prvky z 2./2. 15. století a počátku 16. století např. domy čp. 64/I, 75/I, 76/I aj. (*Frolík – Sigl 1998, 41*). Na dvorech za domy byly postaveny výrobní zařízení, chlívký, stáje, zahrádky a odpadní jímky. Tyto jímky byly válcovité nebo hranolovité jámy, které byly obloženy dřevem nebo kamenem s hloubkou i přes 6 m (*Frolík – Sigl 1998, 42 -43*). Nálezy z jímek, především keramika tvoří největší zastoupení pro poznání každodenního života ve středověkém městě.

Domy měli kamennou konstrukci z opuky spojené jílem. Na přelomu 14. a 15. století se našly v odpadních jímkách cihly, které indikují jejich druhotné užívání. Není ani moc dokladů prejzů, nejspíše se pořád nejvíce používaly šindele a došky (*Frolík – Sigl 1998, 42 - 43*).

Veřejná prostranství nebo ulice nebyly většinou nějak upravovány. Dlážděná byla ulice Břetislavova, Žižkovo náměstí a na Jánském předměstí Dlážděná ulice. Na Resselově náměstí byly zaznamenány linie dřevěných vodovodních potrubí z 16. a 17. století. V centru města nebyla zatím objevena žádná studna na parcele domu. Obyvatelé města si tudíž pro ni chodili do veřejných studní nebo nádrží (*Frolík – Sigl 1998, 44*).

Ve 14. století končí éra městského urbanismu v Chrudimi, v této době se začínají stavět sakrální stavby a kamenné měšťanské domy.

4.5 Chrudimský hrad

Nejsložitější otázkou o historii Chrudimi bylo pro několik generací badatelů dokázání nebo vyvrácení existence městského hradu. O bytí a podobě hradu se vedla diskuse hlavně mezi T. Durdíkem, J. Frolíkem a M. Ježkem. Zatím poslední práce, která se zabývá problematikou hradu, je studie J. Frolíka (2008). V této práci publikoval důležité informace z výzkumů na Školním náměstí a Komenského ulici v letech 2004 – 2006.

Hrad měl vzniknout při zakládání středověkého města před rokem 1276 a jeho zánik je kladen před rok 1338 (*Frolík 2008, 553 – 554*). Umístění hradu se předpokládalo podle neobvyklé situace v jihovýchodním rohu středověkého městského areálu, kde se nacházel nepravidelný obdélný blok (*Frolík 2008, 553*). Tento předpoklad také měla podložit starší tradice, která ztotožňuje „hrad Břetislavův“ s „hradem Otakarovým“ (*Musil 2012, 130*).

Na východní straně města vedla linie opevnění, ze které vyčníval presbytář kostela Nanebevzetí P. Marie, domy čp. 56/I a 57/I. Tyto budovy tvořily obdélníkový půdorys, který zasahoval do městského příkopu. Mezi domy na východní straně byla 3 metry vysoká zeď, která byla později zbourána a suť byla vhozena do městského příkopu. Některé nepravidelnosti ve zdi kostela se soudilo, že presbytář měl funkci hradní kaple. Lodě kostela a věže byly zřejmě dostavěny později (*Schmoranz 1977*). Další součásti hradu měla být Žižkova věž, Hláska a sousední brána, kterou lze datovat pouze na základě ikonografických pramenů (*Ježek 1999, 843*). Podle F. A. Hebera se Hláska zřítla v roce 1717 (*Musil 2012, 131*).

Jeden z nejdůležitějších vodítek pro chrudimský kastel je formulářový text ze sbírky Jindřicha z Isernie, který je považovaný za opis zakládací listiny středověkého města. Listina vznikla za doby panování Přemysla Otakara II. a je v ní i zmínka o existenci lánů chrudimské míry (*Frolík – Sigl 2001, 620 – 621*). Město mělo být založeno lokátorem poblíž „staré Chrudimi“, která měla představovat starší správní hrad. Tento hrad se měl v průběhu 12. století oddělit od hradiště a vytvořit malou akropoli (*Frolík – Sigl 1998, 27*), z které později vznikl vrcholně středověký hrad (*Frolík – Sigl 1998, 34*). Dalším důkazem, že hrad existoval, mohl být častý pobyt králů v Chrudimi (*Durdík 1998, 212*). M. Ježek tento důkaz odmítá. Ani návštěvy panovníků do krajského města nemusely znamenat jeho existenci, protože i v jiných královských městech té doby (Beroun, Čáslav, Louny...) nebyla prokázána jeho existence, a přesto byly častou zastávkou králů (*Ježek 1999, 834*). J. Frolík zase argumentuje tím, že král mohl pobývat v městských klášterech nebo u bohatých a významných měšťanů (*Frolík – Sigl 1998, 34*).

Existence hradu byla vymezena od počátku středověké Chrudimi až po rok 1349, kdy je poprvé zmíněn kostel Nanebevzetí P. Marie (*Rojek 1871 – 1873*). Tento důkaz je zpochybněn J. Frolíkem a T. Durdíkem v 80. letech 20. století. Městský hrad se pokusili zrekonstruovat jako pravidelný obdélný hrad s hranolovými věžemi v nárožích a obvodovou zástavbou = střeoevropský kastel (*1981*).

Dispozice hradu podle T. Durdíka byla tzv. kastelového typu. Měla dvojdílné opevnění prvního a druhé nádvoří, ke kterému vedla pravotočivá přístupová cesta podél severní části jádra. Jádro hradu bylo přímo v areálu kostela Nanebevzetí P. Marie. Usuzuje tak podle vstupního portálu věže v 1. patře a podle záklenku u vstupní brány v hradbě, která spojovala věž s presbytářem. Také jiné stavební materiály použité na závěr kostela jsou původní zdi čela jádra hradu a později po zániku i městského opevnění. Na konci trojboké lodě v její spodní části je pozůstatek hradní kaple, protože je tam silnější zdivo a technologická odlišnost od ostatních dispozic stavby. Dalším důkazem hradu je uliční zeď o

síle 2 m na úrovni suterénu v domě čp. 60/I. Sklepy v domech čp. 60/I a 58/I by mohly být pozůstatek příkopu. Severní ohraničení hradu měly představovat zaniklé domy čp. 55/I a 56/I podle dochované katastrální mapy. Dalším důkazem je nízký dlouhý sklep pod závěrem kostela, který mohl být pozůstatkem hradu. Podle plánů F. Schmoranze (1877) nebyly objeveny jiné zdi, než ty které nesou konstrukci dnešního kostela. Z toho vyplývá, že při stavbě kostela byly co nejvíce použity stávající konstrukce (*Durdík 1998, 210 – 218*). Dochovaly se pouze obrysy hradu, které nahradil později kostel Nanebevzetí P. Marie. Konstrukce hradu byla zničena a překryta městskou zástavbou. (*Durdík 1998, 235, 272*).

Tuto teorii odmítli na základě archeologických výzkumů, které probíhaly v nejbližším okolí kostela Nanebevzetí P. Marie (*Frolík – Sigl 1994*), v ulici Komenské čp. 59/I (*Frolík 1995*) a v Hradební ulici čp. 14/I (*Frolík – Sigl 1998, 34 - 35*). Na základě těchto výzkumů nebyly zjištěny hradní zdi ani příkop, který měly oddělit areál hradu od města. Možnou indicií o příkopu může být hluboký objekt 30/83 pravděpodobně datovaný do první fáze existence středověkého města. Byl zachycen v kanalizačním a vodovodním průkopu na Resslově náměstí. Objekt se nacházel naproti severozápadnímu nároží kostela (*Frolík – Sigl 1998, 35*).

O podobě a existenci hradu nám mnoho neřekne ani kostel Nanebevzetí P. Marie, který byl v 2. polovině 19. století regotizován. Presbytář kostela bývá považován za součást hradu. Také bývá považován za součást hradní kaple. Nasvědčuje tomu skutečnost, že lodě kostela jsou neobvykle spojeny a bylo použito lomové zdivo místo kvádrů. Pod podlahou kostela se nachází zaklenutý prostor, který prochází v ose sever – jih. J. Frolík a J. Sigl předpokládají předchůdce této stavby z mladohradištního období (*Frolík – Sigl 1998, 35*).

Jiného názoru jsou V. Razím a M. Ježek, kteří zkoumal kostel Nanebevzetí P. Marie z hlediska stavebně historického (*Razím – Ježek 2001*) a (*Ježek 1999, 834 – 839; 843 – 859*). Nálezy, které podporovaly existenci hradu, mělo být zdivo v přízemí domu čp. 57/I, zbytky gotické výzdoby na tomtéž domu a zaniklá tzv. Žižkova věž. Zdivo v domě nejde blíže datovat a věž lze zařadit do období gotiky. Dalšími důkazy o podpoře hradu byly údajně nalezeny v rozdílném použití kamenů na zdivo v kostele Nanebevzetí P. Marie, které ale vyvrátil. Stejně tak i obranný příkop, jehož linie měla vést domy čp. 58/I, 60/I a 59/I byl archeologickým výzkumem vyvrácen. Ani v opevnění ležící v linii městské hradby, které může navazovat na starší fortifikaci, neznáme objekty z hradištního období (*Ježek 1999, 834-859*). Po rozboru stavebního vývoje kostela a datování krovu presbytáře pomocí dendrochronologie, rozpracovali dřívější názor o stavebním vývoji východní části opevnění. Odmítly existenci hradu také na základě nedostatečných písemných pramenů. (*Ježek 1999,*

856 – 859). Opačný názor zastával K. V. Adámek, který tvrdil, že absence písemných pramenů není důvod k odmítnutí existence chrudimského hradu (*Adámek 1922, 47*).

Podle předešlého Ježkova názoru ležela hlavní městská hradba v linii slovanského valu. Fragment této stavby měla být čelní kamenná plenta, objevená při průzkumu kanalizačního průkopu v 80. letech 20. století. Vysunutý obdélníkový útvar mezi čp. 56/I a 57/I datoval do pozdního středověku (*Ježek 1996, 856*). Tento názor byl ovšem vyvrácen při výzkumu v Lázeňské ulici v roce 2009.

Do starší městské hradby měl být probourán otvor pro presbytář kostela Nanebevzetí P. Marie, datovaný do konce 30. let 14. století. Přibližně stejnou datací má i aplikace obkročné klenby v jižní předsíni (*Musil 2012, 132*).

Archeologický výzkum, který probíhal v letech 2004 – 2006 na Školním náměstí a v Komenského ulici posílil důkazy o existenci hradu. Půdorys areálu hradu (Obr. 6) byl přibližně obdélného tvaru, totožný se zmíněným terénním blokem výše vymezený domy čp. 57/I a 56/I, Žižkovou věží a kostelem N. P. Marie (*Frolík 2008, 576*).

4.6 Městské opevnění

Opevnění města se začalo budovat od 13. do 15. století se souvislostí vzniku měst v českých zemích. Hradby města byly s velkou pravděpodobností vybudovány záhy po jeho založení. První zmínka o existenci hradeb pochází ale až z roku 1349. Středověké hradby kopírovaly starší valové opevnění, které bylo zplanýrováno. Hradební zeď byla široká 1,8 až 2,7 metrů (*Kobetič – Pavlík – Šulc 2005, 197*). Výška zdi dosahovala až 8 m, ale jejich základy byly pouze v hloubce 0,4 až 2 metry. To má za následek nestejně sedání a sesouvání opevnění. Další příčinou sesouvání hradeb je i jílovité podloží (*Musil 2012, 97*). Na postavení zdi byla použita opuka, která byla vyplněna nekvalitní maltou. Hradbu tvořily plné půlválcové věžice. Dvě z těchto věžic se dochovaly dodnes ve Filištině a Široké ulici.

Před hlavním opevněním byla postavena v 15. století ještě parkánová hradba, která měla mocnost od 1,3 m do 2 m. Stavění parkánové hradby byla reakce na rozvoj palných zbraní. Na severní straně města byla zpevněna půlkruhovými baštami a na jihu baštami s půdorysem čtverce. Jediným zrekonstruovaným exemplářem je tzv. Prachárna v severovýchodní části opevnění. S jejím spojením je nejspíše možné spojit z roku 1435 zprávu, kdy obyvatelé Chrudimi „činili sú a činiti nepřestávají na opravování města náklady nemalé“.

Do 18. století bylo opevnění opravováno a udržováno v dobrém stavu. O století později postupně zanikaly podstatné části opevnění a ve 20. století některé jeho části prošly rozsáhlou rekonstrukcí (*Kobetič – Pavlík – Šulc 2005, 197*).

Opevnění na předměstí je dochované pouze na tzv. Novém Městě. Pozůstatky nadzemního zděného opevnění nalezneme na východní straně Širokých schodů u domu čp. 225/II (*Razím – Zahradník 2000, 85*) a hradba vedla k domu čp. 104/II tzv. na Puši, kde vytvářela nároží. Tohoto poznatku si všiml na Willenbergově vedutě (*Musil 2012, 110*). Další pozůstatky nadzemního zděného opevnění se nachází v ulici Na Kopanici, kde měla stát tzv. Kopanická brána, kterou zachytil J. Willenberg a je i na anonymním plánu z 18. století. V. Razím předpokládá, že brána stála u domu čp. 95/II. Podle něho hradba nebyla postavena při ulici, ale v linii, která plynule pokračovala doložených hradeb od čp. 100/II – 96/II (*Razím – Zahradník 2000, 86*). Dalším fortifikačním prvkem, který byl zachycený na křižovatce ulic Na Valech a Opletalova byl příkop, který zde existoval po dřívějším valu. Val byl nejspíše odstraněn pravděpodobně i s podloží. Kdy byl příkop vyhlouben, se nepodařilo zjistit. Ovšem jeho zánik je datovaný do 19. století nebo i později, kdy byl zanášený splachy a postrádal svoji obranou funkci (*Charvátová 2012, 23*).

Vstup na Kateřinské předměstí bylo přes brány tzv. Poboční a Kateřinskou, která byla postavena na vrcholu Širokých schodů. Další zděnou bránou byla tzv. Svatokřížská, která se nacházela severovýchodně od kostela sv. Kateřiny (na ploše Borzny). Zbylá fortifikace, která přiléhala k bráně, byla ze dřeva. Ostatní opevnění představoval val, který byl ještě registrován v polovině minulého století (*Musil 2012, 118*).

Po obvodu městského jádra se nedochovaly pozůstatky opevnění (příkop, val). Náznak lze zachytit před severní částí východního ramene hradeb, kde se dochovala sníženina. Jiné zbytky opevnění ať už valů nebo příkopů se nedochovaly. Ovšem lze předpokládat na základě písemných a místních jmen, že se tam nějaká opevnění nacházela. Potvrdit a přiblížit jejich podobu může jenom archeologický výzkum (*Musil 2012, 110*).

5 Písemné prameny o Chrudimi

Chrudim byla důležitým střediskem nejpozději od 10. století, patřila do tzv. hradské soustavy. Svoji strategickou polohu využívala ke kontrole obchodní (Trstenické) stezky mezi Moravou a Čechami.

Nejstarší nepřímou informaci nacházíme v kronice od Kosmy, kdy k roku 981 vymezuje Chrudimsko jako panství knížete Slavníka (*Bláhová – Fiala – Hrdina eds. 1972*,

48; *FRB II*, 40 - 41). Další ne příliš spolehlivou zmínku o Chrudimi můžeme najít v listině Břevnovského kláštera z roku 993. Chrudim a několik dalších lokalit poskytlo určitý díl z výnosů z tržních a soudních poplatků právě klášteru. Tato listina je však doložena jako falzum z 13. století, kdy byly do ní vloženy dodatky a právě jeden z nich se týká i této informace (*CDB I*, č. 375, str. 349).

První průkaznou zmínku nám znovu představuje Kosmas, který nás informuje ve své kronice o úmrtí knížete Břetislava v Chrudimi 10. ledna 1055 (*FRB II*, 86). I přesto, že Kosmas v této době byl dítě a měl, tudíž tuto informaci z druhé ruky můžeme ji považovat za pravdivou. Poloha města byla logická cesta na válečné tažení do Uher (*Musil 2012*, 72). Nový kníže Spytihněv II. podle Kosmy poté svolal moravské velmože do Chrudimi, kteří ale odmítli jeho příkaz a byli potrestáni (*Frolík – Sigl 1998*, 23).

Další zmínka o Chrudimi je v donaci krále Vratislava II. pro vyšehradskou kapitolu z roku 1088 (*CDB II*, č. 229, str. 216). Tato donace je později označena jako falzum z 1. poloviny 12. století. Na dalších dlouhých 50 let nemám žádné písemné zmínky o Chrudimi, až roku 1130. V této listině je jmenována řada míst „civitas“ a mezi nimi i Chrudim (*CDB I*, č. 111, str. 113). Nejspolehlivější zpráva z 12. století se vztahuje k roku 1134 od vyšehradského kanovníka, který nás zpravuje, že obyvatelé z Chrudimi a okolí se zúčastnily tažení do sousedního Polska (*FRB II*, str. 217). Ke konci 12. století (zhruba od 1182) se Chrudim stává úředními lény pro vedlejší větev přemyslovského rodu – Děpolticů. Tato zpráva je napsána v listině z let 1204 – 1214. Po roce 1222 Děpoltici opustili Čechy a zamířili do Polska po neúspěšné vzpouře proti Přemyslovcům. Jedinou písemnou zprávou, která dokládá kastelánské úředníky, je listina z roku 1248 od králů Václava I. a Přemysla Otakara II. Tato správa upravuje pravomoci těchto úředníků (*Frolík – Sigl 1998*, 23).

Stejně jako u řady stejných rostlých měst vzniklých ze starších hradišť i pro Chrudim postrádáme zakládací listinu. Jediné, co se dochovalo, je opis „zakládací listiny“ od Jindřicha Vlacha. Na této listině, ale není napsáno datum ani jméno autora. V této listině je však napsáno, že král Přemysl Otakar II. přikázal lokátorovi Konrádovi založit město. Vznik původní listiny je kladen na základě historických událostí do let 1260 až 1278 (*Musil 2012*, 73). Z roku 1268 pochází zpráva o jistém plebánu z Chrudimi. O 21 let později chtěl Václav II. zastavit města Hradec a Chrudim, nakonec se tato událost neuskutečnila. Z konce 13. století pochází zmínka o knězi Mikulášovi, resp. o Janu z Chrudimi, který sloužil v kostele sv. Víta v Praze.

Na počátku 14. století se Chrudim zařadila mezi věnná města českých královen. Vědeckou obcí je nejčastěji přijímáno datum 1307 jako vznik statutu věnných měst. V tomto

roce Rudolf I. Habsburský své manželce Elišce Rejčce daroval věnná města. K tomuto aktu se ovšem nedochovala listina. Dne 5. 10. 1307 potvrdil římský král Albrecht privilegium pro Chrudim, kdy Eliška Rejčka vpustila do svých věnných měst jeho posádky. První potvrzená zmínka je ke dni 17. 8. 1308, Eliška Rejčka potvrdila věnným městům výsady. Až do roku 1335 se město řídilo podle jihlavského práva, podle listiny z tohoto roku se Chrudim začala řídit právem Starého Města pražského. Jan Lucemburský vydal v roce 1337 listinu, kde oslabuje vliv podkomořího, poskytuje daňové úlevy a každoročně volený sbor konšelů. Další privilegium 1341 udělilo městu další snížení daně (*Musil 2012, 73 - 74*). Za vlády Karla IV. bylo město zařazeno na seznam měst, která nesměla být zastavována v zákoníku „*Maiestas Carolina*“. Tento zákoník však pro odpor šlechty nevstoupil v platnost, přesto ukazuje na důležitost Chrudimi. Stejný panovník v roce 1372 posílí majetkové právo měšťanů. Od roku 1363 do roku 1421 je město opět v držení českých královen. V období husitských válek byla věrnost města na straně husitů, poté co ho ovládli a bylo vydáno Janem Městeckým. Později si svoji věrnost zachovalo i vůči císaři Zikmundovi. V této době se město stává znovu věnným městem pro manželku Zikmunda Barboru Celjskou (*Frolík – Sigl 1998, 39*).

Z přelomu 14. a 15. století se dochoval zlomek berního rejstříku (1399 – 1401), který nám pomáhá si vytvořit představy o počtu obyvatel ve městě, majetku města a o řemeslnické činnosti. V 15. století pro poznání historie města z písemných pramenů přispěly i záznamy v městských knihách. Nejstarší taková kniha pochází z roku 1439. Z městských knih můžeme vyčíst např. složení městské rady a jména písařů (*Frolík – Sigl 1998, 45*).

Pro Chrudim se v listinách užívá označení URBS nebo CIVITAS, pouze v listinách z let 1088 a 1222 se označuje jako CASTRUM (*Frolík – Sigl 1998, 23*).

6 Veduty

Veduty představují pohled na krajinu nebo město na různě propracované úrovni z hlediska popisnosti a topografie. Nejstarší pohled na město je zachyceno v graduálu literátů chrudimských z roku 1570. Město je zde vyobrazeno od severovýchodu. Autorem této veduty je Matouš Radouš, který si na tomto díle nechal velice záležet. Další vyobrazení pochází z epitafu Václava Lípy s datací 1587. Je zde vyobrazena část hlavního náměstí u Khomovského domu čp. 112/I. Tento dům je vyobrazen ještě se svým podloubím. Dále si zde můžeme všimnout Široké ulice s vnitřní částí Dolní brány. Vyobrazení na této vedutě je velmi realistické (*Kobetič – Pavlík – Šulc 2005, 197*). Dvě významné veduty pochází z let 1600 (město zde vidíme z jihozápadu) a 1602 (zobrazení předměstí novoměstské a

svatokateřinské). Obě veduty jsou velmi kvalitně propracované. Autorem vedut je slavný vedutista Jan Willenberg (*Musil 2012, 122*).

Další vytvořené veduty až do 1. poloviny 18. století mají velmi zkreslenou podobu města. Mezi ně patří veduta pojmenovaná „Crudim“ z let 1687 a 1712 nebo perokresby „Chrudin“ Friedricha Bernarda Wenera z poloviny 18. století. Neobvyklým zdrojem informací se může stát i dřevořezba města, která se nachází v kostele Nanebevzetí Panny Marie. Datace tohoto díla spadá do roku 1720.

V následujícím období vznikají znovu velmi kvalitní veduty. Autorem jedné z nich je Josef Ceregetti, který se pokusil zachytit podobu města ve své kronice z roku 1771. Tato veduta je ceněna jak z hlediska propracovanosti, ale i z hlediska slovního popisu města. Další veduta pochází z let 1776. Jaroslav Schaller v roce 1789 vytvořil vedutu, kterou nechal umístit na titulní list popisu chrudimského kraje. V roce 1780 se další veduta objevila na mapě královéhradecké diecéze od Jana Venuta, který vytvořil i další veduty z přelomu 18. a 19. století. Na konci 18. století byly vytvořeny tři typy vedut na tzv. tovaryšských listech (Obr. 1), (*Kobetič – Pavlík – Šulc 2005, 197*).

Veduty z 19. století nám nejvíce prozradí informace o měnící se městské zástavbě (*Musil 2012, 128*). S objevením fotoaparátu v 19. století počet vedut klesá a nahrazují fotografie. Přesto veduty pro poznání staršího období zůstávají jediným zdrojem informací o podobě středověkého a novověkého města. V tomto století byla vytvořena výtvarná díla o podobě města od malíře Františka Müllera, Vincence Morstadta a jiných autorů v 2. polovině 19. století (*Kobetič – Pavlík – Šulc 2005, 197*).

Dům čp. 59/I z Komenského ulice by šel nejlépe vidět na vedutách vyobrazených z jihozápadu. Nicméně podle vyobrazení nemůžeme s určitostí říct, že by to byl tenhle konkrétní dům.

7 Kartografie

Nejstarší zachycení názvu Chrudimi na mapě je vytištěné na první mapě Čech známé jako Klaudiánova mapa z let 1518. U města je vytištěn kalich, který symbolizuje, že město patří k utrakvistům. Další novověké mapy Čech (Crigingerova, Aretinova, Vetterova, Vogtova, Mullürova, Palackého) také nemají větší vypovídající hodnotu. Chrudim je vyobrazena pouze názvem a s jinou úrovní kvality umístění polohy města (<http://www.staremapy.cz/>).

Nejstarší známý plán města je novodobá černobílá kopie uložená v archivu památkového ústavu v Pardubicích. Její datace je zhruba v polovině 18. století. Podrobnější plány města jsou řazeny do let 1822 až 1826. Důležitým předěl v mapování pro naše území znamenalo vyměření stabilního katastru. V letech 1838 – 1839 byl vyměřen první přesný plán pozemků a budov na katastru města (Obr. 6). V roce 1883 byl vytvořen plán, ve kterém jsou zanesené i vrstevnice.

Na konci 19. století vycházely mapy města i tiskem, nejvýznamnější vznikla v roce 1895. K podobě města přispěla i první fotografie z let 1938 pořizená armádou. Po roce 1989 vznikaly komerční mapy se zaměřením na podnikatelské subjekty a veřejné instituce. Současná komplexní mapa města vznikla v roce 1996 (*Kobetič – Pavlík – Šulc 2005, 89*).

8 Přístupy ke zpracování středověké keramiky v Čechách

Keramika je nejvíce zastoupená část archeologických hmotných pramenů. Najdeme ji všude, kde žil člověk (venkov, město, církev a šlechtická sídla). Podle znaků na keramice ji lze chronologicky zařadit, brát v úvahu sociálně- ekonomické aspekty, nebo nahlédnout do běžného života lidí (*Čapek 2015, 13*).

Na základě zpracovaných publikací z území České republiky, které se zabývají středověkou keramikou, bylo vytvořeno 5 základní metodologických postupů. Prvním je postup popisný – analogický, slovně popisuje keramiku a vyhodnocuje její hlavní typy a morfologické prvky (*Čapek 2015, 22*). Druhá metoda je kvalitativní – typologická používaná, když se dochovají celé nebo zrekonstruované nádoby a podle nich poznáme hlavní keramické typy a jejich změny v morfologii. Další metodou, kterou lze použít je formalizovaná deskripce. Tato metoda se nazývá technologicko – kontextuální. Strukturální metoda má stejný princip jako ta předešlá, jenom je podrobněji zpracovaná (*Čapek 2015, 23*). Poslední metoda je stylistická. Na keramice se hledá jedinečný prvek, který by mohl být spojen s konkrétní hrnčířskou dílnou a hrnčířem (*Čapek 2015, 24*).

Cílem metodického standardu by mělo být dodržování základních pravidel a postupů při zpracování keramického souboru (*Čapek 2015, 28*).

Například Kristýna Matějková (2014) zpracovávala keramiku domácností z Turnova. Ve své práci se musela potýkat s archeologickými situacemi, které byly v superpozici a ovlivňovali tak kontext a značnou fragmentárností keramického souboru. Pokusila se vytvořit databázi keramiky z výzkumů, ale rozdílnost a pečlivost laboratorního zpracování ji vedla k opuštění od této činnosti. Stejně tomu bylo i u vytvoření jednotlivých keramických tříd.

Naopak vytvořila dobře rozeznatelné keramické skupiny. Na typologii okrajů použila nejvýraznější prvek, aby nevytvářela velké množství podkategorií. V neposlední řadě na některých fragmentech keramiky provedla přírodovědné analýzy. Na základě toho zjistila například teplotu výpalu nebo složení keramického těsta.

Další archeologem, který se zabývá metodikou zpracování středověkého keramického souboru, je Kateřina Doležalová (2015). Zaměřuje se hlavně na deskripční systém, který se rozvíjí v 2. polovině minulého století. Deskripční systém u nás zastávají hlavně dvě školy v Plzni a Brně. Dále keramiku rozděluje podle technologických znaků např. keramická třída, keramická skupina, hrnčina, keramický kód, keramické horizonty, fáze aj.

Z chrudimského prostředí zpracovávala středověkou keramiku např. Petra Sehnoutková (2011) ve své diplomové práci. Výzkum proběhl ve Filištině ulici čp. 39/I. Nálezový soubor byl vyzvednut z odpadních jímek. Fragmenty, které se našly na nalezišti, byly popsány nálezovými čísly. Pro přehlednost ještě každý střep označila inventárními čísly. Všimla si i celých tvarů nádob a zapisovala samostatně nálezy z kamnářské keramiky. Pro lepší výpovědní hodnotu fragmenty, které na sebe navazovaly, slepovala dohromady. Dále si všimla technologických a morfologických znaků, počet a druh výzdoby. Pro deskriptivní systém použila keramické třídy, které definovali J. Frolík a J. Sigl pro Chrudim a okolí. Všechny nálezy zapisovala do programu Microsoft Office Access 2003, aby mohla vytvořit statistické tabulky a grafy.

9 Naleziště

V červnu roku 1994 proběhl ZAV v přilehlé Komenské ulici hlavního Resslerova náměstí v Chrudimi. Trafostanice se stavěla na parcele č. 175, dříve areál zaniklého rodinného domu čp. 59/I (Obr. 5). Trafostanice měla stát v zadní části parcely u zdi sousedního domu čp. 63/I. Podle projektu měla být hloubka zásahů cca 1 m na většině zkoumané plochy. Jen u jímky, která ležela v západní části, se kopalo hlouběji. Základová spára jímky byla ve 2 metrech od současného terénu. Z úsporných a kapacitních důvodů byla sonda položena v nejhlubším místě, a to v jínce. Sonda měla rozměry 5 x 1,5 metrů.

Z hlediska topografického byla sonda na dvorku za zaniklým čp. 59/I. Do prostoru domu byl rekonstruován příkop městského hradu, který existoval před rokem 1276 až počátkem 14. století. Sonda byla položena tak, aby byla případně zachycena hrana tohoto příkopu (Frolík 1995, 73). Tento příkop nebo jiné důkazy o objevení hradu se nenašly.

V sondě bylo zachyceno pravěké souvrství slezskoplatěnické kultury. Také bylo odhaleno, že ve 12. a 13. století narostla intenzita osídlení (*Frolík 1995, 75*).

Výzkum probíhal po přirozených terénních vrstvách s plánovou, měřičskou a fotografickou dokumentací podle standardní metodiky výzkumu složitých stratigrafických situací. Terénní skutečnosti byly zaznamenány formalizovaným zápisem do upravených formulářů, které vycházejí z Manuálu Muzea města Londýna (*Spence 1990*) podle tzv. Harrisovy metody (*Harris 1989*). Harrisův vývojový diagram nalezené situace (Obr. 8).

9.1 Popis nalezené situace

Stratigraficky nejstarší vrstvu v sondě představuje podloží (Obr. 9) tvořené jílovitou spraší (k. 152). Podloží se nalézá na kótě 267,02 m n. m. Na podloží nasedá vrstva k. 150 B o mocnosti 0,4 m. Na ni nasedá vrstva 150 A, která má mocnost 0,2 m a její hranice vůči kontextu 150 B je rozplízlá. Kontexty 150 B a 150 A byly pouze mechanicky rozděleny. Na výše uvedené souvrství nasedá šedočerná kyprá jílovitá vrstva (k. 147) o mocnosti 0,14 m s dosti ostrou hranicí. Do povrchu vrstvy k. 147 byl vyhlouben výkop k. 511 pro kůlovou jamku (výplň výkopu – k. 149) o hloubce 0,5 m. Celou situaci překrývala zelenohnědá kyprá písčitojílovitá vrstva k. 146 o mocnosti 0,06 m. Ve výplni se nalézaly uhlíky, mazanice a fragmenty opuky. Na tuto vrstvu nasedá kyprá prachovojílovitá hlinitá vrstva (k. 144) hnědošedé barvy o mocnosti 0,07 m. V rámci vrstvy byly zjištěny uhlíky a zlomky dřeva velikostních frakcí drobnky až střední fragmenty. Na povrch vrstvy (k. 144) nasedá v jižní části sondy dřevěná konstrukce obsahující 5 dřev (Dřevo 1 – 5). Dřeva byla popsána jako samostatná vrstva hnědé kypré jílovitě hlíny k. 154. Dřevo č. 1 (max. dochovaná délka 0,7 m a max. dochovaná šířka 0,11 m) překrývá křížem Dřevo č. 2 (max. dochovaná délka 0,59 m a šířka 0,1 m) od západu k východu. Dřevo číslo 3 (max. dochovaná délka 0,47 m a šířka 0,07 m) je orientováno od S k J, které se nachází v SV části vrstvy. V J části se nachází Dřevo č. 4 (max. dochovaná délka 0,72 m a šířka 0,17 m) a č. 5 (max. dochovaná 0,38 m a šířka 0,12 m) orientované ve směru V - Z. Pro malý rozsah výkopu není možné situaci přesněji interpretovat. Tato část souvrství a níže položené partie nebyly zkoumány v celé ploše sondy, ale jenom v této části.

V severní části sondy se nalézala vrstva k. 151 klesající severním směrem z kóty 267,66 m n. m. na kótu 267,46 m n. m. Vzhledem k oddělení situace terénním blokem ve střední části sondy nelze určit přímý stratigrafický vztah k výše popisovanému souvrství. Přes kontext 154 (dřevěná konstrukce) a kontext 151 se uložila vrstva 142=142 A, která

stratigrafický vývoj v sondě sjednotila. Vrstva k. 142 se na jihu vyklínuje, sklání se severním směrem z 267,96 m n. m. na kótu 267,40 m n. m. Do povrchu vrstvy (k. 142=142 A) byl vyhlouben výkop k. 507 o hloubce 0,15 m (Obr. 16). Pravděpodobně se jedná o kůlovou jamku, která se nachází 0,06 m od S konce Dřeva č. 1. Výplň výkopu je kontext 145 o mocnosti 0,09 m. Výplň má charakter hnědošedé kypré prachovojílovité hlíny. Výplň výkopu obsahovala kosti. Na vrstvu k. 142 nasedá kontext 143 o mocnosti 0,08 m šedé prachovojílovité hlíny. Tyto vrstvy překrývá vrstva (k. 139) o mocnosti 0,25 m kyprého prachového jílu světle šedé hnědi. V rámci této vrstvy byl registrován proplást béžově žluté středně ulehlé prachové hlíny k. 141. Na některých místech byla tato vrstva propálena do červena. Do povrchu vrstvy k. 139 byl vyhlouben výkop k. 505 (Obr. 15) s hloubkou 0,15 m, jehož výplň byl k. 136. Výplň měla mocnost 0,16 m. Výplň měla hnědošedou barvu kypré prachovojílovité hlíny se středními fragmenty opuky a drobků uhlíků. Celou situaci překrývá vrstva k. 133 o mocnosti 0,20 m. Vrstva je z kypré prachovojílovité hlíny tmavě hnědé šedi. V obsahu hrubé komponenty se našla část přepálených kamenů. Dále do povrchu vrstvy byl také zahlouben objekt k. 508 vyplněný odspodu výplněmi k. 153 a k. 148 (Obr. 10). Na této úrovni se stratigrafický vývoj rozděluje do dvou linií. V první stratigrafické linii na vrstvu k. 133 nasedá k. 135. Druhá stratigrafická linie je reprezentována výkopem k. 506, který porušuje zároveň k. 133 a k. 148 (Obr. 15). Výkop k. 506 je vyplněn odspodu kontexty 140, 138, 134 a 137. Výše uvedené souvrství překrývá k. 131, která niveluje povrch sondy.

Kontext 131 překrývá vrstva k. 132 o mocnosti 0,20 m. Charakter vrstvy je středně ulehlý prachový jíl. Na ni nasedá kyprý prachový jíl k. 124 o mocnosti 0,20 m. Tento kontext překrývá kontext 123 o mocnosti 0,06 m. Ve vrstvě se nacházely malé fragmenty mazanice. Na tuto vrstvu nasedá tmavě šedá vrstva k. 122 kypré prachovojílovité hlíny o mocnosti 0,04 m. Následně tento kontext překrývá šedohnědá vrstva k. 125 kyprého prachového jílu o mocnosti 0,24 m. Do povrchu kontextu se zahluboval výkop k. 503 pro postavení zdi k. 905 s hloubkou 0,4 m. Výkop je vyplněn kontexty 905 a 130. Na tento výkop nasedá vrstva k. 129 o mocnosti 0,36 m. Vrstva obsahovala malé a střední fragmenty opuky. Tento kontext překrývá šedočerná vrstva k. 128 kyprého písčitého jílu. Tato vrstva má mocnost 0,14 m. Na tuto vrstvu nasedá vrstva k. 127 o mocnosti 0,10 m. Přes ní je vyhloubený výkop k. 504 o hloubce 0,4 m. Výkop je vyplněn kontextem 126. Výplň má mocnost 0,38 m. Ve výplni byly nalezeny střední až velké fragmenty opuky. Tento kontext překrývá kyprá prachovojílovitá hlína vrstvy k. 118. Zde se stratigrafický vývoj dělí na dvě linie. Tuto vrstvu překrývá tmavě šedá vrstva k. 116 jílovité hlíny. Na vrstvu k. 118 nasedají odspodu kontexty 120, 119 a 117. Vrstva k. 120 o mocnosti 0,16 m. Tuto vrstvu překrývá vrstva k. 119 o mocnosti 0,10 m. Tato

linie je uzavřena kontextem 117, který má mocnost 0,26 m (Obr. 14). Vrstva je ze středně ulehlého béžového jílu. Vrstva obsahuje bloky opuky a velké fragmenty cihly. Toto souvrství je uzavřeno vrstvou k. 115 o mocnosti 0,06 m. Na tento kontext nasedá prachová hlína vrstvy k. 113 o mocnosti 0,15 m. Tento kontext překrývá šedohnědá vrstva k. 112 kyprého písčitého jílu. Následnou vrstvou, která nasedá na tento kontext, je vrstva k. 111 o mocnosti 0,46 m. Vrstva obsahovala střední kamínky opuky. Další vrstvou, která překrývá tento kontext je tmavě šedá vrstva jílovité hlíny (k. 110). Mocnost této vrstvy je 0,36 m. Ve vrstvě s našly drobnky uhlíků a malé fragmenty malty. Dalším překrývajícím kontextem je vrstva k. 104 o mocnosti 0,15 m.

Od vrstvy k. 104, která má mocnost 0,15 m se stratigrafický vývoj rozděluje do dvou linií. První linie je zastoupena výkopem k. 502 hlubokým 1,15 m pro postavení zdi 903. Druhá linie je zastoupena vrstvou k. 106, která nasedá na k. 104. Ve vrstvě k. 106 byly velké kameny, které byly zatlačeny do kontextu 104. Horní partie zdi k. 903 a zároveň k. 106 jsou narušeny výkopem k. 501 pro postavení zdi k. 904 (výplň výkopu od spodu k. 109 a k. 105), (Obr. 11). Kontext 109 o mocnosti 0,35 m má charakter hnědošedé kypré písčité hlíny. Na něj nasedá vrstva hnědošedé jílovité hlíny k. 105 o síle 0,08 m. Na povrch zdi k. 903 se uložila výplň k. 121, která s výkopem k. 501 nemá žádný stratigrafický vztah. Mocnost této výplně je 0,45 m kypré prachovojílovité hlíny. Hrubou komponentu tvoří v podstatě téměř kompaktní skalní zdivo. Do povrchu výplně k. 121 se zahlubuje výkop k. 500 (Obr. 13) pro postavení zdi k. 901 překryté kontexty 103, 107 a 114. Výplň k. 103 dosahovala mocnosti 0,12 m a tvořil jí kyprý písek. Výplň k. 107 o mocnosti 0,25 m se skládala z bílošedého kyprého maltového prachu. Kontext 114 má sílu 0,35 m kyprého prachového písku. Obsahoval bloky kamenů se stopami osekávání. Situaci překrývá vrstva k. 102 narušená výkopem k. 509 pro postavení zdi k. 902 (výplň k. 108) zhruba na stejné úrovni byla postavena i zeď k. 900, která je stratigraficky starší než zeď k. 902. Celé souvrství překrývá k. 101, který je tvořen hnědým kyprým hlinitým pískem. Stratigrafický vývoj na lokalitě uzavírá položení vrstvy drnu k. 100, jehož vrchol je na kótě 250,06 m n. m.

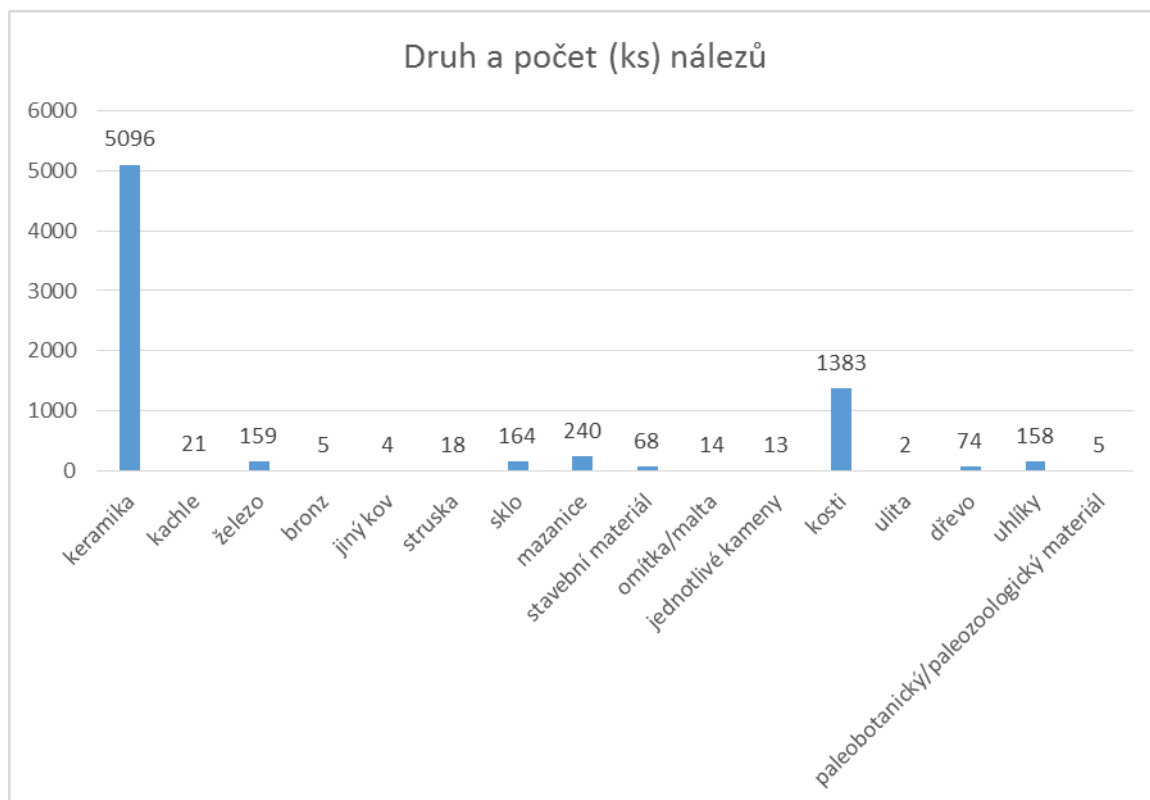
Databáze stratigrafických kontextů je na CD přiloženém k této práci.

9.2 Archeologické nálezy

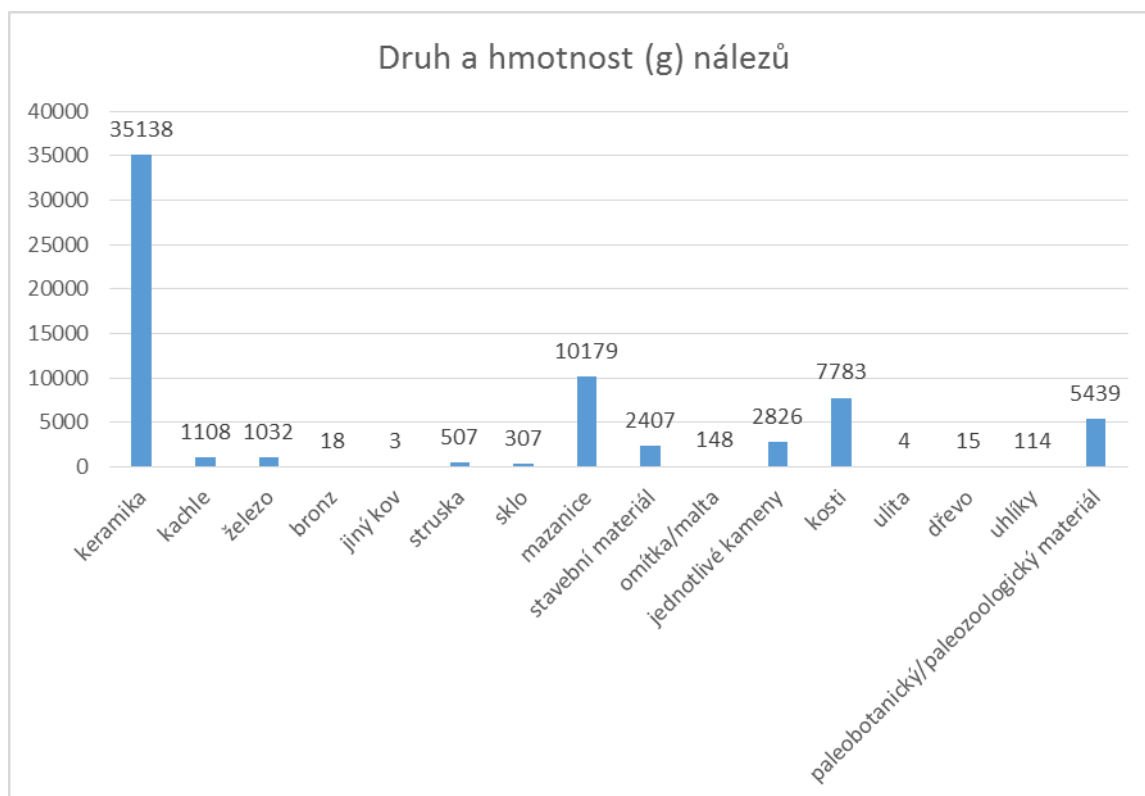
Celý soubor archeologických pramenů, které byly nalezeny při ZAV v Komenského ulici čp. 59/I je uložen v Regionálním muzeu v Chrudimi. Soubor obsahuje keramiku, kachle, kovové předměty (železné, bronzové a jiné kovy), strusku, sklo, mazanici, stavební materiál,

omítku/maltu, jednotlivé kameny, kosti, ulity, dřevo, uhlíky a paleolitický materiál. Všechn archeologický materiál obsahoval celkem 7 424 kusů nálezů a vážil 67 028 gramů. Nejvíce se z archeologických nálezů našly fragmenty keramiky.

Katalog nálezů je umístěn na CD.

Graf 1: Druh a počet (ks) nálezů

Graf 2: Druh a hmotnost (g) nálezů

Technologické třídy

Celý keramický soubor byl rozdělen do keramických tříd podle makroskopicky postižitelných technologických vlastností střepu z chrudimského území. Při vyhodnocování souboru z objektu čp. 59/I jsem použila 48 keramických tříd (*Musil sine dato*). Na nalezišti bylo nalezeno velké množství různorodých střepů zařazených do technologických tříd (Obr. 7). Dále uvádím jejich definici: barva (1.), ostřívo (2.), barva lomu (3.), výpal (4.), povrch (5.) a afinita (6.). U povrchu jsou zkratky, které znamenají: O – oxidační, R – redukční, OR – oxidačně redukční, RO – redukčně oxidační. U afinity se mohou vyskytovat tyto zkratky: CRF – Chrudim Filištínská; Ra – Rabštejnek; NH – Nové Hrady; P - Podhradí. V závorce u názvu keramické třídy je napsaná datace.

Nezařaditelné

001 – omleté poškozené

002 – přepálené

Pravěk

100 – černá leštěná

1. černá, šedočerná; 2. jemně plavené těsto; 3. červenohnědá, šedivá či sendvič; 4. opticky měkký, OR; 5. pečlivě upravený, hlazený, leštěný povrch, tuhování; 6. –

101 – „sendvič“

1. okrová či hnědá, černá na vnitřní straně; 2. hrubší písčité ostřívo, dutinky, kamínky až 5 mm; 3. okrová, černá, okrová nebo černá; 4. opticky měkký, OR, sendvičový efekt; 5. pečlivě upravený, hlazený povrch; 6. –

Ranný a vrcholný středověk

201 – středohradištní hlazená (RS 3)

1. černohnědá, hnědá; 2. písčité ostřívo (do 1 mm), slída jemně mletá (menší než 0,5 mm) v těstě a vystupuje i na povrch; 3. hnědočervený; 4. opticky středně tvrdý, R, obtáčení; 5. pečlivě upravený až hlazený povrch; 6. CRF 1

202 – středohradištní nehlazená (RS 3)

1. černohnědá, hnědá, černošedá; 2. písčité ostřívo (až 1,5 mm), větší množství středně mletého slídnatého ostřiva (šupinky až 1 mm); 3. černý; 4. R, opticky středně tvrdý,

obtáčení; 5. nahlazený, středně hrubý povrch, ostřívo vystupuje na povrch; 6. CRF 2, Podlažice 19

203 (RS 4)

1. hnědá, hnědošedá, šedohnědá; 2. písčité ostřívo (až 1,5 mm), slída se koncentruje v povrchové části střepu; 3. hnědý, hnědošedý (jako barva povrchu); 4. RO, opticky tvrdý; 5. pečlivě upravený, střední až jemný, obtáčení, slída se koncentruje v povrchové části střepu; 6. CRF 3

204 „bez slídy“ (RS 4)

1. hnědá, hnědošedá, šedohnědá; 2. písčité ostřívo (až 4 mm), absence slídy; 3. hnědý, hnědošedý (jako barva povrchu); 4. RO, opticky tvrdý; 5. pečlivě upravený, střední až jemný, obtáčení; 6. CRF 4, Podlažice

205

1. světle hnědá, hnědá; 2. hrubší písčité ostřívo (až 1,5 mm), dutiny až 1 mm, absence slídy; 3. hnědý, hnědošedý (jako barva povrchu); 4. opticky měkký, OR; 5. pečlivě upravený, střední až jemný, obtáčení; 6. CRF 5, Podlažice 9

206 „oxidační slídnatá hlazená se sendvičovým efektem“ (VS)

1. světle hnědá, hnědá hnědošedá okrová; 2. písčité ostřívo (až 1 mm), velmi jemně mletá slída v těstě i na povrchu (šupinky do 1 mm); 3. sendvičový efekt; 4. O, sendvičový efekt, opticky měkký; 5. hlazený pečlivě upravený povrch, slída i na povrchu, modelační rýžky, vytáčení ?; 6. CRF 6, Podlažice 10

208 grafitová keramika (RS 4 – VS 1)

1. kovově šedá, místy béžový přetah, tmavě šedá, šedohnědá, černošedá; 2. zrna grafitu 2 – 5 mm; 3. kovově šedý, černošedý, šedočerný; 4. R, opticky měkký; 5. střední až hrubý povrch, místy šedobéžový přetah; 6. CRF 8, jihočeská, jihomoravská oblast, Ra 21, Podlažice 5

209 (VS)

1. béžová, okrová, světle hnědá; 2. písčité ostřívo (1 – 3 mm), absence slídy, dutinky; 3. černé až šedé jádro, sendvičový efekt; 4. O, sendvičový efekt, obtáčení, vytáčení; 5. střední povrch, krupičkovitý; 6. CRF 9

210

1. hnědá, tmavěhnědošedá a šedohnědá; 2. písčité ostřívo (1 – 2 mm), velmi jemně mletá slída; 3. sendvičový efekt, šedé jádro; 4. O, sendvičový efekt, obtáčení, vytáčení; 5. jemný až hladký povrch pečlivě upravený, modelační rýžky; 6. CRF 10, blízká 206, Podlažice 21

212 (14. století)

1. světle béžově šedá, místy černošedá; 2. písčité ostřívo (až 2 mm), slída se koncentruje v povrchové části střepu; 3. černošedé jádro, sendvičový efekt, velmi tenkostěnný; 4. O, sendvičový efekt, opticky tvrdý; 5. jemný povrch, kožovitý přetah, vysoce slídnatý v na povrchu; 6. CRF 12

213 „bílá červeně malovaná“

1. bělavá, bílá, béžová až světle okrová; 2. kamínky 0,05 – 1,5 mm, dutinky; 3. bělavá, bílá, béžová až světle okrová; 4. O, opticky tvrdý; 5. hladký, vytáčení; 6. CRF 13, Podlažice 2

215 „redukční s písčitým ostřivem“ (15. století)

1. černošedá, šedá, tmavě šedá; 2. písčité ostřívo (1 – 2,5 mm), slída jemně mletá muskovitická v těstě i na povrchu; 3. šedý, světle šedý; 4. R, opticky tvrdý; 5. jemný hlazený a leštěný, slída na povrchu, vytáčení; 6. CRF 15, blízká 214

216 „redukční s kožovitým povrchem“ (14. / 15. století)

1. tmavě šedá, černošedá a šedá; 2. písčité ostřívo (až 1,5 mm), slída velmi jemně mletá; 3. světle šedý, bělobéžový (lomem a charakteristikou se blíží redukčnímu zboží typu „šedý mor“); 4. R, opticky tvrdý; 5. střední, jakoby kožovitý přetah, ostřívo vystupuje na povrch, vytáčení; 6. CRF 16, Podlažice 14

217 „šedá redukční“, „šedý mor“

1. černá, šedá, šedobéžová, bělošedá, šedobílá, kovově šedá lesklá; 2. mikroskopické ostřívo, místy ojedinělý kamínek; 3. světle šedá až bělobéžová a krémově bílá; 4. R, opticky tvrdý; 5. jemný někdy leštěný vodorovně a radiálně, často kovově lesklý, vytáčení; 6. Ra 4

218 „oxidační zboží s přetaženým krupičkovitým povrchem jemné na dotyk“

1. oranžová, světle hnědá, okrová; 2. jemné písčité ostřívo (okolo 0,5 mm), slída velmi jemně mletá, dutiny (0,5 – 1 mm); 3. sendvič, světlá, tmavé jádro, světlá; 4. O, opticky měkký až střední; 5. jemný přetažený krupičkovitý povrch, jemné na dotyk; 6. CRF 18

219 „oxidační zboží se sendvičovým efektem a kožovitým povrchem“

1. béžová, hnědookrová a světle hnědá; 2. písčité ostřívo kamínky (0,5 – 2 mm), jemně krupičkovité, mírně porézní; 3. sendvičový efekt; 4. O, sendvičový efekt, opticky tvrdý; 5. kožovitý, pečlivě upravený povrch; 6. částečně spadá i do okruhu bílé červeně malované, místy i archaičtější radélko Ra 16, NH 10, Podlažice 1

220 hrubší oxidační zboží

1. okrová až béžová; 2. kamínky 0,5 – 1 mm; 3. okrový; 4. O, opticky tvrdý; 5. středně hrubý, ostřívo vystupuje na povrch, vytáčení; 6. Ra 9, NH 3

221

1. oranžová; 2. malé kamínky 3 – 0,5 mm, slída; 3. světle hnědý, okrový, oranžový; 4. O, opticky měkký; 5. středně hrubý, ostřívo vystupuje na povrch, obtáčení; 6. Ra 12

222 „kachle“

1. světle i tmavě oranžová, cihlově okrová, hnědookrová; 2. kamínky 0,5 – 1 mm; 3. světle i tmavě oranžová, cihlově okrová, hnědookrová; 4. O, opticky střední; 5. hladký; 6. Ra 11, NH 1, Oheb 2, Podlažice 16

223 červená bíle malovaná, čelákovické zboží, BMK

1. cihlově červená, oranžová; 2. mikroskopické ostřívo, jemně mletá slída; 3. jako povrch; 4. O, opticky měkký; 5. pečlivě upravený povrch, hlazený, sprašný, snadno se otírá, na něm bílá snadno se otíratelná malba; 6. střední Polabí, Kolínsko, Čelákovice

224 „severomoravský výrobní okruh“, „pseudološtická“

1. vně béžové až šedé a tmavě hnědé a hnědošedé, uvnitř šedé, béžové, hnědé a tmavě hnědé až šedohnědé; 2. ostřívo 0,5 – 5 mm, kamínky, póry; 3. sendvičový efekt; 4. OR, opticky tvrdý; 5. hrubý silně porézni, vytáčení/obtáčení; 6. Ra 14, Oheb 5, Žumberk 14, NH 8, Podlažice 8, Strádov 2

226 „zboží typu Husova ulice“

1. okrová, světle oranžová, uvnitř hnědočerveně transparentně glazovaný; 2. mikroskopické ostřívo, plavené těsto; 3. okrová, světle oranžová; 4. O, opticky střední až měkký; 5. hladký, pečlivě upravený, vytáčení, částečně i oboustranně glazovaný hnědou, hnědočervenou žlutavou, žlutozelenou transparentní glazurou; 6. –

227 žlutá a žlutooranžově jednostraně glazovaná keramika

1. oranžová, hnědočervená, červená, uvnitř částečně žlutě a žlutooranžově transparentně glazovaná; 2. písčité ostřívo (do 1 mm), dutinky; 3. oranžový, okrový, červený místy i sendvičový efekt; 4. O, opticky měkký až střední; 5. pečlivě upravený, uvnitř částečně žlutě a žlutooranžově transparentně glazovaná; 6. –

229 hnědá tvrdá

1. vně hnědá, uvnitř černošedá; 2. mikroskopické ostřívo, dutinky, absence slídy; 3. hnědočervený, hnědý; 4. tvrdý, OR, vytáčení; 5. hladký, pečlivě upravený; 6. –

230 „protoredukční“

1. šedá, šedočerná a černá; 2. středně hrubý písek, výrazné procento jemně mleté slídy; 3. světle šedá; 4. redukční, opticky tvrdý; 5. středně hrubý, pečlivě upravený; 6. Bolešov 4, Podlažice 15

231 oxidační s mikroskopickým ostřivem bez glazury

1. oranžová, hnědočervená, červená; 2. písčité ostřívo (do 1 mm), dutinky; 3. oranžový, okrový, červený místy i sendvičový efekt; 4. O, opticky měkký až střední; 5. pečlivě upravený vytáčení, modelační rýžky; 6. P 008

232 světle šedé slídnaté zboží typu Zbyslavce (14. / 15. století)

1. světle šedá; 2. velmi drobné písčité a slídnaté ostřívo (1,5 – 2 mm); 3. světle šedý; 4. R, opticky měkký; 5. pečlivě upravený hladký až střední, vytáčení; 6. Oheb 10, Podlažice 6

Novověk

300 „Pfeiffentonware“

1. bílá, běloběžová; 2. slída, submikroskopické ojediněle; 3. bílý; 4. oxidační, opticky střední; 5. hladký povrch, modelační rýžky, diagonální „odletování hmoty“, tenká stěna; 6. –

301 mužakovská kamenina – hnědá

1. tmavě hnědá, hnědá, uvnitř světlejší až šedá; 2. slinutý; 3. šedý; 4. oxidační, velmi tvrdý; 5. vně hladký pečlivě upravený povrch krytý hnědou opakní glazurou, místy nalepené křemínky, vytáčení, na vnitřní straně stopy smrštění; 6. –

302 šedomodrá kamenina

1. světle šedá s modrou, uvnitř světlejší až šedá; 2. slinutý; 3. šedý; 4. oxidační, velmi tvrdý; 5. vně hladký pečlivě upravený povrch krytý světle šedou a modrou opakní glazurou, místy nalepené křemínky, vytáčení, na vnitřní straně stopy smrštění; 6. –

303 napodobenina mužakovské kameniny

1. vně hnědá opakní/transparentní glazura; 2. jemné písčité ostřívo cca 2 %, plavené těsto; 3. oranžový, okrový; 4. oxidační, opticky měkký; 5. hladký až střední, pečlivě upravený, krytý tmavě hnědou transparentní glazurou, vytáčení; 6. Žumberk 19

304 fajáns

1. bílá opakní cíničitoolovnatá glazura s malbou; 2. mikroskopické ostřívo; 3. béžový, červený, oranžový; 4. oxidační, opticky měkký; 5. hladký, jemný, vytáčení; 6. –

305 mezzomajolika oranžová

1. uvnitř světle oranžová transparentní glazura s proškrabávaným ornamentem, vně režná okrová, oranžová; 2. mikroskopické ostřívo; 3. okrový, oranžový, červený; 4.

oxidační, opticky střední až měkký; 5. jemný pečlivě upravený povrch, krytý transparentní glazurou, proškrabávaný ornament, hladký, modelační rýžky; 6. –

306 mezzomajolika modrá

1. uvnitř tmavě modrá transparentní glazura s proškrabávaným ornamentem, bílé nástřepí, vně rezná okrová, oranžová; 2. mikroskopické ostřívo; 3. okrový oranžový, červený; 4. oxidační, opticky střední až měkký; 5. jemný pečlivě upravený povrch, bílé nástřepí, krytý tmavě modrou netransparentní glazurou, proškrabávaný ornament, hladký, modelační rýžky; 6. jindřichohradecká mezzomajolika

307 majolika

1. oranžová, okrová, zelená, nástřepí, červenooranžový střep; 2. mikroskopické ostřívo; 3. oranžový, okrový, cihlově červený; 4. oxidační, opticky střední; 5. jemný pečlivě upravený povrch, hladký, modelační rýžky; 6. de facto umělá skupina, do které spadá kukačkou a štětcem malované zboží

308 tovární bělnina

1. bílá běloběžová; 2. bez makroskopických příměsí, jemně plavená kaolínová hlína; 3. bílá, krémově béžová; 4. oxidační, opticky měkký; 5. hladký, střední stěna, oboustranná glazura; 6. –

309 tovární fajáns

1. běloběžová; 2. bez makroskopických příměsí, jemně plavená kaolinová hlína; 3. bílá, krémově béžová; 4. oxidační, opticky střední až tvrdý; 5. hladký, střední stěna, oboustranná glazura; 6. –

310 porcelán

1. bílá až do bělošedá; bez makroskopických příměsí, slinutý střep; 3. bílý, slinutý; 4. oxidační, tvrdý, slinutý; 5. hladký, oboustranná glazura; 6. –

311 glazovaná oxidační bez nástřepí I

1. okrová a oranžová, uvnitř částečně transparentní glazury žluté, nazelenalé, nahnědlé; 2. jemné plavené těsto, mikroskopické ostřívo; 3. okrový, oranžový; 4.

oxidační, opticky střední; 5. jemný pečlivě upravený povrch, hladký, modelační rýžky; 6. –

312 glazovaná oxidační bez nástřepí II

1. běloběžová, uvnitř částečně transparentní glazury žluté, nazelenalé, nahnědlé; 2. jemné plavené těsto, mikroskopické ostřívo; 3. bílý, běloběžový; 4. oxidační, opticky střední; 5. Jemný pečlivě upravený povrch, hladký, modelační rýžky; 6. –

313 jemná tmavá glazovaná

1. tmavě hnědě a červenohnědě, zeleně transparentně glazovaná s nástřepím; 2. jemné plavené těsto, mikroskopické ostřívo; 3. oranžový, běloběžový; 4. oxidační, opticky střední; 5. jemný pečlivě upravený povrch, hladký, modelační rýžky; 6. –

314 manganově opakně glazovaná

1. vně tmavě fialová burelová opakní glazura, uvnitř hnědočervená či oranžová transparentní glazura; 2. jemné plavené těsto, mikroskopické ostřívo; 3. oranžový, červený a okrový; 4. oxidační, opticky střední; 5. jemný pečlivě upravený povrch, hladký, modelační rýžky; 6. –

316 jemné oxidační zboží bez glazury I

1. okrová a oranžová; 2. jemné plavené těsto, mikroskopické ostřívo; 3. světle růžový, okrový, oranžový; 4. oxidační, opticky střední; 5. jemný pečlivě upravený povrch, hladký modelační rýžky; 6. –

317 jemné oxidační zboží bez glazury II

1. běloběžová; 2. jemné plavené těsto, mikroskopické ostřívo; 3. bílý běloběžový; 4. oxidační, opticky střední; 5. jemný pečlivě upravený povrch, hladký, modelační rýžky; 6. -

9.2.1 Keramika

Celý keramický soubor je datován od pravěku, středověku po novověk. Soubor byl vyhodnocen na základě technologických skupin – keramických tříd a výzdobných prvků. Při rozdělování nálezů jsem použila definice keramických tříd vytvořené Janem Frolíkem a Jiřím

Siglem pro pravěké a středověké období. Podrobněji Jan Musil rozpracoval definované keramické třídy z období raně středověkého a částečně vrcholně středověkého z Chrudimi. Pro nálezy z období novověku vytvořil Jan Musil systém a komplexní definice pro jednotlivé keramické technologické skupiny vyskytující se v Chrudimi (*Musil sine dato*).

Na rozdělení keramických tvarů jsem pro středověkou keramiku použila typologii Milana Zápotockého *Středověká keramika severočeského Polabí (1978)* a pro novověkou keramiku typologii podle Gabriely Blažkové *Vývoj raně novověké kuchyňské a stolní keramiky v Čechách na základě souborů z Pražského hradu (2013)*. Na typy okrajů a den jsem použila typologii vypracovanou Vladimírem Nekudou a Květou Reichertovou *Středověká keramika v Čechách a na Moravě (1968)*.

Vzácným nálezem v souboru byl okraj střepu bíle malované keramiky z 13. – ½ 14. století (Obr. 23 a 52: 1785). Tato keramika se objevovala na území Plzeňska a Pražska – Křivoklátsko (*Durdík 1983, 211*).

Mezi nejpočetnější keramické třídy ze středověku patří sestupně 205, 203, 217 a 230. Keramická třída 205 je na lomu střepu hnědá nebo hnědošedá oxidačně – redukční keramika z jemného až středně hrubého těsta. Nejčastěji je datovaná do 12. století a končí na přelomu 13. a 14. století. Zdobená je nejčastěji oběžnou šroubovicí, rytou přímkou nebo vlnicí, vrypy a hřebenový vpich. Keramická třída 203 má hnědou až hnědošedou barvu lomu střepu. Výpal je opticky tvrdý redukčně – oxidačního charakteru. Objevuje se nejčastěji od 11. do konce 13. století. Výzdobnými prvky jsou oběžná šroubovice, rytá přímka a vlnice a vrypy. Třetí nejpočetnější je tzv. šedá redukční. Objevuje se v 15. a 16. století. Barva střepu na lomu je světle šedá až bělobéžová a krémově bílá. Keramika má charakter opticky tvrdého redukčního výpalu. Tato keramika byla zdobena radélkem a oběžnou šroubovicí. Čtvrtou nejpočetnější keramickou třídou je 230 nejčastěji datovaná do 14. století. Tato světle šedá redukční keramika má středně hrubý pečlivě upravený povrch. Mezi její výzdobné prvky patří oběžná a vývalková šroubovice, rytá přímka a vlnice a zářezy.

Z novověké keramiky je nejpočetnější keramická třída sestupně 312, 317, 316, 311 a 307. Keramická třída 312 je zároveň nejpočetnější keramickou třídou z celého naleziště. Tato keramická třída se objevuje po celý novověk. Barva lomu střepu je bílá nebo bělobéžová. Má středně optický oxidační výpal. Těsto je jemně plavené s mikroskopickým ostřivem. Barva transparentní glazury je žlutá, nazelenalá nebo nahnědlá. Výzdobnými prvky jsou oběžná a vývalková šroubovice a rytá přímka. Stejně vlastnosti má i keramická třída 317, jenom není politá glazurou. Třetí nejpočetnější třídou (316) je opticky střední oxidační keramika z jemně plaveného těsta. Lom střepu má světle růžový, okrový a oranžový odstín. Povrch je pečlivě

upravený hladký s modelačními rýžkami. Zdobená je oběžnou šroubovicí nebo rytou přímkou. Keramická třída 311 je totožná s 316 jenom má žlutou, nazelenalou nebo nahnědlou transparentní glazuru. Do raného novověku (16. – 17. století) spadá keramická třída 307 – majolika. Jedná se o opticky středně tvrdou oxidační vypálenou keramiku. Barva lomu je oranžová, okrová nebo cihlově červená. Střep keramiky může být zbarvený do oranžové, okrové, zelená nebo červenooranžové barvy s nástřepím. Povrch je jemně upravený hladký s modelačními rýžkami. Zdobená je malováním, rytou přímkou nebo vlnicí.

V grafu Typologie keramiky jsou zastoupeny všechny typy nádob ze zkoumaného objektu.

Další hledisko, které jsem sledovala, bylo, z jaké části nádoby je fragment keramiky. To je znázorněno v grafu Počty částí keramických nádob. Nejvíce zlomků pochází z výdutě, následované okraji a dny.

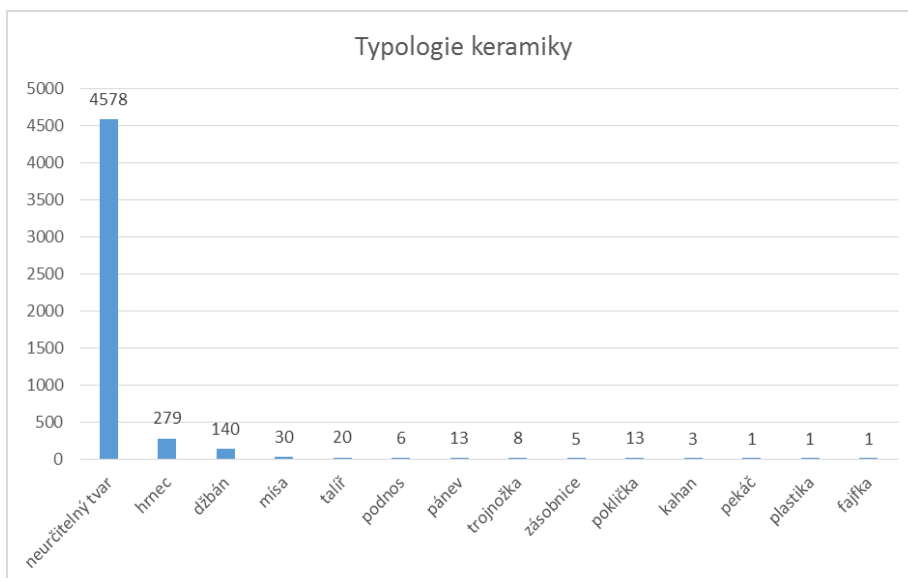
Ze čtyř zrekonstruovaných torz jedno patří hrnci s oběžnou šroubovicí na výduti. Patří do keramické třídy 203 (Obr. 26 a 47: 1922). Zbylá tři torza jsou z majoliky, jedná se o talíře a džbán.

U den jsem sledovala způsob jejich odříznutí. V jednom případě bylo dno odříznuto strunou a ve třech případech byl použit nůž. V osmi případech nešlo určit jejich způsob odříznutí. Zbytek den byl na podsýpce. Nejvíce okrajů den bylo šikmých (149 ks), rozšířený a svislý po 34 kusech a po 4 kusech odsazený a zaoblený. U zbylých 16 kusů nešel určit okraj, ale jejich podstava byla rovná.

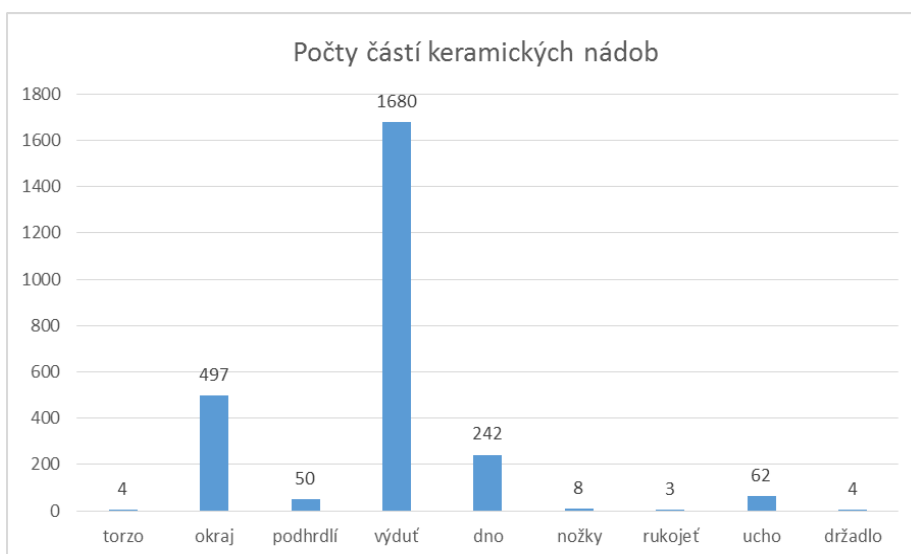
Nejčastějším typem ucha byla plochá široká (28 ks), plochá úzká (14 ks), válečkovitá (11 ks) a pásková prozhlábnutá (9 ks). Ucha byla s glazurou i bez ní. Dvě ucha byla zdobena vpichy a záseky (Obr. 57: 3586, 3881).

Na nalezišti bylo nalezeno velké množství nezdobené keramiky, jen malé procento bylo s výzdobou. V grafu Výzdoba je ukázán tento poměr. V grafu Typy výzdoby na keramice jsou představeny všechny výzdobné motivy z keramického souboru. Nejvíce keramických střepů je zdobeno oběžnou šroubovicí (Obr. 43: 3959, 44: 3805, 45: 3795) a rytou přímkou (Obr. 46: 1665, 47: 2362, 49: 2168). Jiným typem výzdoby byla rytá vlnice (Obr. 42: 4177; 43: 3955; 46: 3954, 2401). Tyto výzdobné prvky se objevovaly od raného středověku až po novověk. Ze 13. století se dochoval okraj džbánu, který je zdobený radélkem (Obr. 53: 3579). Radélko se objevuje ve východních Čechách jen v tomto století a poté až později. Tato výzdoba byla ovlivněna z Moravy. Od 14. století se objevují i keramické střepy s vývalkovou šroubovicí (Obr. 43: 3580; 45: 2533). Také se objevuje červeně malovaná keramika (Obr. 42: 4181, 48: 693, 50: 3950, 51: 2615). Dalšími výzdobnými prvky byly

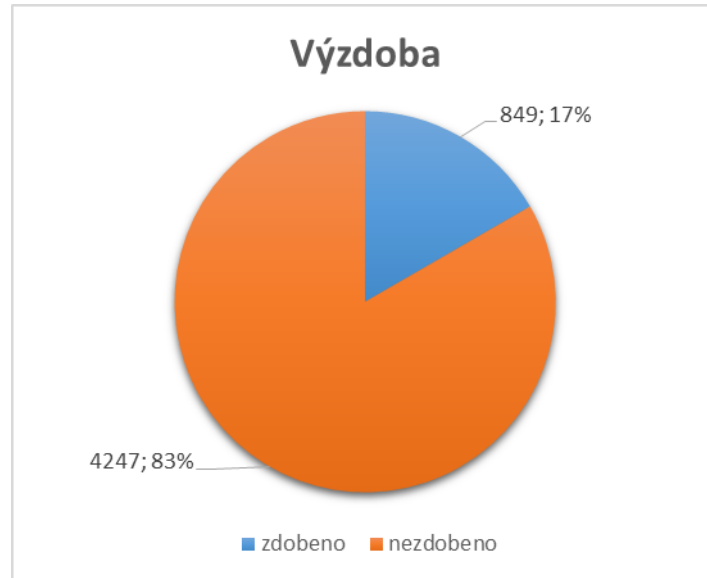
vrypy (Obr. 42: 4210, 4334; 43:2468), hřebenování (Obr. 43: 2469), hřebenový vpich, zářez aj. Keramické střeby z novověku byly nejčastěji zdobené malováním nebo rytým dekorem. Mezi zajímavou výzdobu patří vytlačování do formičky (Obr. 32; 33; 51: 3335) a vrubořez (Obr. 50: 3256), které se objevují od raného novověku. O novověkou keramiku se zajímal Vladimír Scheufler (1979). Vítězslav Štajnochr se například věnoval střepům mezzomajoliky (1998) a Josef Horschik zpracoval práci o mužakovské kamenině (1978).

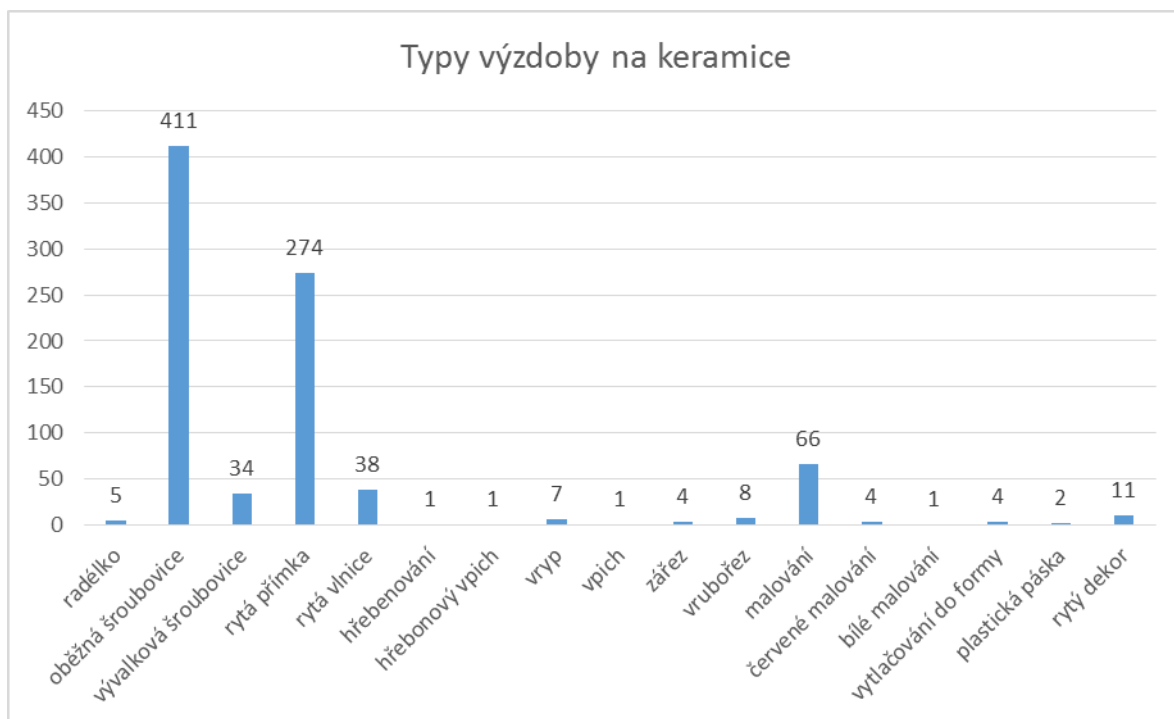
Graf 3: Typologie keramiky

Graf 4: Počty částí keramických nádob

Graf 5: Výzdoba

Graf 6: Typy výzdoby na keramice

9.2.1.1 Kuchyňská keramika

Nejpočetnější skupinou keramických zlomků byly neurčitelného tvaru. Druhou nejpočetnější skupinou byly **hrnce**. Hrnce v keramické třídě 203 mají nejvíce okrajů s vytaženým okružím a vnitřním prožlabením (17 ks), poté jsou po 8 kusech zastoupeny jednoduchým okrajem. V této keramické třídě se našly 2 kusy římsovitých okrajů a po 1 kusu jsou zde zastoupeny okruží, přehnuté ostré a oválné s vnitřním prožlabením. Velikosti okrajů

byly od 6 do 26 cm v průměru. Dva okraje byly zdobené rytou přímkou (Obr. 54: 2407; 55: 2178) a jeden oběžnou šroubovicí.

V keramické třídě 205 je nejpočetněji zastoupený okraj vytažený a okruží s vnitřním prožlabením (36 ks). Jednoduchý okraj byl zastoupený v počtu 34 kusů. Jeden jednoduchý okraj měl reparační otvor o průměru 0,5 cm (Obr. 56: 2366). Dále pak kalichovitý okraj (1ks) pravděpodobně domácí výroby (Obr. 56: 2367) a kyjovitý okraj (2 ks). Výzdobnými prvky byly oběžná šroubovice (5ks), rytá přímka (7ks), rytá vlnice (3ks) na (Obr. 51: 4300; 55: 1806; 56: 2367), zářez (1 ks) na (Obr. 51: 4319) a hřebenový vpich (1ks) na (Obr. 56: 2366). Průměr okrajů této keramické třídy se pohyboval od 10 do 34 cm.

Hrnce šedé redukční keramiky 217 mají nejvíce kyjovité okraje (11 ks). Po 2 kusech jsou okraje s okružím a po 1 kusu přehnuté oblé a okraj s vytaženým okružím a vnitřním prožlabením. Velikosti okrajů hrnců byly od 10 do 24 cm.

Keramická třída 230 byla nejpočetněji zastoupena hrnci s vytaženými okraji a okružím s vnitřním prožlabením (17 ks). Jednoduchý okraj se zde objevil 4x a po 1 kusu je ovalený okraj s vnitřním prožlabením, okružím a přehnutý ostrý. Průměr okrajů je od 3 – 20 cm. Žádný z těchto okrajů není zdobený.

Hrnce v majolice nebyly rozpoznány. V keramické třídě 311 se našlo 5 okrajů hrnců. Okraj kyjovitého typu byl doložen po 3 kusech a okraj ostře přehnutý po 2 kusech. Velikost okrajů těchto hrnců byla 10 – 25 cm v průměru. Jeden okraj (Obr. 54: 2760) byl zdobený oběžnou šroubovicí.

Keramická třída 312 měla nejvíce typů okrajů kyjovitých (50 ks), následované okružím se 7 kusy a přehnutý ostrý okraj (7 ks). Na jedno kusu přehnutého ostrého okraje se dochovaly zbytky slámy a hlíny (Obr. 56: 2097). Nalezly se i fragmenty jednoduchých okrajů (5ks) a přehnutých oblých okrajů (3 ks). Celkem 15 kusů (Obr. 51: 1491, 1493, 1494; 52: 901, 2096; 55: 3085) bylo zdobenou rytou přímkou (11ks) nebo oběžnou šroubovicí (4 ks). Průměrná velikost okrajů byla mezi 6 až 28 cm.

Jemné oxidační zboží bez glazury 316 bylo zastoupeno 9 fragmenty okrajů z hrnce. Nejvíce je zde zastoupený okraj kyjovitého typu (7ks), z toho 4 kusy byly zdobené rytou přímkou. Okraje přehnuté ostře a oble se zde objevily po 1 kusu. Velikosti okrajů byly od 7 do 21 cm.

V keramické třídě 317 se našlo 6 kusů okrajů. Tato třída byla zastoupena kyjovitým okrajem (3 ks). Potom se zde našel jednoduchý okraj, okruží a okraj vytažený a okruží s vnitřním prožlabením vždy po 1 kusu. Velikost okrajů byla od 10 do 18 cm a žádný neměl výzdobu.

Na hrnce se tu našly i zlomky z **pokliček** o průměru 7 – 16 cm (Obr. 56: 1168, 3374, 2816, 2653). Okraje pokliček měly oblou (5 ks), šikmo seříznutou (2 ks) a vytaženou (2 ks) profilaci. Dvě pokličky z keramické třídy 312 byly polité glazurou. Ostatní pokličky náležely keramickým třídám 229, 217 a 316. Mezi nálezy z pokliček byly i 4 držadla z vrcholného středověku (Obr. 56: 3780, 3592, 1156, 3460).

Mezi **pánvemi** (13 ks) se objevilo 8 novověkých zlomků nožek z trojnožky (Obr. 58: 3125). Pánve měly nejvíce okraj kyjovitý s odsazenou spodní plochou (8 ks), kyjovité plynule nasazené (1 ks) a přehnuté (1 ks). Zbytek okrajů nešel určit. Průměr okrajů je od 12 do 23 cm. Z pánví se našly 3 zlomky dutých válcovitých rukojetí. Pánve jsou datované do raného novověku. Po jednom zástupci je zde pánve z keramické třídy 226, 312 je zastoupená 10 kusy a 317 po dvou kusech.

Mezi kuchyňskou keramikou se našel jeden zlomek jednoduchého okraje **pekáče** z novověku (keramická třída 312).

9.2.1.2 Zásobní keramika

Byly zde objeveny i fragmenty (5 ks) ze **zásobnice**. Tři fragmenty patřily keramické třídě 203. Jednalo se o jedno dno se šikmou profilací na podsýpce o průměru 22 cm, podhrdlí a okraj se širokou horní plochou o průměru 36 cm zdobený rytou vlnicí (Obr. 55: 1788). Dalším fragmentem (keramická třída 205) je šikmé dno na podsýpce o průměru 20 cm. Zásobnici zde zastupuje i keramická třída 230. Našel se zlomek okraje (Obr. 53: 3678) se širokou horní plochou, který má v průměru 32 cm. Okraj je zdobený vývalkovou šroubovicí. Zásobnice jsou datované do 13. a 14. století.

9.2.1.3 Stolní keramika

Nejvíce fragmentů se našlo ze **džbánů**. V keramické třídě 203 se našlo 6 zlomků z okrajů džbánů. Nejčastější typy okraje byl jednoduchý (4 ks). Typ okraje okružní a členěné se zde vyskytl po jednom kusu. Průměr okrajů je 8 – 12 cm. Žádný z nalezených zlomků nenesl výzdobné prvky.

Tři fragmenty okrajů džbánu se vyskytl v keramické třídě 205. Tato keramická třída je zastoupena typem okraje jednoduchým, okružní a členěné. U dvou okrajů šlo určit jejich průměr 12 a 14 cm. Opět tyto okraje nebyly zdobené.

V další keramické třídě 217 se našlo 8 zlomků okrajů bez výzdoby. Pět typů okrajů patří do okruží, dva jsou členěné a jeden okraj je zduřelý. Průměr okrajů dosahoval velikosti 10 – 18 cm.

V keramické třídě 230 bylo nalezeno ze džbánu 8 kusů okrajů. Čtyři okraje jsou členěné a zbytek po jednom kusu (jednoduchý, okruží, přehnuté ostré, zduřelý). Všechny okraje jsou bez výzdoby až na jeden členěný okraj, který nese výzdobné prvky ryté vlnice a přímky (Obr. 54: 3796).

Džbány z novověkého období jsou nalezeny mezi majolikou 307. Dva kusy mají jednoduchý okraj a dva kusy mají typ okraje okruží. Následně se zde objevují i typy okrajů přehnuté ostré, kyjovité a členěné (Obr. 31) vždy po jednom kusu. Průměr džbánů je od 8 – 25 cm. Pět okrajů má malované výzdobné prvky.

Keramická třída 311 je zastoupena pouze 4 kusy okrajů džbánu. Dva okraje jsou přehnuté ostré a po jednom kusu okraj okruží a kyjovitý. Výzdoba je pouze na okraji kyjovitého typu ve formě ryté přímky. Průměr velikosti okrajů je 7 – 14 cm.

Velké množství fragmentů okrajů džbánů se našlo v keramické třídě 312. 10 zlomků je typ kyjovitého okraje. Z těchto zlomků jsou 4 kusy zdobené oběžnou šroubovicí (Obr. 52: 3531; 54: 3079) a 2 kusy rytou přímkou (Obr. 53: 3084). Našly se také fragmenty 13 jednoduchých okrajů bez výzdoby. Okraje s okružím se zde našly 12x, z toho dva zlomky byly zdobené plastickou lištou (Obr. 52: 3530) a na jednom byla ještě vývalková šroubovice (Obr. 53: 3088). Stejný počet kusů se našlo i členěných okrajů bez výzdobných prvků. Po 8 kusech se našly okraje přehnuté ostré, na jednom okraji byla rytá přímka. Totožný počet je zastoupen i zduřelým okrajem, který nenese žádnou výzdobu. Jeden fragment má okraj přehnutý oblý zdobený rytou přímkou. Průměr okrajů u této keramické třídy je od 5 – 22 cm.

Do keramické třídy 316 náleží pouze 3 zlomky okrajů. Dva fragmenty jsou okraje s okružím a jeden kus má jednoduchou profilaci. Střepe nejsou zdobené. Průměr okrajů je mezi 7 a 11 cm.

V keramické třídě 317 se našlo celkem 12 kusů okrajů s průměrem velikosti okrajů 7 – 14 cm. Nejvíce okrajů je s okružím (4 ks) na jednom střepu byla rytá přímka (Obr. 54: 2948). Další okraje jsou s jednoduchou profilací (3 ks), z toho u jednoho kusu oběžná šroubovice (Obr. 52: 637). Našly se zde i členěné okraje (3 ks) a zduřelý (2 ks) bez výzdoby.

Dochovaly se fragmenty džbánů z mužakovské kameniny – hnědé 301 (Obr. 17). Tento střep džbánu má analogii (Horschik 1978, 327). Fragmenty šedomodré kameniny 302 se dochovaly ze džbánu (Obr. 18 – 20), jejichž analogie je v J. Horschik (Horschik 1978, 322).

Mísy ze středověkého období jsou zastoupené keramickou třídou 217. Našel se pouze 1 kus ovaleného oboustranně rozšířeného okraje o průměru 12 cm. Střep neměl žádnou výzdobu.

Další zlomky ze středověku patří keramické třídě 230. Typy okrajů jsou kyjovité (1 ks), který má průměr 35 cm a ovalené oboustranně rozšířené (1 ks) s průměrem 14 cm. Žádný střep nemá výzdobu.

Mísy z novověku jsou zastoupené majolikou. Našly se 2 zlomky, přičemž jeden z nich má malovanou výzdobu. Průměr okrajů je 13 a 14 cm. Typy okrajů je okružní a ovalené oboustranně rozšířené.

V keramické třídě 311 se našel pouze 1 zlomek mísy, v průměru měl 6 cm. Nenese výzdobné prvky. Mísa má okraj ovalený oboustranně rozšířený.

Početnou keramickou třídou je 312 (20 ks). Osm kusů má typ okraje ovalený oboustranně rozšířený bez výzdoby. Dalším typem je vodorovný obloukovitý úzký okraj (4 ks). Na jednom vodorovném plochém střepu se nachází rytá přímka (Obr. 52: 1495). 3 zlomky mají vodorovný obloukovitý okraj, z nichž jeden je zdobený rytou přímkou. Následně všechny další okraje jsou zastoupeny po 1 fragmentu a nemají výzdobu: přehnutý ostrý, kyjovitý, členěný, kyjovitý plynule nasazený a s vnitřním prožlabením. Velikost mís se pohybuje od 6 – 36 cm.

V keramické třídě 316 se našel pouze jeden nezdobený zlomek kyjovitého okraje s odsazenou spodní plochou. Průměr okraje je 7 cm. Keramická třída 317 obsahovala 2 zlomky okrajů mís. Jeden okraj byl vodorovný obloukovitý úzký zdobený rytou přímkou (Obr. 54: 2949). Průměr zlomku je 14 cm. Druhý fragment je nezdobený okraj šikmo dovnitř seříznutý, který má v průměru 13 cm.

Mezi stolní novověkou keramikou se našly zlomky **talířů**. Profil jejich okrajů bylo okružní, vodorovné nebo pozdní – různě profilované. Velikosti talířů začínala na 17 cm a končila na 28 cm. Nejvíce byla zastoupena majolika (16. – 17. století). 6 zlomků byly okraje s okružím (Obr. 29) a po 3 zlomcích pozdní a vodorovná profilace (Obr. 28, 30). Výzdobné prvky malování neslo 10 kusů střepů. Další keramickou třídou byla mezzomajolika modrá 306 zdobená rytým dekorem. Našel se jeden střep dna (Obr. 25) a jeden střep okraje. Typ okraje je kyjovitý s odsazenou spodní plochou v průměru má 24 cm. Další zlomek patří keramické třídě 305. Profil okraj talíře je okružní s rytým dekorem. Fragment má průměr 25 cm.

Specifickou skupinou jsou **podnosy**, které jsou vlastně větší talíře. V průměru mají 29 – 34 cm. Profil okrajů je okružní. Opět největšího zastoupení je v majolice. Podnosy jsou

zdobené malováním nebo rytým dekorem (Obr. 24). Oranžová mezzomajolika 305 je zastoupena okrajem talíře (Obr. 27).

9.2.1.4 Ostatní keramika

Kahany jsou zastoupené 3 kusy. Našly se jejich dna se šikmým a oblým okrajem. Kahany byly zhotoveny na podsýpce. Všechny patří do keramiky tzv. šedé redukční. Mezi nálezy se našla porcelánová hlavička **fajfky** (keramická třída 310) s malovaným dekorem z 18. století (Obr. 22). Taktéž miniaturní glazovaná **plastika/nádobka** (keramická třída 311), kde lze rozeznat rolničku. Plastika/nádobka je datovaná do raného novověku (Obr. 21).

9.2.1.5 Kachle

Kachle nám mohou posloužit jako významný zdroj informací ze středověku a novověku. Výpovědní hodnota z hlediska jejich výzdoby je neocenitelná. Na území především Čech, ale i Moravy a Slovenska zpracoval Vladimír Brych (2004) výběrový katalog. Jan Frolík zpracoval katalog kachlů z Chrudimi a jejího okolí (2003).

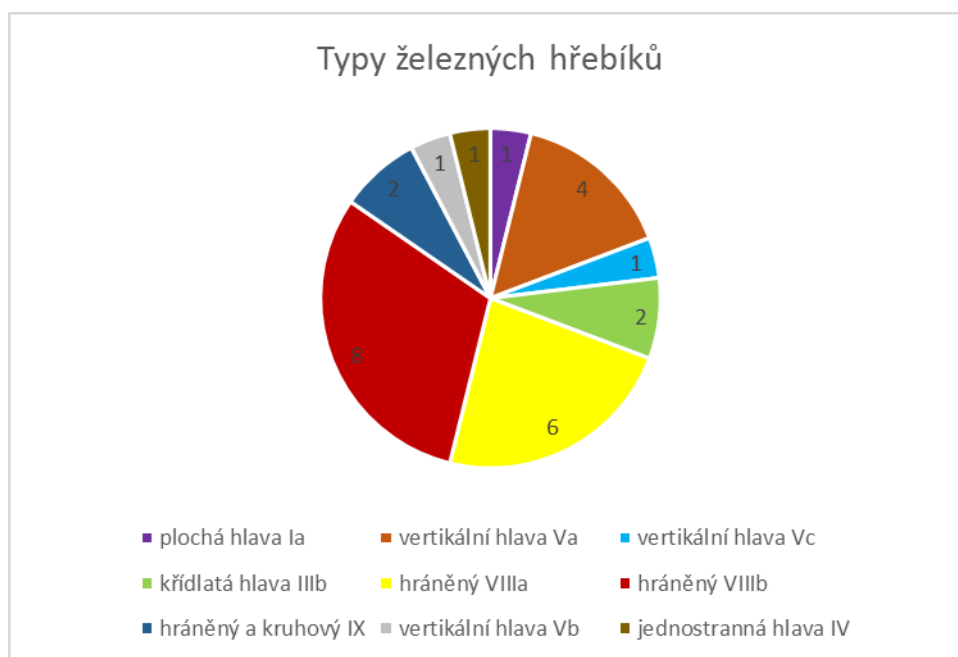
Na nalezišti bylo objeveno 21 kachlů. Sedm zlomků nešlo pro malý rozměr určit. Zbýlý počet kachlů se řadí mezi komorové. Kachle jsou datované do 16. až 17. století. Osm kachlů je plasticky zdobeno neurčitelným motivem (Obr. 34; 58: 678, 3126, 3128, 3130, 3131). Výjimkou je zeleně glazovaný kachel s mytologickým motivem, kde lze rozeznat ocas a šupiny vodního stvoření (Obr. 36 a 59: 3200). Do raného novověku patří i zeleně glazovaný kachel, na jehož částečně dochované komoře jsou stopy po zpracování (Obr. 35 a 59: 3132). Jestliže byly kachle glazované, měly zelenou barvu.

9.2.2 Kovy

Celkem bylo na nalezišti objeveno 168 kovových předmětů. Mezi bronzovými předměty byly nalezeny 2 okrasné nýty z 18. století (Obr. 62: 3133) a špendlík (Obr. 62: 3151) z raného novověku.

Mezi barevnými kovy byla objevena mince, která byla nalezená ve vrstvě datované do 15. až 16. století. Průměr mince je 1,5 cm. Bližší informace se o ní nelze dozvědět, protože je z aversu i reversu poškozená (Obr. 37, 38).

Z železného materiálu převažují hřebíky (Obr. 61). Nejvíce byly zastoupené hřebíky hráněného typu (např. Obr. 61: 1521, 1534, 1535 1536). Datace hřebíků je od 14. století do 17. století. Hřebíky jsem rozdělila podle typologie Rudolfa Krajíce (2003) ze Sezimova Ústí. Dalšími železnými nálezy byly novověký hřeb (Obr. 62: 3150) pocházející z 18. století a pásová kování (Obr. 62: 1529, 1540), skoba (Obr. 62: 1544), zámek a klíč (Obr. 62: 3144).

Graf 7: Typy železných hřebíků

9.2.3 Sklo

Z celého naleziště se našlo 164 kusů skla. Datace skleněného materiálu je od 14. století po 18. století.

Ploché sklo představovalo 74 kusů. Našly se zde 3 kusy okenních mezivýplní trojúhelníkového a obdélníkového tvaru (Obr. 60: 1561, 1572, 2431) datovaného do vrcholného středověku až 17. století. Byly zde nalezeny i okenní terčíky (8 ks) o průměru 4 – 10 cm. Barva terčíků byla čirá (Obr. 60: 1562), světle fialová a světle zelená. Zbytek plochého skla je zastoupeno tabulemi (Musil – Dudková – Máchová 2011, 113).

Duté sklo obsahovalo 84 kusů. Tři čtvrtiny nálezů představovaly neurčitelné zlomky, zbytek představovalo stolní sklo. Našlo se zde 21 fragmentů číšek okrajů, těla, nodu (Obr. 60: 2438), den a patek. Také 3 kusy renesančního skla (16. – 17. st.) z těla zdobené vertikálními kapkami (Obr. 40) a zlomek nodu se stejnou výzdobou (Podliska 2003, 26). Mimo jiné se tu našel import ze saské oblasti v podobě okraje číšky z 16. století (Obr. 39 a 60: 2432). Ze 17. století pochází zlomek číše z těla, který měl kobaltovou barvu a je zdobený emailem (Obr. 41 a 60: 2455). Z křídového skla se našly 2 okraje (Obr. 60: 202, 2415) zdobené žlábkováním

pocházející z 18. století. Další nálezy renesančního a křídového skla byly objeveny v roce 1996 v Hradební ulici v Chrudimi (*Kozáková – Klikarová – Frolík 2010*). Jeden zlomek okraje z humpenu a patky číšek s hladkým nebo se spirálovitě vedeným vláknem. Z raného novověku pochází patka holby. Našla se zde hrdlo miniaturní konvičky (Obr. 60: 3882) zdobené horizontální štípanou páskou. Podobné nálezy byly nalezeny na hradě Košumberku (*Musil – Dudková – Máchová 2011, 111*) a při ZAV v Chrudimi ve Filištínské ulici (*Frolík – Sigl 1998, 102 – 103*). V souboru byly nalezeno 10 fragmentů z lahve (Obr. 60: 1563). Dva zlomky představovaly tělo čtyřboké lahve. Všechny dna, která se našla, byla vpíchnutá dovnitř (*Musil – Dudková – Máchová 2011, 111 – 112*).

9.3 Interpretace

Zkoumaná terénní situace je jen výsek z větší části celku, a proto se některá zjištění obtížněji interpretují. Plocha výzkumu byla dalším místem, kde se potvrdila existence pravěkého souvrství v historickém centru města.

Stratigraficky nejstarší vrstvou v sondě je podloží tvořené jílovitou spraší (k. 152). Podloží se nalézá na kótě 267,02 m n. m. Podloží překrývá vrstva k. 150 B, která je interpretovaná jako pravěká, byl zde nalezen paleobotanický/paleozoologický materiál a neurčitelné zlomky keramiky. Na ni nasedá mechanicky rozdělená vrstva k. 150 A, ve které byly nalezeny fragmenty pravěké (slezskoplatěnické keramiky) a keramiky z 9. až 10. století. Vrstva obsahovala zlomek mazanice, zlomky uhlíků a kámen. Toto souvrství je překryté vrstvou k. 147, která obsahovala mrvu. Z keramiky se tu našly zlomky datované do středohradištního období. Dále se ve vrstvě našly amorfní zlomky železa a stavebního kování. Vrstva také obsahovala kosti. Do povrchu k. 147 byl vyhlouben výkop k. 511 interpretovaný jako kúlová jamka. Výplň kúlové jamky byl k. 149, který obsahoval fragmenty mazanice a uhlíků. Celou situaci překrývá vrstva k. 146, která vytvářela izolaci. Vrstva obsahovala středohradištní a mladohradištní nezdobenou keramiku. Mezi jiné nálezy patří kosti a stavební materiál. Tato vrstva je překrytá kontextem 144. Jde o odpadní vrstvu hnojovitého charakteru se zbytkem dřevěných konstrukcí. Nejvíce převažovala keramika mladohradištní zdobená oběžnou šroubovicí a rytou vlnicí. V této vrstvě se také našly fragmenty kostí. Na povrchu k. 144 v jižní části se nachází dřevěná pravděpodobně srubová konstrukce, která byla popsána jako samostatná vrstva k. 154. Pro malý rozsah výkopu nelze o podobě výše uvedené konstrukce říci nic podstatnějšího. Celé toto souvrství a její níže položené kontexty, nebyly zkoumané na celé ploše sondy.

V severní části sondy se nalézá vrstva k. 151 klesající severním směrem z kóty 267,66 m n. m. na kótu 267,46 m n. m. Na archeologické nálezy byl tento kontext chudý. Našly se tu zlomky nezdobené mladohradištní keramiky, 3 kusy kamenů, kosti a paleobotanický/paleozoologický materiál. Protože byla situace uprostřed sondy rozdělena terénním blokem, nelze určit přímý vztah k souvrství popisované výše. Na kontexty 154 a 151 nasedá vrstva 142 = 142 A, která stratigrafický vývoj v sondě sjednotila. Vrstva 142 se na jihu vyklíňuje, snižuje se severně z kóty 267,96 m n. m. na kótu 267,40 m n. m. Kontext 142 by mohl být vykládán jako izolační vrstva. Ve vrstvě převládala mladohradištní keramika zdobená oběžnou šroubovicí, rytou přímkou a vlnicí. Vrstva obsahovala také pár kusů středohradištní keramiky s oběžnou šroubovicí. Další nálezy, které vrstva obsahovala, byly zlomky kostí, mazanice, uhlíku a paleobotanický/paleozoologický materiál. Do vrstvy byl proveden výkop k. 507 interpretovaný jako kůlová jamka. Výkop vyplňoval kontext 145 s keramikou datovanou na přelom 12. a 13. století. Ve výplni byly nalezeny kosti. Na vrstvu k. 142 nasedá kontext 143 s keramikou ze stejného období. Na toto souvrství nasedá odpadní vrstva k. 139. Obsahem vrstvy byla středohradištní a mladohradištní keramika zdobené oběžnou šroubovicí a rytou přímkou. Kontext obsahoval zlomky kostí, mazanice a kus amorfniho železa. Uvnitř této vrstvy byla rozpoznán proplást k. 141. Proplást pravděpodobně obsahoval zbytky zborcené mazanicové konstrukce nebo by to mohlo být torzo nějakého pyrotechnologického zařízení. Do povrchu vrstvy byl vyhlouben výkop k. 505, který obsahoval omítku a jeho výplní byl k. 136. Výplň obsahovala kosti, které jsou ale odlišné od kostí v k. 133. Byl zde nalezen jeden fragment střepu z 12. až 13. století zdobeného oběžnou šroubovicí. Na celý výkop nasedá odpadní vrstva k. 133, kde se našly životní nečistoty. V této vrstvě najdeme nejvíce keramických zlomků z vrcholného středověku (přelom 12. a 13. století). Druhá nejpočetnější skupina fragmentů keramiky je mladohradištní. Našly se tu fragmenty mazanice, velké množství kostí, amorfni železo a kámen. Dalším provedeným výkopem byl kontext 508, jehož interpretací je kulturní jáma. Výkop byl vyplněn od spodu k. 153 a k. 148 datovaného na přelom 12. a 13. století. Výplň k. 153 měla charakter světlého popelavého povlaku, nejspíše úplně rozloženého možná spáleného dřeva. V kontextu 148 se našly drobky a malé fragmenty uhlíků. Na této úrovni se stratigrafický vývoj dělí na dvě linie. Na kontext 133 nasedá vrstva k. 135. Ve vrstvě byla obsažena mrva a zlomky drobků a malých kusů uhlíků. Druhá stratigrafická linie představuje výkop k. 506, který je interpretován jako kulturní jáma. Současně porušuje k. 133 a k. 148. Výplně výkopu jsou odspodu kontexty 140, 138, 134 a 137. Kontext 140 má charakter odpadní vrstvy. Z keramických nálezů obsahoval zlomky z konce 12. a poč. 13. století. Ve výzdobě opět

převládá oběžná šroubovice, rytá přímka a vlnice. Zastoupena je tu i po jednom kusu výzdoba vrypy a zářezy. Našly se tu i kusy amorfního železa a strusky, mazanice a větší počet kostí a zlomků dřeva. Ve vrstvě k. 138 převládá keramika ze 13. století. Je zde zastoupena i ve větším počtu keramika z mladohradištního období. Výzdobnými prvky jsou oběžná šroubovice a rytá přímka. Ve vrstvě se objevily kosti, dřevo a 2 uhlíky. Další vrstva je k. 134, který obsahoval hnůj. Je možné, že je totožný s hnojem v k. 135. Keramika z této vrstvy je datována do 13. století. V této vrstvě byl nalezen vzácný střep okraje bíle malované keramiky. Ve výzdobě převládá oběžná šroubovice a rytá přímka. Z železného materiálu tu bylo nalezeno stavební kování. Dalšími nálezy byly fragmenty uhlíků, dřeva, mazanice a kostí. Poslední vrstvou v této stratigrafické linii je k. 137 s obsahem odpadu. Ve vrstvě se našly kosti a keramika ze 13. století zdobená oběžnou šroubovicí a rytou přímkou.

Celé toto souvrství překrývá kontext 131, která niveluje povrch sondy. Tato vrstva obsahovala životní nečistoty. Datování keramiky spadá na přelom 13. a 14. století. Výzdobné prvky keramiky jsou zde zastoupeny oběžnou a vývalkovou šroubovicí, rytou přímkou, zářezy, vpichy a zářezy. Železo zde představuje stavební kování a strusky. Ze skla zelený kroužek. Vrstva obsahovala také velké fragmenty mazanice a zbytky dřeva. Na kontext 131 nasedá vrstva 132 interpretovaný jako izolační vrstva nebo podlaha. V této vrstvě je složení keramiky velmi různorodé, od pravěku po 14. / 15. století. Nejčastěji je tu zastoupená keramika právě ze 14. a přelomu 15. století. Vrstva byla bohatá na fragmenty mazanice. Našla se zde i struska, kosti a uhlíky. Tuto vrstvu překrývá vrstva k. 124. Keramické zlomky s oběžnou šroubovicí jsou datovány do období 14. a 15. století. Ve vrstvě se našly také kosti a malé fragmenty mazanice. Na tuto vrstvu nasedá kontext 123, ve kterém byly nalezeny dva zlomky keramiky z přelomu 14. a 15. století. Kontext 123 překrývá vrstva k. 122 obsahující životní nečistoty. Ve vrstvě se našly fragmenty keramiky z 15. století. Dalšími nálezy, které byly nalezeny ve vrstvě, jsou amorfní železo, mazanice a kosti. Dále tento kontext nasedá na vrstvu k. 125, jejímž obsahem byly životní nečistoty. Fragmenty keramiky jsou datované do středověku a novověku. Dalšími nálezy ve vrstvě byly mazanice a uhlíky. Do tohoto kontextu se zahluboval výkop k. 503 interpretovaný jako výkop pro zděný objekt (hospodářský?) z 14. století o neúplných rozměrech 3 x 1 m. Pokračoval dále směrem k domu čp. 63/I a velmi pravděpodobně západním směrem čp. 61/I pokud objekt nebyl velmi malý. Výplní výkopu byl kontext 905, který lze vykládat, jako podezdívka pro hliněnou stavbu ve které byla nalezena keramika převážně ze 14. století bez výzdoby. Další výplní výkopu je kontext 130. Jedná se pravděpodobně o nášlapnou podlahovou vrstvičku nebo zbytky (dřevěné?) podlahy, která ale přechází z části pod k. 905. Ve výplni se našla jenom mazanice a keramika 14.

století s výzdobou oběžné šroubovice. Celou situaci překrývá vrstva k. 129. Interpretace tohoto kontextu by mohla být spadlá výplň (výmaz) ze stěn nebo podlahy. Nejmladší střep keramiky se datuje do 14. století. Vrstva také obsahovala zlomky kostí a dřeva. Tento kontext překrývá vrstva k. 128, ve které byly nalezeny životní nečistoty. Mohlo se zde nacházet spáleníště. Jediným nálezem byl zlomek železného hřebíku. Na tento kontext nasedá vrstva k. 127 interpretovaná jako proplást nebo výmaz stěn. V této vrstvě nebyly žádné nálezy. Do tohoto kontextu byl vyhloubený výkop k. 504. Výplní výkopu je kontext 126, která měla charakter vypálené výplně. Obsahem výplně byly 2 zlomky nezdobené keramiky ze 14. století, amorfní železo a fragment mazanice. Tuto situaci překrývala pochozí vrstva k. 118, ve které se našly životní nečistoty. V této vrstvě bylo nejvíce nalezeno keramiky z vrcholného středověku zdobené oběžnou šroubovicí a rytou přímkou a převážně nezdobené zlomky keramiky z novověku. Našel se tu i plasticky zdobený novověký kachel, zlomky železných hřebíků, mazanice, kostí, stavebního materiálu a omítky. Zde se stratigrafický vývoj dělí na dvě linie. Kontext 116, ve kterém byly nalezeny životní nečistoty, novověká keramika ze 17. století a fragment uhlíku. Na vrstvu k. 118 poté nasedá odspodu kontexty 120, 119 a 117. V kontextu 120 se našla většinou nezdobená keramika datovaného do 15. a 16. století. Dále se tu našlo dno od číšky, kostí a životní nečistoty. Obsahem k. 119 byly fragmenty novověké keramiky (17. st.), životní nečistoty a kost. Na tuto vrstvu nasedá vrstva k. 117 interpretovaný jako jakýsi předěl zídky oddělující blok vrstev kontextů 115, 116 a 118 od kontextu 111. Ve vrstvě byly nalezeny keramické střepy datované od 15. – 17. století. Našly se tu fragmenty hřebíku, omítky a kostí.

Na celé souvrství nasedá vrstva k. 115 jakási stavební vrstva. V tomto kontextu nebyly žádné nálezy. Tuto situaci překrývá kontext 113, ve kterém byl nejspíše objeven hnůj s obsahem rozložených organických složenin. Obsahem vrstvy bylo amorfní železo a zlomky železných hřebíků. Sklo je tu zastoupené jako duté, převážně zlomky z číšek a ploché sklo zastoupené okenními terčíky a mezivýplní. Ve vrstvě se našly fragmenty kostí, uhlíků a stavebního materiálu. Obsah keramického materiálu spadá do 16. a 17. století. Na kontext nasedá vrstva k. 112 se stopami destrukce a životními nečistotami. Obsahem vrstvy byl zlomek neurčitelného kachle a keramika datovaná od 15. do 17. století. Železo je zde zastoupeno zlomky železných hřebíků. Dalšími nálezy byli kosti, uhlíky, omítka, stavební materiál a ulita. Duté sklo má neurčitelný charakter a ploché sklo je zastoupeno okenními tabulemi. Pochozí vrstvu překrývá kontext 111, kde byly zaznamenány životní nečistoty a odpad. Vrstva obsahovala keramiku datovanou do 15. až 16. století. Keramika je z velké části nezdobená. Dochovaly se tu i zlomky komorových kachlů většinou plasticky zdobených.

Z kovů tu jsou amorfní zlomky železa a z barevných kovů se našla mince. Z ostatních materiálů se tu našlo velké množství kostí a uhlíků. Tato vrstva byla bohatá na skleněný materiál. Z dutého skla se tu našly fragmenty lahví, renesančního skla z číšek a import číše ze saské oblasti (16 – 17. století). Ploché sklo je zastoupeno okenními tabulemi, terčíky a mezivýplní. Následujícím kontextem je pochozí vrstva 110, ve které byly životní nečistoty. Keramické zlomky jsou datované od 15. do 17. století. Našly se zde zlomky komorových kachlů. Z železa se tu našly fragmenty hřebíků, skoby a bronzový špendlík. Dalšími nálezy ve vrstvě byly stavební materiál, omítka, kosti, dřevo a uhlíky. Našlo se zde duté sklo z lahve a číše a ploché tabulové sklo. Na tuto vrstvu nasedá kontext 104. Keramika je zde datovaná od 15. do 17. století. Výzdobnými prvky jsou radélko, oběžná šroubovice, rytý dekor a malování. Z novověku tu byly např. nálezy fragmentů mužakovské kameniny a šedomodré kameniny. Duté sklo bylo složeno z číšek, holby a lahví. Vyskytlo se zde křídové sklo z 18. století. Mezi plochým sklem se našly fragmenty tabulového skla a terčíku. Z železného materiálu tu byly zlomky železných hřebíků, pásového kování a zámku. Poté se zde našla struska, mazanice, stavební materiál, omítka, kosti, ulita, dřevo a uhlíky.

Od pochozí vrstvy k. 104 se stratigrafická linie rozděluje do dvou linií. První linie představuje výkop k. 502, který byl výkopem pro zeď k. 903. Druhá linie je zastoupena vrstvou k. 106 nasedající na k. 104. Tento kontext je interpretován jako zbytek vydlážděného dvorku, který byl na stejné úrovni před narušením souvrství jako zeď jímky k. 901 (Obr. 12). V této vrstvě nebyly zaznamenány žádné nálezy. Horní partie zdi kontextů 903 a 106 jsou narušeny výkopem k. 501, který představoval zahloubení pro zadržku k. 904. Zeď je vyplněna odspodu k. 109 a 105. Ve výplni 109 se našla novověká keramika z 16. a 17. století a kus kachle. Z kovů tu byly nalezeny 2 bronzové destičky. Dále také kosti, uhlíky a stavební materiál. Ze skla tu našly dva zlomky okrajů křídového skla (18. století) a poté tabulové sklo. V kontextu 105 byly nalezeny pouze životní nečistoty z 18. století, zbylá situace je nenarušená kontextem 101 a 102. Na povrchu zdi se uložila výplň k. 121, která nemá s výkopem k. 501 žádný stratigrafický vztah. Ve výplni byly fragmenty omítky. Tuto situaci překrývá výkop k. 500. Tento výkop byl kanalizační (dřevěnou?) jímkou z 16. až 17. století pro postavení zdi k. 901. Na výkop nasedají kontexty 103, 107 a 114. Kontexty 103 a 107 plní druhou funkci „jímky“ v rámci zdi k. 901. Ve výplni k. 103 se našly novověké (16. století) střepy keramiky, hrdlo konvičky a kost. V kontextu 107 se našly zlomky keramiky (fajfka) datované do 18. století, amorfní kus železa a kost. Ve výplni 114 bylo duté a tabulové sklo, amorfní železo, kosti a dřevo. Zařazení keramiky spadá do 16. a 17. století. Na celou tuto situaci nasedá výplň stavební suti k. 102. Suť je zásypem kanálku související s recentními

zbytky kameninové roury. Ve výplni se našla keramika z 15. do 17. století, zdobené vrubořezem, rytým dekorem a malováním. Z dutého skla to jsou zlomky z číšek a ploché tabulové sklo. Tuto situaci překrývá výkop k. 509 pro přízdívku nebo zesílení zdi k. 902, která je nejspíše podle usazení přidána dodatečně vzhledem ke zdi k. 901. Zhruba na stejné úrovni byla postavena zeď k. 900. Na tuto situaci nasedá zahradní úroveň k. 108 na povrchu rozbořených zdí 900 a 902. Kontext obsahoval keramiku datovanou do 15. a 16. století. Ve vrstvě se objevily zbytky kostí.

Celé toto souvrství překrývá kontext 101, který byl stratigraficky přes k. 901. Našly se zde zlomky majoliky, dvou komorových kachlů, železný hřeb a dva bronzové okrasné nýty. Stratigrafický vývoj na lokalitě uzavírá položení vrstvy k. 100 drnem, jehož vrchol je na kótě 250,06 m n. m.

9.4 Datování souboru

Nejstarší nálezy (9 ks) jsou datované do pozdněhalštatského období a doby halštatské zastoupené slezskoplatěnickou kulturou. Nejvíce nálezů je z období vrcholného středověku a raného novověku. Středověké období je zastoupené středohradištní keramikou, ale až v období mladohradištnímu počet zlomků keramiky narůstá. Největší počet zlomků patří raně novověké keramice.

Pro určení datace stratigrafických kontextů za pomoci vytvořeného hesláře technologických skupin od Jana Frolíka, Jířího Sigla a Jana Musila se dal keramický materiál lépe vyhodnotit a udělat si obraz o podobě domu v průběhu jeho existence. Soubor byl datován i na základě profilů keramických střepů a podle jejich výzdoby, která ovšem není hlavním rozpoznávacím rysem.

10 Vývoj zájmového území

10.1 Vlastnická práva

Dům čp. 59/I nesl starší označení číslo 138, ležící na parcele 175. Nacházel se v Klášterské čtvrti v ulici Komenského. První písemné zmínky o tomto domu pocházejí z 20. ledna 1775, kdy Jan Karlík prodal Janu Vinařovi „malý domek“ za 305 zlatých hotově. O čtyři měsíce později 10. května Jan Vinař prodal domek s dvorečkem Martinu Devoty za 300 zlatých rýnských. V roce 1785 dne 20. září Jan Vinař prodal Martinu Devotymu, krajskému

chirurgovi domek, ale s právem předkupu pro Annu Vinařovu. Od tohoto práva upustili 7. července 1820, když Martin Devoty pomohl vyléčit Annu i Jana Vinařovi. „*Když ale nadřečený pan Martin Devoty jí paní Annu Vinařovou na její noze palec kurýroval a jí mnoho služby a přičinlivosti chirurgické prokázal, bez které by zlé následky byly přijíti mohly, též mne na kolíku od zlaté žíly kurýroval, kde bych dozajista umřítí musel, skrze své umění pomohl a k tomu ještě, když na poručení slavného císařského krajského ouřadu dne 12. října 1784 roku na rathous k jistému přisežnému dosvědčení jsem se stavěti měl, které já pro moji churavost vykonati nemohl, on mě od takového vysvobodil.*“

Martin Devoty 1. července 1820 postoupil své dceři Anatolii zahradu v Putrkasích, grunt čp. 59/I a mobilie, v celkové hodnotě 580 zlatých. Vdova po Martinu Devoty Kateřina žádala jménem své dcery Anatolie, provdané Hentke, o odhad domu na podzim 11. listopadu 1823. Jan Kuchynka, krajský pokladník jako pomocník své švagrové Anatolie Devoty, provdané Hentke, prodal 25. srpna 1837 Amalii Červenkové dům za 300 zlatých k. mince.

V roce 1842 dne 21. dubna byl dům vydražen za 535 zl konv. mince koupil Josef V. Drtina po zemřelé Amalii Červenkové (*SOKA Chrudim, Č. Florián, nedatováno*). Josef Drtina provozoval kominické řemeslo (*SOKA Chrudim, sčítání lidu 1857*). O dalších majitelích v 2. polovině 19. století víme jen kusé informace. Dne 6. března 1878 koupili dům manželé František a Barbora Důrasovi. Dozvídáme se, že 24. října 1882 František Důras podědil odevzdací listinou polovinu domu po manželce Barboře. Novými majiteli domu se stali 7. července 1886 koupí František a Emilie Boňatovštví.

Další majitelé domu byly manželé František a Antonie Kratochvílovi, kteří 27. dubna 1894 získal vlastnické právo trhovou smlouvou (*SOKA Chrudim, Č. Florián, nedatováno*). O Františku Kratochvílovi se dozvídáme, že byl knihař v roce 1888 (Obr. 2) a o dva roky později svoji živnost rozšířil ještě o prodej školních knih a kalendářů (*SOKA Chrudim, J. Smlsal*). Manželé měli dva syny Františka (nar. 1891) a Antonína (nar. 1893). V jejich domácnosti sloužila služka Marie Ždímalová (nar. 1879) a učedník František Vacek (nar. 1885), (*SOKA Chrudim, sčítání lidu 1900*). Při Další sčítání lidu z roku 1910 se dozvídáme, že se manželům narodil třetí syn Alois (nar. 1907) a měli novou služku Blaženu Zachovou (nar. 1890), (*SOKA Chrudim, sčítání lidu 1900*). V roce 1904 si nechal František Kratochvíl vypracovat 2 plány na přestavbu knihařské dílny a přístavbu jednoho pokoje v 1. patře (Obr. 3, 4). Na počátku roku 1921 dne 21. ledna Karel Kratochvíl ukončuje knihařskou živnost spojenou s prodejem školních knih a potřeb. Dne 28. září 1921 zemřel pekař Václav Kučera, který měl děti Václava a Růženu. František Kratochvíl (nar. 1891) tu znovu prodává školní a kancelářské potřeby od 30. května 1927. V roce 1938 František Kratochvíl provozuje živnost

knihařskou a papírnickou. O dva roky později 18. dubna zde provozuje svoji živnost obuvník František Hájek (*SOkA Chrudim, J. Smlsal*).

Dne 22. února 1979 bylo rozhodnuto o demolici rodinného domu čp. 59/I v Komenského ulici (*SOkA Chrudim, demolice*).

10.2 Vývoj a podoba domu čp. 59/I

Archeologicky nejstarší stratigrafickou vrstvou je podloží tvořené spraší. Nejstarší stratigrafické vrstvy obsahovaly pravěkou keramiku slezskoplatěnické kultury. To je jen dalším potvrzením, že na místech dnešního Školního a Resslerova náměstí stálo pravěké hradiště. V sondě byly zjištěny mohutná sídlištní souvrství z raného středověku, které dokládá existenci hradiště před pozdějším vrcholně středověkým městem. Z mladohradišního období se zde našly zbytky dřevěné pravděpodobně srubové konstrukce.

Ve 12. a 13. století tady narůstá sídlištní souvrství o mocnosti 0,4 až 0,8 m. V souvrství se nacházela kúlová jamka a další jámy bez blíže určeného charakteru. Byly tu také nalezeny zbytky mazanicové konstrukce nebo by to mohlo být torzo nespecifikovaného pyrotechnického zařízení. Ze 13. století tu nebyly nalezeny jiné kulturní objekty, pouze odpadní zbytky po lidské činnosti.

Ve 14. století byl zde proveden výkop (k. 503) pro zděný objekt (hospodářský?) o rozměrech 3 x 1 m, který ale není plně zdokumentovatelný. Zdi tohoto objektu pokračovaly pod domy čp. 63/I a čp. 61/I. Zeď (k. 905) byla postavena z opukových kamenů s max. výškou 0,25 m. V tomto objektu se našla nášlapná podlahová vrstvička nebo by to mohly být zbytky (dřevěné?) podlahy. Tato stavba byla zapuštěna pod dřívější úroveň terénu. Stavba zanikla do konce 15. století.

V 16. až 17. století se dochoval i zbytek dlážděného dvorku (k. 106), který byl původně na stejné úrovni jako zeď kanalizační (dřevěné?) jímky (k. 901). K této jímce náležaly kontexty 103 a 107, a plnily funkci jakési druhé pomocné jímky. Na tuto situaci nasedá zásyp stavební sutě (k. 102), který vyplnil kanálek s recentními zbytky kameninové roury.

11 Závěr

Hlavním cílem práce bylo zpracovat archeologický materiál ze záchranného archeologického výzkumu v roce 1994 z domu čp. 59/I ulice Komenského v Chrudimi. Na parcele domu byla vyměřena jedna sonda v místě jámy. Nálezy z parcely domu čp. 59/I nebyly nijak zvlášť výjimečné od jiných zkoumaných situací z historického jádra města. Napomáhá tomu i skutečnost, že byla zkoumaná jenom dílčí část této parcely.

Největší podíl archeologických nálezů má keramický soubor. Keramika byla zařazena do technologických tříd používané na území Chrudimi a na základě těchto a jiných kritérií byly datované vrstvy v sondě.

Nejstarší keramické nálezy ze slezskoplatěnické kultury potvrzují osídlení historického jádra města už v pravěkém období. Právě tyto nálezy společně s jinými archeologickými výzkumy na ostrožně dokládají existenci hradiště v 7. – 6. století př. n. l. Od raného středověku je zde doloženo mohutné sídlištní souvrství, které má vazby na přemyslovské hradiště. Výzkum měl také potvrdit opevnění nebo příkop chrudimského hradu z období založení města. Tento výzkum, ale žádný z těchto fortifikačních prvků nezachytil. Ve 14. století zde byl zachycen malý kamenný objekt s nejasnou funkcí. Tento objekt pokračoval i do sousedních parcel a jeho zánik je datován do 15. století. V tomto období je také prokázána změna půdorysu města. Z novověkého období pochází nejvíce keramických střepů, které potvrzují stísněné prostory ve městě a jáma má zde odpadní funkci. Z 2. poloviny 18. století se nám také dochovaly první písemné zmínky o tomto domě.

Nálezový soubor z tohoto výzkumu je datován od pravěku, středověku až po novověk. Z hmotné kultury od 12. století po 17. století si nejlépe představíme měšťanský život v tomto středověkém městě.

12 Summary

The main goal was to work the archeological material from the archeological research in 1994, from the house no. 59/I Comenius street in Chrudim. There was one probe measured out on the place of the pit on the plot of the house. The finds from the plot of the house number 59/I were not particularly exceptional from the other surveyed situation from the historic city center. It helps the fact that was investigated only a partial part of the plot.

The largest share of archeological finds had a ceramic collection. The pottery was included in the technological classes used in the territory of Chrudim and on the basis of these and other criteria were layers in the probe dated.

The oldest ceramic finds from slezskoplatěnická culture confirms the settlement of the historic town centre as far back as in the prehistoric period. Just these finds together with the other archeological explorations on the promontory support the existence of a settlement in the 7th - 6th century BC. Since the early Middle Ages it has been given an evidence of the massive settlement strata, which has been bonded to Přemysl's fort. The research also should have confirm Chrudim's castle fortification or moat from the founding period of the city. But this research did not catch any of these fortifications elements. There was captured a small stone building with an obscure function in the 14th century. This object continued into the neighboring plots and his extinction is dated to the 15th century. In this period is also proved the change of the ground plan of the city. Most pottery fragments come from the modern times and they confirm confined spaces. The sump has a waste function. The first mentions of this house survived from the 2nd half of the 18th century.

The found collection from this research is dated from prehistoric times, the Middle Ages to modern times. From the material culture from the 12th century to the 17th century we imagine the city life in this medieval town best.

13 Seznam literatury

13.1 Literatura

- Adámek, K. V. 1922:* Chrudim antiqua. Vlastivědný sborník východočeský 1, 40 – 57.
- Bláha, R. – Frolík, J. – Sigl, J. 2004:* Počátky zděné městské architektury v Hradci Králové a Chrudimi. In: Doležal, J. (ed.): Forum Urbes Medii Aevii III, 178 – 188.
- Bláha, R. – Frolík, J. – Sigl, J. 2005:* Proměny uliční sítě a parcelace v Hradci Králové a Chrudimi. In: Měřínský, Z. (ed.): Forum Urbes Medii Aevii IV, 82 – 93.
- Bláhová, M. – Fiala, Z. – Hrdina, K. (eds). 1972:* Kosmova kronika česká. Praha.
- Blažková, G. 2013:* Vývoj raně novověké kuchyňské a stolní keramiky v Čechách na základě souborů z Pražského hradu - The development of Early Modern ceramic kitchenware and tableware in Bohemia based on assemblages from Prague Castle. Památky archeologické 104, 183 – 230.
- Brych, V. 2004:* Kachle doby gotické, renesanční a raně barokní. Výběrový katalog Národního muzea v Praze. Praha.
- Čapek, L. 2015:* Okruhy studia (středověké) keramiky aneb Keramika jako archeologický pramen. Acta Fakulty filozofické Západočeské univerzity 7, 2, 13 – 38.
- Danielisová, A. 2010:* Oppidum České Lhotice a jeho sídelní zázemí (Oppidum České Lhotice and its hinterland). Praha.
- Demek, J. – Mackovčín, P. (ed.) a kol. 2006:* Zeměpisný lexikon ČR: Hory a nížiny. Brno.
- Doležalová, K. 2015:* Výzkum vrcholně a pozdně středověké keramiky na území České republiky se zaměřením na deskripční systém a třídění keramiky podle technologie výroby. Acta Fakulty filozofické Západočeské univerzity 7, 2, 39 – 66.
- Durdík, T. 1983:* K výskytu bíle malované keramiky v Čechách (Sdělení k článku Z. Hazlbauera – J. Špačka). Archaeologia historica 8, 211 – 213.
- Durdík, T. 1998:* Hrady kastelového typu 13. století ve střední Evropě. Praha.

Durdík, T. – Frolík, J. 1981: Ke stavební podobě a dispozici městského hradu v Chrudimi, Archaeologia historica 6, 107 – 115.

Faltysová, H. – Bárta, F. a kol. 2002: Pardubicko. In: Mackovčín P. a Sedláček M. (eds.): Chráněná území ČR, svazek IV. Praha.

Frolík, J. 1980: Archeologické nálezy z prostoru továrny Transporta, Zpravodaj Krajského musea východních Čech, 7/1, 2, 65 – 78.

Frolík, J. 1981: Archeologické nálezy Chrudimsko (Chrudim). Chrudim.

Frolík, J. 1995: Předběžná zpráva o záchranném archeologickém výzkumu v Komenského ulici čp. 59 v Chrudimi (Stavba trafostanice). Zpravodaj muzea v Hradci Králové 21, 73 – 81.

Frolík, J. 2001: Archeologický výzkum hradebního pásma v Chrudimi v letech 1999 a 2000, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 27, 120 – 140.

Frolík, J. 2003: Kachle Chrudimska. Sbírky Regionálního muzea v Chrudimi 5/II. Chrudim.

Frolík, J. 2006: Chrudim – raně středověké centrum jižní části východních Čech. Archaeologia Historica 31, 7 – 19.

Frolík, J. 2008: Hrad v Chrudimi? (Archeologický výzkum na Školním náměstí a v Komenského ulici v letech 2004 – 2006). Castellologica Bohemica 11, 553 – 584.

Frolík, J. – Musil, J. 2007: Záchranné archeologické výzkumy v Chrudimi v roce 2006. In: Archeologické výzkumy v Čechách 2006, Sborník referátů z informačního kolokvia, Zprávy České archeologické společnosti, Supplément 68, 46 – 48. Praha.

Frolík, J. – Sigl, J. 1984: Předběžná zpráva o výsledcích záchranného výzkumu v Chrudimi (rekonstrukce kanalizace a vodovodu), Zpravodaj Krajského musea východních Čech 11, 74 – 92.

Frolík, J. – Sigl, J. 1985: Záchranné výzkumy v Chrudimi v roce 1984, Zpravodaj Krajského musea východních Čech 12, 91 – 97.

Frolík, J. – Sigl, J. 1990: Zjišťovací výzkum v Chrudimi – Štěpánkova ulice čp. 85 v roce 1989, Zpravodaj Krajského musea východních Čech XVII/1, 66 – 69.

Frolík, J. – Sigl, J. 1991 – 1992: Pokračování zjišťovacího výzkumu ve Štěpánkově ulici čp. 85 v Chrudimi v roce 1990, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 18, 69 – 72.

Frolík, J. – Sigl, J. 1993: Archeologický výzkum v Břetislavově ulici a na Žižkově náměstí v Chrudimi, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 19, 80 – 86.

Frolík, J. – Sigl, J. 1994: New Facts on the Settlement on the Central Hilltop of the Town of Chrudim. Rescue Survey of 1982 – 1984. Památky archeologické LXXXV, 2, 111 – 131.

Frolík, J. – Sigl, J. 1995: Chrudimsko v raném středověku. Vývoj osídlení a jeho proměny. Hradec Králové.

Frolík, J. – Sigl, J. 1996: Počátky Kateřinského předměstí z pohledu archeologie, Chrudimský vlastivědný sborník 1, 3 – 28.

Frolík, J. – Sigl, J. 1997a: Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu na lokalitě Chrudim Filištínská ulice čp. 37 – 42/I, nová budova Okresního archivu, MVČ Hradec Králové.

Frolík, J. – Sigl, J. 1997b: Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu na lokalitě Chrudim, Soukenická ulice, „Dům s pečovatelskou službou a 30 bytových jednotek“. MVČ Hradec Králové.

Frolík, J. – Sigl, J. 1998: Chrudim v pravěku a středověku. Obrazy každodenního života. Chrudim.

Frolík, J. – Sigl, J. 2001: K úvahám Martina Ježka o počátcích města Chrudimi a tamějším hradu. Archeologické rozhledy LIII, 3, 620 – 629.

Frolík, J. – Sigl, J. 1990: Zjišťovací výzkum v Chrudimi – Štěpánkově ulici čp. 85 v roce 1989, Zpravodaj Krajského musea východních Čech 17, 1, 66 – 69.

Frolík, J. – Sigl, J. 1991 – 1992: Pokračování zjišťovací výzkum v Chrudimi – Štěpánkově ulici čp. 85 v roce 1990, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 18, 69 – 72.

Frolík, J. – Sigl, J. 1996: Počátky Kateřinského předměstí z pohledu archeologie, Chrudimský vlastivědný sborník 1, 3 – 28.

Frolík, J. – Pecinovská, M. – Vepřeková, J. 2015: Nález židovské rituální lázně – mikve – v Chrudimi. Záchranný archeologický výzkum na Jánském předměstí v roce 2013. Archaeologia historica 40, 2, 895 – 911.

Hanus a kol. 1926: Chrudimsko a Nasavrcko. Díl IV. Prehistorie a historie obcí na Chrudimsku. Chrudim.

Harris, E. C. 1989: Principles of archaeological stratigraphy. 2nd edition. London-San Diego-New York-Boston-Sydney-Tokyo-Toronto.

Horschik, J. 1978: Steinzeug 15. bis 19. Jahrhundert: Von Bürgel bis Muskau. Dresden.

Charvátová, A. 2012: Novoměstské předměstí v Chrudimi na základě archeologických nálezů. Pardubice.

Ježek, M. 1999: Kastel východočeského typu? A další otázky ze středověké Chrudimi. Archeologické rozhledy LI, 4, 833 – 871.

Ježek, M. 2001: K výpovědi písemných pramenů k dějinám Chrudimi, Archeologické rozhledy LIII, 803 – 813.

Ježek, M. 2006: Ke středověkému osídlení východních Čech. Praha.

Klápště, J. 2001: Ještě jednou o chrudimských „zemnicích“ Archeologické rozhledy LIII, 814 – 816.

Kobetič, P. 2002: Osobnosti Chrudimska. Chrudim.

Kobetič, P. – Pavlík, T. – Šulc, I. a kol. 2005: Chrudim – Vlastivědná encyklopedie. Praha.

Kozáková, R. – Klikarová, L. – Frolík, J. 2010: Bohatý soubor skla v Chrudimi, Hradební ulici, Chrudimský vlastivědný sborník 14, 129 – 166.

Krajíc, R. 2003: Kovárna v Sezimově Ústí a analýza výrobků ze železa. Sezimovo Ústí – Archeologie středověkého poddanského města. 3. díl. Praha.

Kytlicová, O. 1956: Slovanské sídliště v Chrudimi, Archeologické rozhledy VIII, 72, 92, 93.

Lüssner, M. 1858 – 1859: Zpráva o starožitných věcech během r. 1858 v městě Chrudimi a okolí vykopaných, Památky archeologické III, 232 – 235.

Lüssner, M. 1860 – 1861: Zpráva o některých starožitnostech během r. 1860 v Chrudimi nalezených, Památky archeologické VI, 115 – 116.

Lüssner, M. 1868 – 1869: Kostel sv. Kříže v Chrudimi, Památky archeologické VIII, 160.

Lüssner, M. 1886: Rukopis v Okresním archivu v Chrudimi, sign. F/12/1.

Matějková, K. 2014: Keramický sortiment turnovských domácností. Možnosti zpracování keramických souborů z městských souvrství. Archaeologia historica 39, 89 – 117.

Moravcová, M. – Vokounová-Franzeová, D. 2011: Paleolitické a mezolitické nálezy ve sbírkách Regionálního muzea v Chrudimi, Chrudimský vlastivědný sborník 15, 17 – 37.

Musil, J. 2005a: Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu provedeném na základě smlouvy č. 2/05 na lokalitě Chrudim, Filištínská ul., čp. 145/I, akce: úpravy pod kancelářskými prostory. Chrudim.

Musil, J. 2005b: Zpráva o nálezu laténského hrobu v Chrudimi v ulici Obce Ležáků. Zpravodaj muzea v Hradci Králové 33, 125 – 132.

Musil, J. 2008: Záchrané archeologické výzkumy v Chrudimi v roce 2007, Chrudimské vlastivědné listy 17, 4, 7 – 8.

Musil, J. 2012: Městské opevnění v Chrudimi: srovnávací analýza výpovědi písemných, ikonografických a archeologických pramenů. Pardubice.

Musil, J. 2013: Záchrané archeologické výzkumy Regionálního muzea v Chrudimi v roce 2012. (Zprávy ČAS - Supplément 89) Praha.

Musil, J. 2014a: Zpráva o záchraném archeologickém výzkumu při stavbě obchvatu Chrudimi. Chrudimský vlastivědný sborník 18, 227 – 253.

Musil, J. 2014b: Záchraný archeologický výzkum při stavbě horkovodu v městském jádru Chrudimi. (Zprávy ČAS - Supplément 97) Praha.

Musil, J. 2015: Archeologický výzkum při rozšiřování silnice v Chrudimi, Dašické ulici v roce 2015. Chrudimské vlastivědné listy 24, 6, 15 – 18.

Musil, J. – Švédová, J. 2010: Záchraný archeologický výzkum při stavbě OC Tesco v Chrudimi – Pišťovech, Archeologické výzkumy v Čechách 2009, Zprávy České archeologické společnosti, Supplément 78, 14. Praha.

Musil, J. – Dudková, P. – Máchová, K. 2011: Soubor středověkého a raně novověkého skla z hradu Košumberka ok. Chrudim. Historické sklo 5, 101 – 120.

Nechvátal, B. 1967: Nález středohradištní keramiky v Chrudimi, Archeologické rozhledy XIX, 98 – 100.

Nekuda, V. – Reichertová, K. 1968: Středověká keramika v Čechách a na Moravě. Brno.

Netolický, P. 2010: Dřevohliněné konstrukce z vrcholně středověké Chrudimi, Chrudimský vlastivědný sborník 14, 69 – 128.

Petrýl, J. – Šebek, F. 1970: Historická dokumentárnost nálezů mincí na Pardubicku a Chrudimsku. Pardubice.

Píč, J. L. 1899: Starožitnosti země České I/1. Praha.

Píč, J. L. 1905: Starožitnosti země České II/2. Praha.

Píč, J. L. 1909: Starožitnosti země České III/3. Praha.

Podliska, L. 2003: Renesanční sklo z pražských archeologických výzkumů. Historické sklo 3, 21 – 31.

Rataj, J. 1952a: Únětické pohřebiště v Chrudimi, Archeologické rozhledy IV, 100 – 101.

Rataj, J. 1952b: Slovanská obilnice v Chrudimi, Archeologické rozhledy IV, 405, 453 – 4.

Razím, V. – Ježek, M. 2001: Ke stavebnímu vývoji kostela Nanebevzetí Panny Marie v Chrudimi, Průzkumy památek VIII, 37 – 64.

Razím, V. – Zahradník, P. 2000: Chrudim městské opevnění – stavebně historický průzkum. Chrudim – Praha. RKP uložen v Regionálním muzeu v Chrudimi.

Rojek, J. K. 1871 – 1873: Biskupství litomyšlské, Památky archeologické IX, 737 – 758.

Rybička – Skutečský, A. 1848: O starožitnostech a umělcích chrudimských, Časopis Českého Museum XXII/1, 484 – 509.

Sehnoutková, P. 2011: Chrudim, Filištinská ulice čp. 39/I, odpadní jímky XIXA, XIXB a XX (příspěvek k poznání hmotné kultury). Brno.

Scheufler, V. 1979: Archeologické výkopy novověké keramiky interpretační problémy. Český lid 66, 4, 203 – 210.

Schmoranz, F. 1873: Zprávy o znovuzapočaté obnovovací stavbě děkanského chrámu s. Salvatora či Nanebevzetí P. Marie v Chrudimi, Posel z východních Čech VI, č. 7 – 8.

Schmoranz, F. 1877: Děkanský chrám v Chrudimi, Posel z východních Čech VI, č. 7 – 8.

Sigl, J. 1986: Výzkum sídliště u sv. Kříže v Chrudimi, Zpravodaj Krajského musea východních Čech XIII/1, 70 – 78.

Sigl, J. 1995: Předstihový výzkum v Hradební ulici čp. 14 v Chrudimi v r. 1994, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 21, 61 – 72.

Sklenář, K. – Sklenářová, Z. 2005: Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů a jejich spolupracovníků z příbuzných oborů. Praha.

Spence, C. 1990: Archaeological site manual. Department of urban archaeology Museum of London. London.

Šáda, F. 1977: Moric Lüssner v Chrudimi, Zpravodaj Krajského musea východních Čech 6, 2, 74 – 78.

Štajnochr, V. 1998: Nové a starší nálezy střepů mezzomajolik. Archeologie ve středních Čechách 2, 433 – 455.

Štefáček, S. 2008: Encyklopedie vodních toků Čech, Moravy a Slezska. Praha.

Šulc, I. 1996: Veduty měst na tovaryšských listech. Z fondu Státního okresního archivu v Chrudimi. Chrudim.

Thein, P. 1976: Moric Lüssner, Zpravodaj Krajského muzea východních Čech 3, 4, 16 – 35.

Válek, B. 1964: Půdy východních Čech v území mezi Krkonošemi a Českomoravskou vysočinou, jejich vznik, vývoj a praktické využití. Havlíčkův Brod.

Vařeka, P. 2002: Zhloubené objekty v českých městech vrcholného středověku – zemnice nebo suterény nenalezených nadzemních domů? In: Neústupný, E. (ed.): Archeologie nenalezeného, 252 – 288.

Vávra, M. – Vokolek, V. 1981: Pozdně neolitické sídliště v Chrudimi, Archeologické rozhledy XXXIII, 241 – 257.

Vencl, S. 1978: Stopy nejstarší lidské práce ve východních Čechách. Hradec Králové.

Vokolek, V. 1986: Výzkum v Chrudimi – Pumberkách, Zpravodaj Krajského muzea východních Čech 13, 1, 50 – 55.

Vokolek, V. 1987: Archeologický výzkum v Chrudimi – Pumberkách v roce 1986, Zpravodaj Krajského muzea východních Čech 14, 1, 30 – 37.

Vokolek, V. 1993: Počátky osídlení Východních Čech. Hradec Králové.

Zápotocký, M. 1978: Středočeská keramika severočeského Polabí. Morfologie a relativní chronologie – Die mittelalterliche Keramik des nordböhmisches Elbegebietes. Morphologie und relative Chronologie. Památky archeologické 69, 171 – 238.

Zítek, J. 1925: Chrudim a Chrudimsko. Průvodce městem a okolím. Chrudim.

13.2 Prameny

Frolík, J. 1994: Zpráva o Záchraném archeologickém výzkumu prováděném na základě smlouvy č. 741/94 na lokalitě Chrudim - Trafostanice (parc. č. 175) - nálezová zpráva. Uloženo v Archivu nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, čj. 133/95.

Musil, J. 2009: Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu provedeném na základě dohody č. 42/2009 na lokalitě Chrudim – Píšťovy, akce: OC Tesco v Chrudimi – Píšťovanech. Uloženo v Regionálním muzeu v Chrudimi.

Musil, J. sine dato: Manuál technologických skupin pro okres Chrudim. Strojopis. Uloženo v Archeologickém pracoviště Regionálního muzea v Chrudimi.

Vokolek, V. 1955: Nálezová zpráva. Uloženo v Archivu nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze (Chrudim), čj. 1123/55.

Vokolek, V. 1956a: Nálezová zpráva. Uloženo v Archivu nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze (Chrudim), čj. 1254/56.

Vokolek, V. 1956b: Nálezová zpráva. Uloženo v Archivu nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze (Chrudim), čj. 1259/56.

Vokolek, V. 1960: Nálezová zpráva. Uloženo v Archivu nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze (Chrudim), čj. 6292/60.

Státní okresní archiv Chrudim, Florián Čeněk, Topografie města Chrudimi I. – Vnitřní město, nedatováno.

Státní okresní archiv Chrudim, MNV, cpr2012_062, demoliční karton 03AN, Komenského ulice, čp. 59/I, demolice.

Státní okresní archiv Chrudim, sčítání lidu 1857, Okresní úřad Chrudim I., sčítací operáty, čp. 59/I.

Státní okresní archiv Chrudim, sčítání lidu 1900, Okresní úřad Chrudim I., sčítací operáty, čp. 59/I.

Státní okresní archiv Chrudim, sčítání lidu 1910, Okresní úřad Chrudim I., sčítací operáty, čp. 59/I.

Státní okresní archiv Chrudim, Smlsal Josef, Okresní úřad Chrudim I., živnostenské záležitosti, seznam pro čp. 59/I.

13.3 Elektronické zdroje

<http://www.staremapy.cz/antos/zoomify/klaudyan.html>. Staženo 13.4.2016, 14:36.

<http://www.staremapy.cz/antos/zoomify/criginger.html>. Staženo 13.4.2016, 14:36.

<http://www.staremapy.cz/antos/zoomify/aretin.html>. Staženo 13.4.2016, 14:36.

<http://www.staremapy.cz/antos/zoomify/vetter.html>. Staženo 13.4.2016, 14:36.

<http://www.staremapy.cz/antos/zoomify/vogt.html>. Staženo 13.4.2016, 14:36.

<http://www.staremapy.cz/antos/zoomify/muller.html>. Staženo 13.4.2016, 14:36.

<http://www.staremapy.cz/antos/zoomify/palacky.html>. Staženo 13.4.2016, 14:36.

<http://147.231.53.91/src/index.php?s=v&cat=11&bookid=169&page=58>. Staženo 19.7.2016, 19:30.

<http://147.231.53.91/src/index.php?s=v&cat=11&bookid=169&page=59>. Staženo 19.7.2016, 19:30.

http://147.231.53.91/src/index.php?s=v&action=jdi&cat=2&bookid=76&page=349&action_button.x=0&action_button.y=0&action_button=%21. Staženo 19.7.2016, 19:30.

http://147.231.53.91/src/index.php?s=v&action=jdi&cat=11&bookid=169&page=86&action_button.x=0&action_button.y=0&action_button=%21. Staženo 19.7.2016, 19:31.

http://147.231.53.91/src/index.php?s=v&action=jdi&cat=2&bookid=77&page=216&action_button.x=0&action_button.y=0&action_button=%21. Staženo 19.7.2016, 19:32.

http://147.231.53.91/src/index.php?s=v&action=jdi&cat=2&bookid=76&page=113&action_button.x=0&action_button.y=0&action_button=%21. Staženo 19.7.2016, 19:32.

http://147.231.53.91/src/index.php?s=v&action=jdi&cat=11&bookid=169&page=217&action_button.x=0&action_button.y=0&action_button=%21. Staženo 19.7.2016, 19:33.

14 Seznam použitých zkratek

aj. – a jiný

cca – cirka

cm – centimetr

č. – číslo

čp. - číslo popisné

CHKO – Chráněná krajinná oblast

J – jih

JV - jihovýchod

JZ – jihozápad

k. – kontext

kg - kilogram

km – kilometr

km² – kilometr čtvereční

LuPP – lužická popelnicová pole
m – metr
m. n. m. – metry nad mořem
mm - milimetr
např. – například
nar. – narozený
S – sever
SV – severovýchod
SZ – severozápad
tzv. – takzvaný
Z – západ
ZAV – záchranný archeologický výzkum

15 Seznam příloh

Obrázky fotografií mají své identifikační číslo (ID) vytvořené v Databázi materiálu, stejně tak i ve Fotografické dokumentaci přiložené na CD.

15.1 Obrazové přílohy

Obr. 1 Veduta města Chrudimi z tzv. tovaryšských listů. Datace 15.2.1789, obor cechu – tkalci. (*Šulc 1996, str. 51*)

Obr. 2 Reklamní plakát na papírnickou a knihařskou živnost Františka Kratochvíla. (*Zítek 1925, Reklamní příloha*)

Obr. 3 Plán přestavby knihařské dílny od Josefa Krále. (*Státní okresní archiv Chrudim, plány – archiv města Chrudim, č. př. 61/2012, krt. ZN*).

Obr. 4 Plán přestavby knihařské dílny od Františka Jeřábka. (*Státní okresní archiv Chrudim, plány – archiv města Chrudim, č. př. 61/2012, krt. ZN*).

Obr. 5 Chrudim. Tzv. Žižkova věž s bránou na severní straně. Vpravo zaniklé domy čp. 58/I (vzadu) a čp. 59/I, vlevo je jižní strana kostela Nanebevzetí P. Marie. Před rokem 1847 od F. A. Hebera. (*Frolík 2008, 554*).

Obr. 6 Chrudim. Výřez z císařského otisku mapy stabilního katastru z roku 1839. Červeně označen dům čp. 59/I a zeleně označena poloha chrudimského hradu. (*Ježek 1999, 840*).

Obr. 7 Technologické třídy na nalezišti. *Zdroj – autorka práce.*

Obr. 8 Harrisova matice naleziště. (*Frolík 1994, nálezoá zpráva*).

Obr. 9 Chrudim – čp. 59/I. Řez zkoumaným souvrstvím v západní stěně sondy. (*Frolík 1994, nálezoá zpráva*).

Obr. 10 Chrudim – čp. 59/I. Řez zkoumaným souvrstvím ve východní stěně sondy. (*Frolík 1994, nálezoá zpráva*).

Obr. 11 Chrudim – čp. 59/I. Řez zkoumaným souvrstvím v jižní stěně sondy (pod ohradní zdi k čp. 63 – kontext 904). (*Frolík 1994, nálezoá zpráva*).

Obr. 12 Chrudim – čp. 59/I. Plán novověké jímky a odpadního kanálku z pískovcových kvádrů (kontext 901). (*Frolík 1994, nálezoá zpráva*).

Obr. 13 Chrudim – čp. 59/I. Výkop (kontext 500) pro novověkou jímku po vybrání. U jižního okraje sondy fragment staršího (též novověkého) dláždění z valounů (kontext 106). Zdi 900 a 902 jsou základem nádvorní zdi zbořeného čp. 59/I. Zeď 903 je základem pilíře jakési zaniklé novověké konstrukce, zeď 904 základem dělicí zdi mezi dvorky čp. 59/I a 63/I. (*Frolík 1994, nálezoá zpráva*).

Obr. 14 Chrudim – čp. 59/I. Jílovitý násep s opukovými kameny v jižní části sondy (kontext 117). Čárkovaně vyznačen dochovaný rozsah tohoto horizontu. (*Frolík 1994, nálezoá zpráva*).

Obr. 15 Chrudim – čp. 59/I. Nejmladší úroveň raněstředověkých vrstev s velkým čtvercovým opukovým opracovaným kamenem, kúlovou jamkou (kontext 505) a okrajem většího objektu (kontext 506). Tento objekt narušuje starší objekt (kontext 148). Čárkovaně vyznačen rozsah tohoto horizontu. (*Frolík 1994, nálezoá zpráva*).

Obr. 16 Chrudim – čp. 59/I. Fragment dřevěných konstrukcí zjištěných v raněstředověkých vrstvách, kúlová jamka (kontext 507). Čárkovaně vyznačen rozsah tohoto horizontu. (*Frolík 1994, nálezoá zpráva*).

Obr. 17 Výduť džbánu, ID 257. *Foto – autorka práce.*

Obr. 18 Okraj džbánu, ID 588. *Foto – autorka práce.*

Obr. 19 Výduť džbánu, ID 589. *Foto – autorka práce.*

Obr. 20 Dno džbánu, ID 3971. *Foto – autorka práce.*

Obr. 21 Miniaturní plastika/ nádoba, ID 1029. *Foto – autorka práce.*

Obr. 22 Hlavička fajfky, ID 3182. *Foto – autorka práce.*

Obr. 23 Okraj hrnce, ID 1785. *Foto – autorka práce.*

Obr. 24 Okraj podnosu, ID 1519. *Foto – autorka práce.*

Obr. 25 Dno talíře, ID 2501. *Foto – autorka práce.*

Obr. 26 Torzo hrnce, ID 1922. *Foto – autorka práce.*

Obr. 27 Okraj talíře, ID 1496. *Foto – autorka práce.*

Obr. 28 Okraj talíře, ID 3362. *Foto – autorka práce.*

Obr. 29 Okraj talíře, ID 3361. *Foto – autorka práce.*

Obr. 30 Okraj talíře, ID 3368. *Foto – autorka práce.*

Obr. 31 Okraj džbánu, ID 3363. *Foto – autorka práce.*

Obr. 32 Výduť nádoby, ID 2681. *Foto – autorka práce.*

Obr. 33 Výduť nádoby, ID 2682. *Foto – autorka práce.*

Obr. 34 Komorový kachel, ID 3126. *Foto – autorka práce.*

Obr. 35 Komorový kachel, ID 3132. *Foto – autorka práce.*

Obr. 36 Komorový kachel, ID 3200. *Foto – autorka práce.*

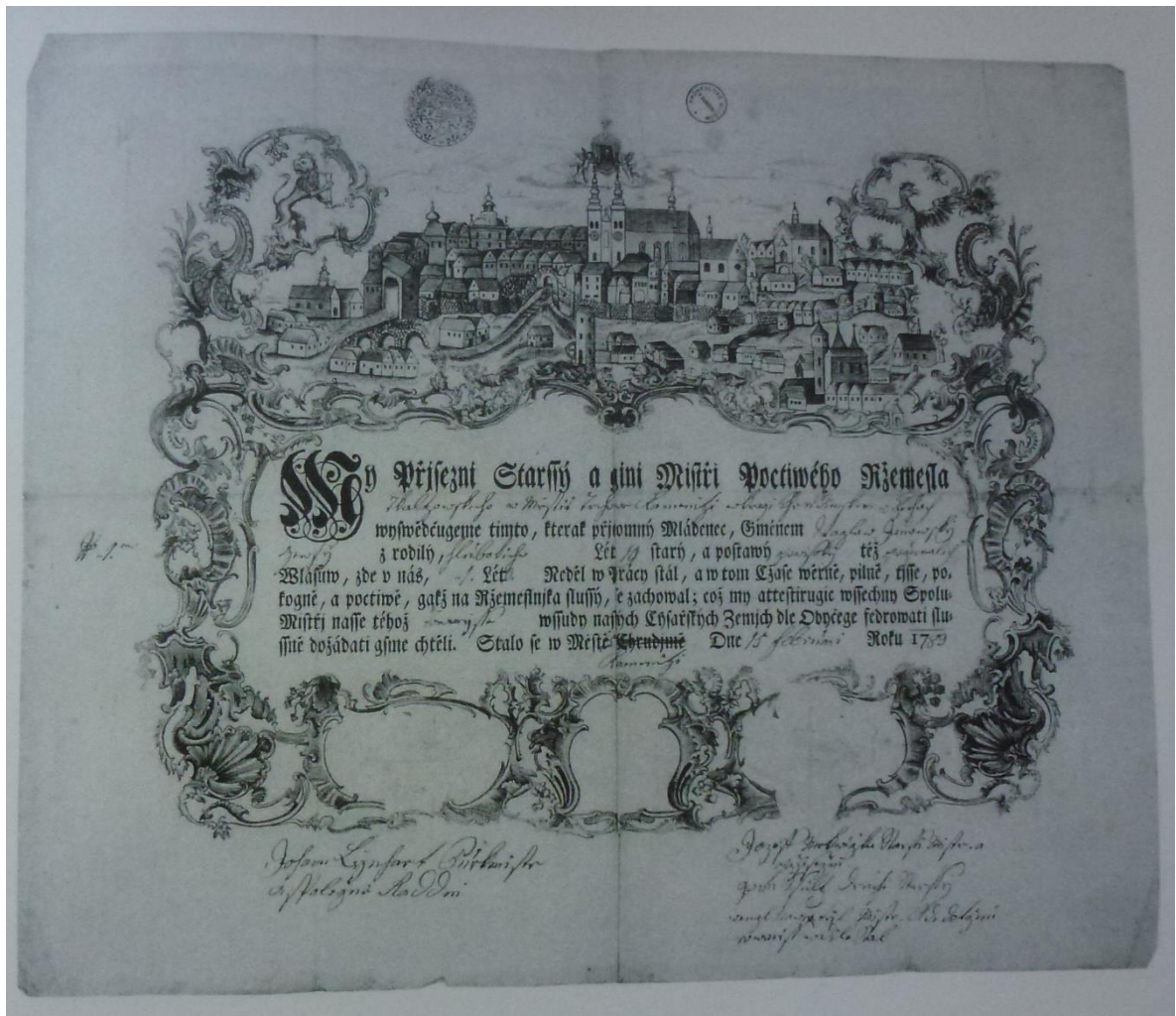
Obr. 37 Mince, ID 69 – 1. *Foto – autorka práce.*

Obr. 38 Mince, ID 69 – 2. *Foto – autorka práce.*

Obr. 39 Okraj číše, ID 2432. *Foto – autorka práce.*

Obr. 40 Tělo číše, ID 2437. *Foto – autorka práce.*

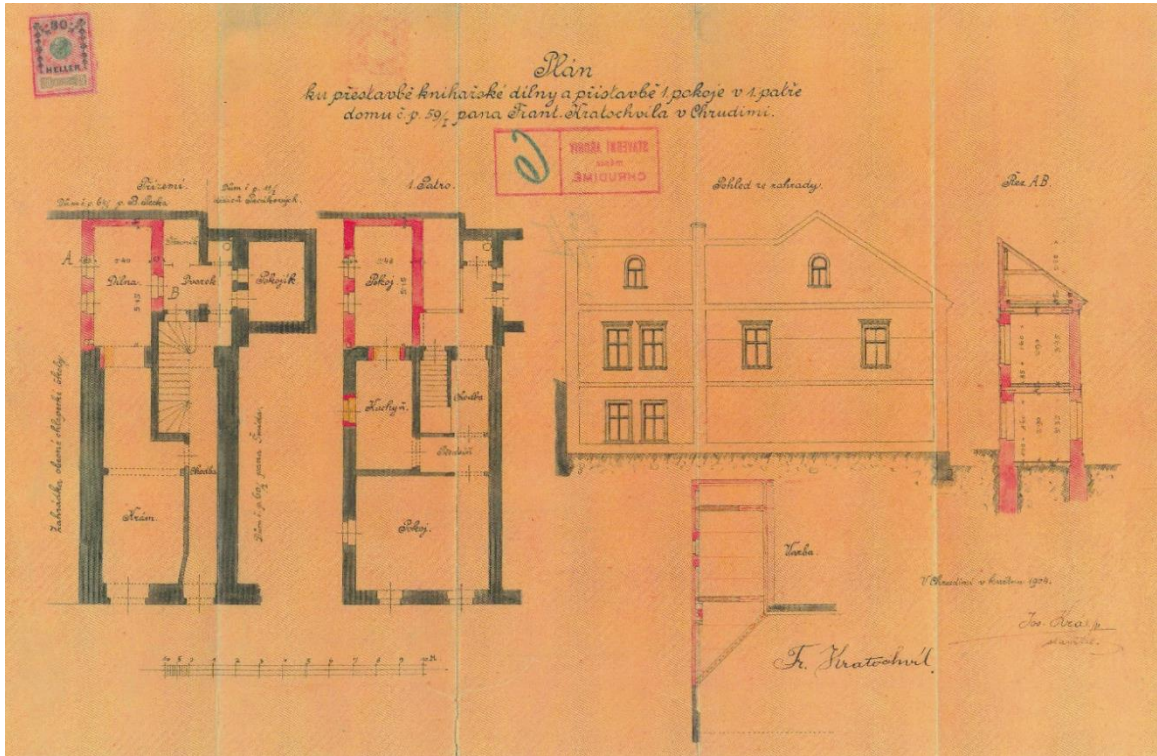
Obr. 41 Tělo číše, ID 2455. *Foto – autorka práce.*

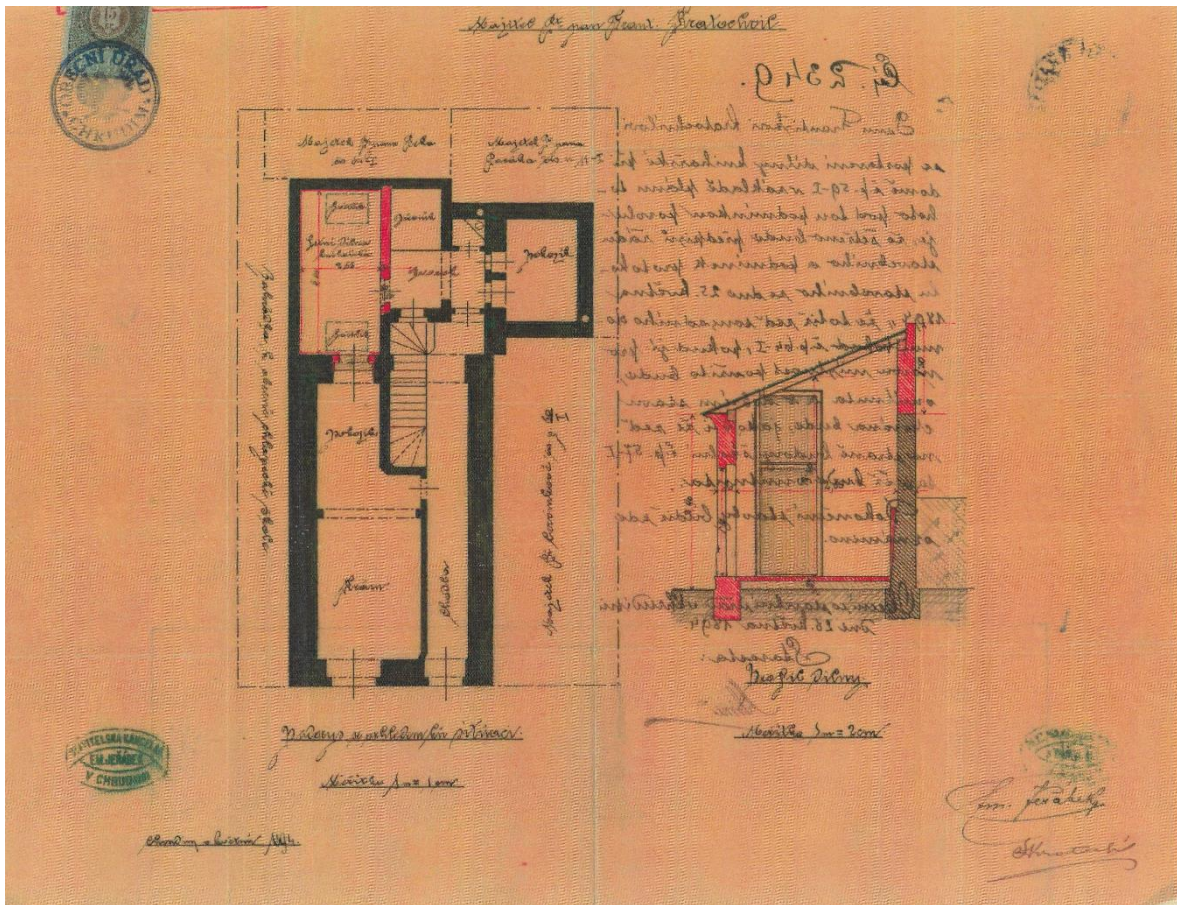
Obr. 1

Papír :: Psací potřeby :: Vazby knih
 výhodně dodává firma
Frant. Kratochvíl v Chrudimi
 (vedle kostela),
 závod papírnický a knihařský, zal. roku 1888.

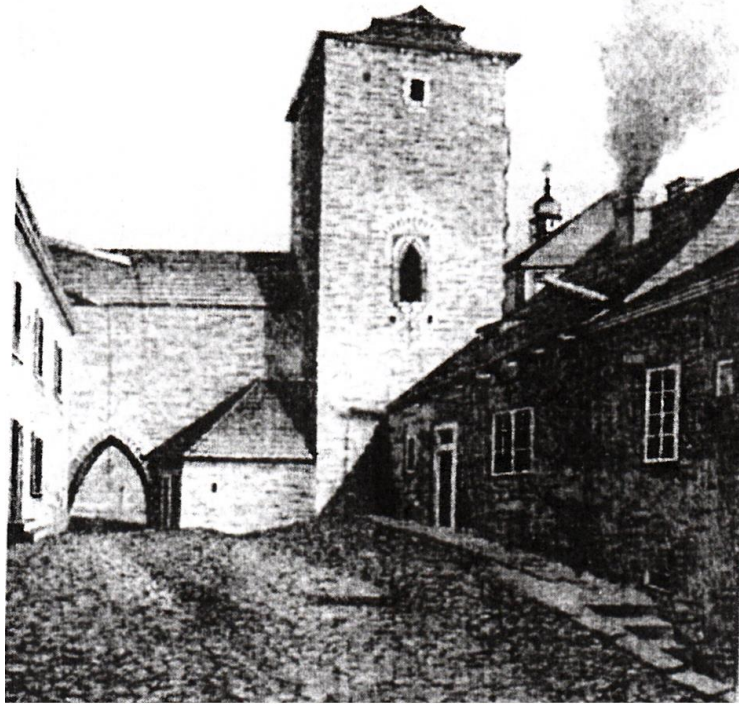
Obr. 2

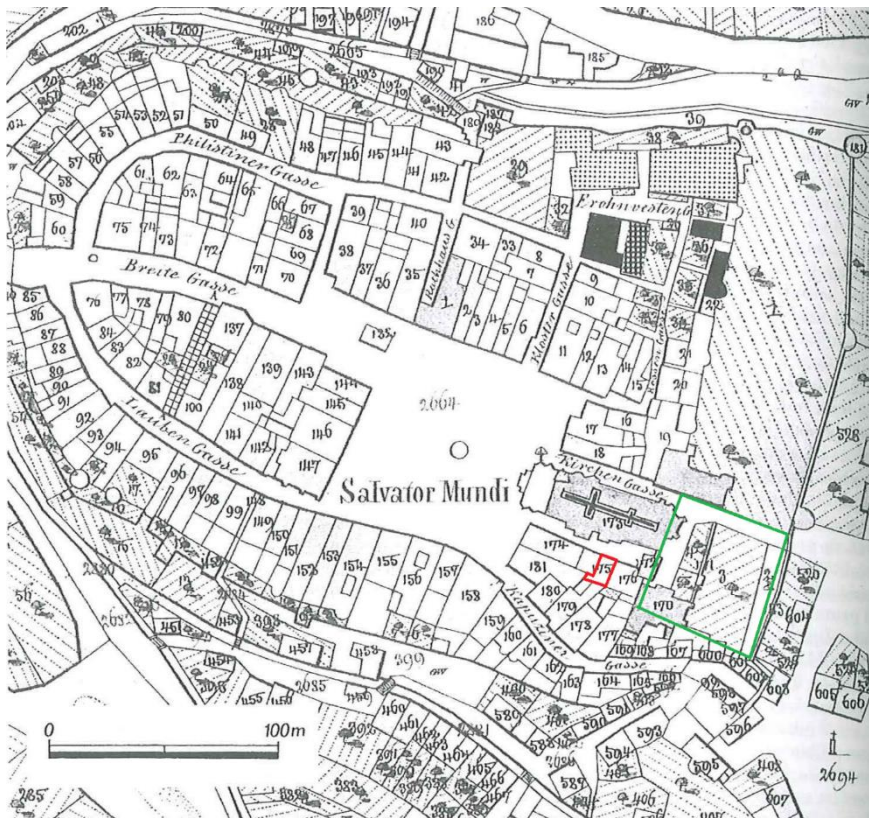
Obr. 3

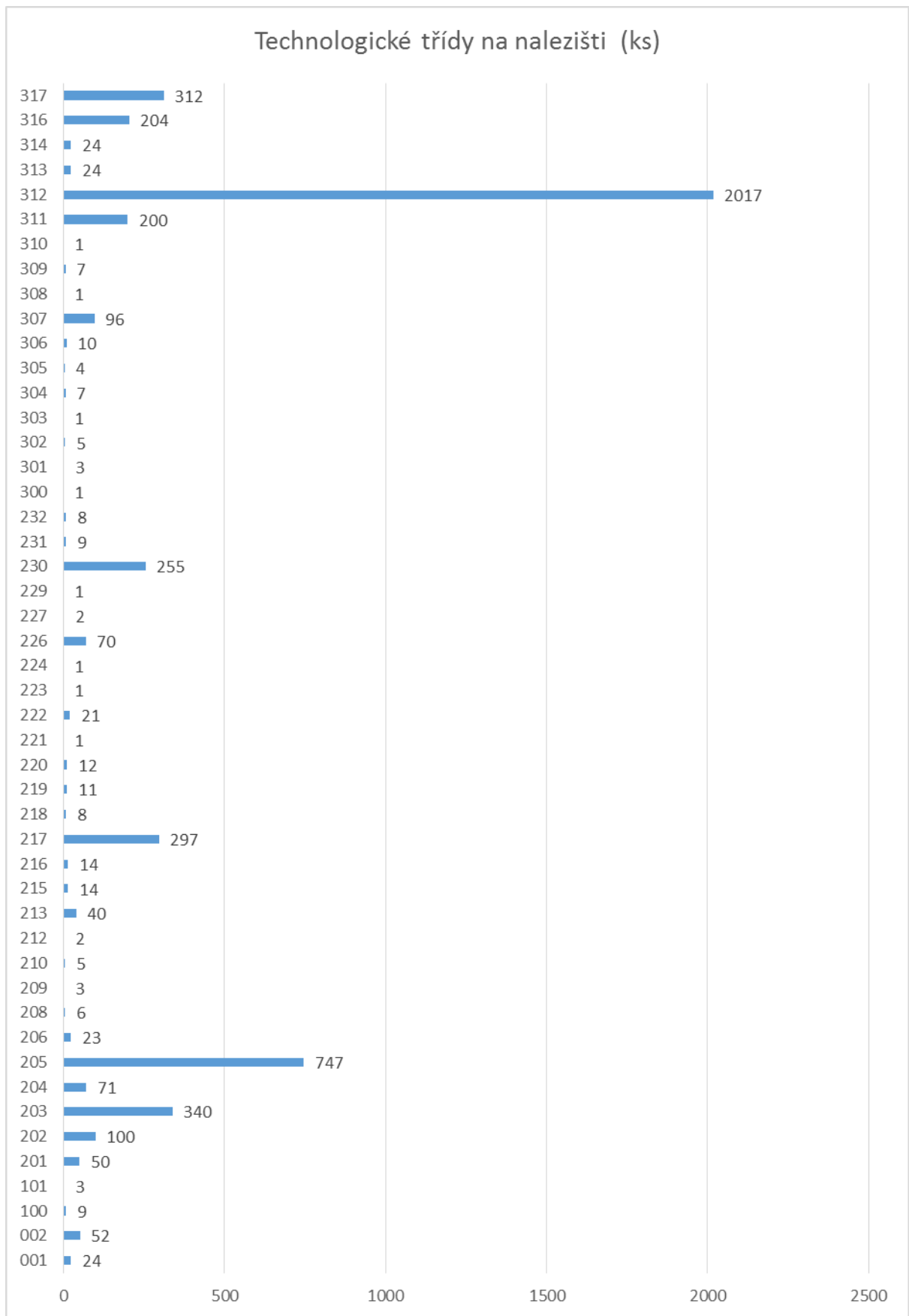
Obr. 4

Obr. 5

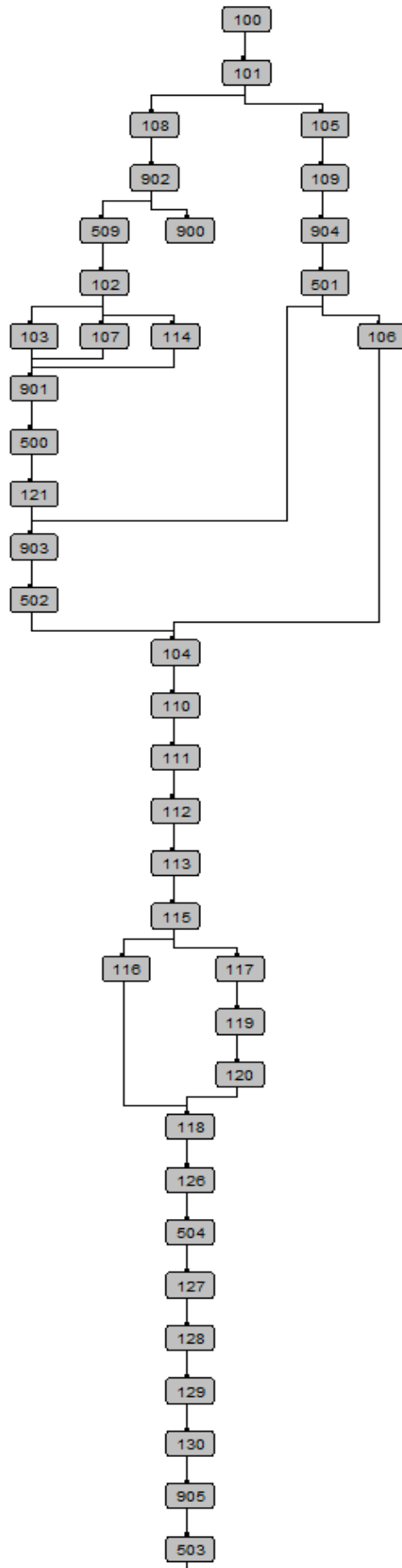

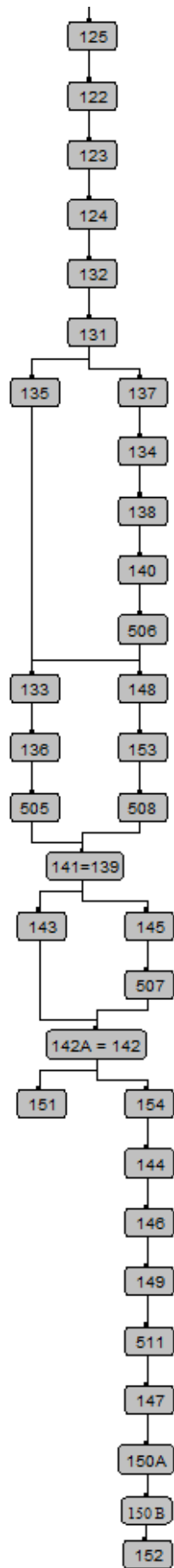
Obr. 6

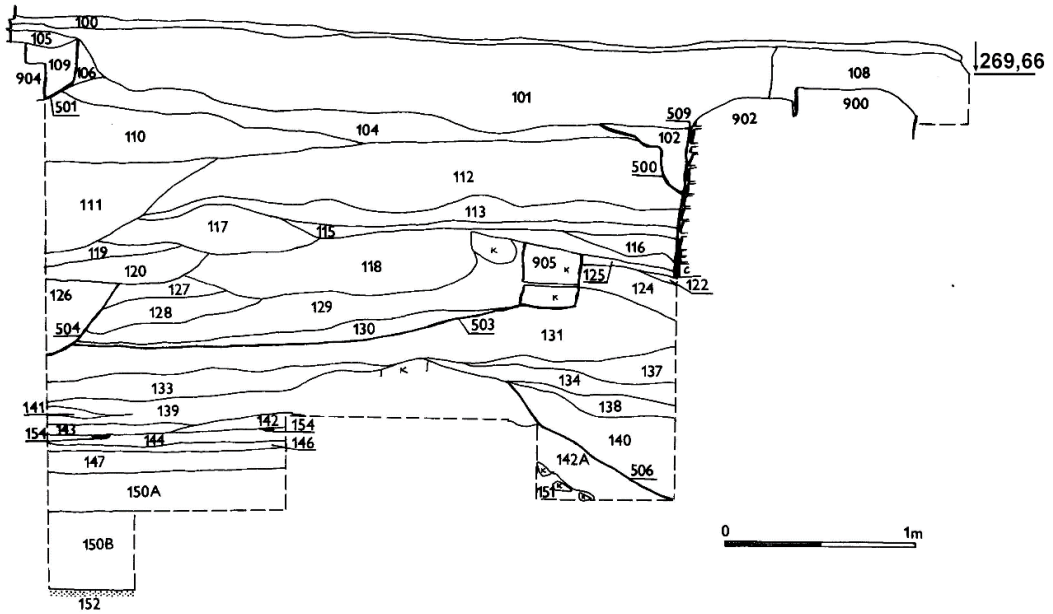

Obr. 7

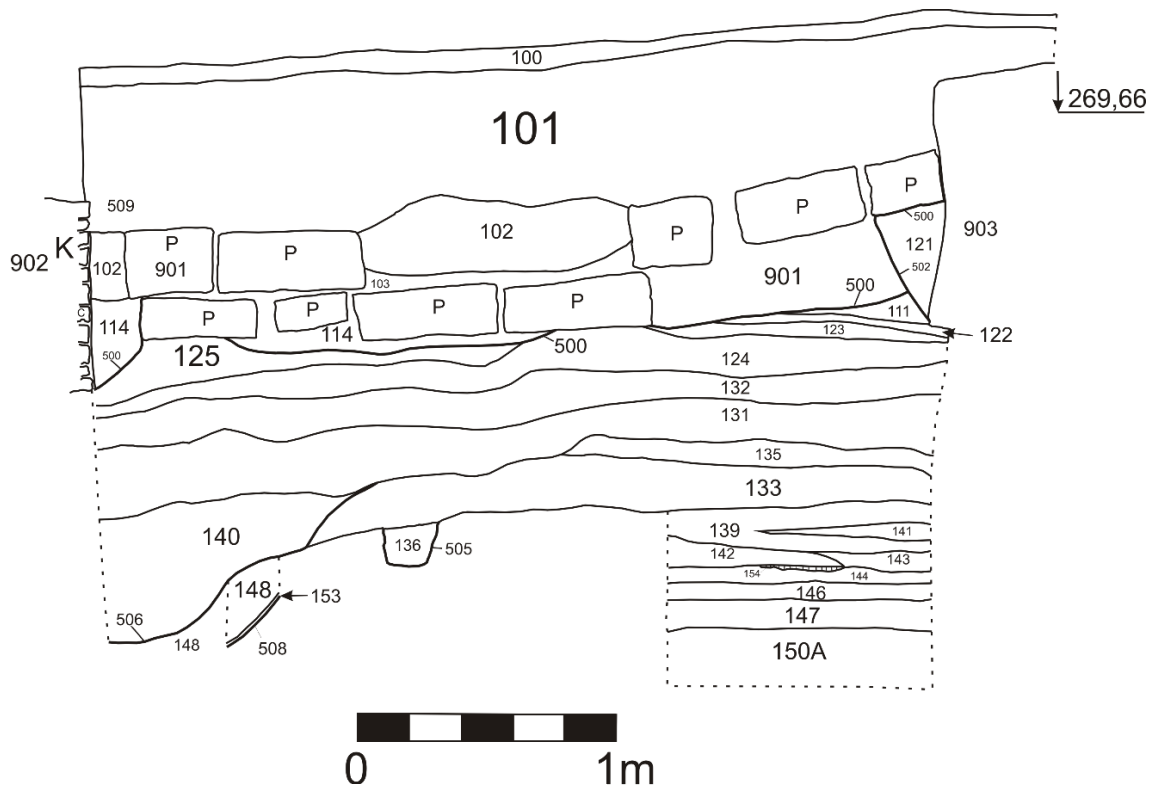
Obr. 8

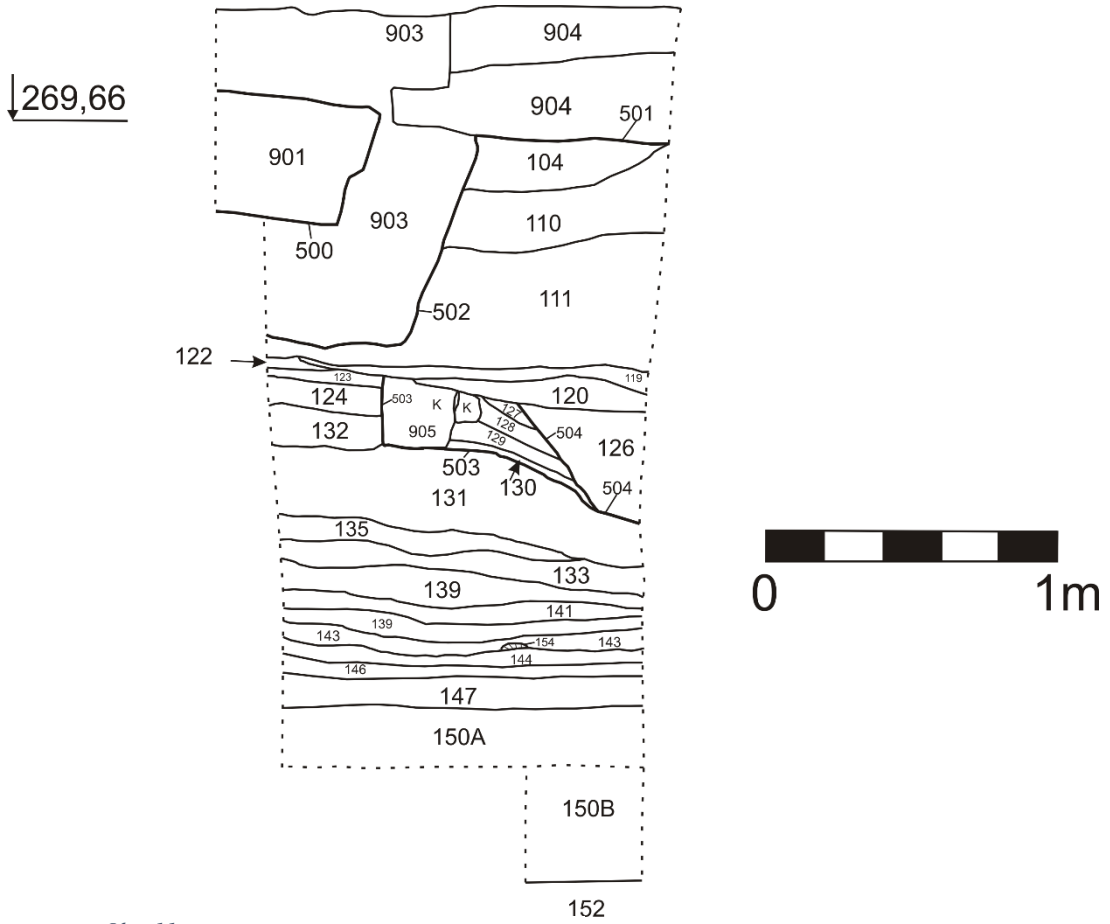

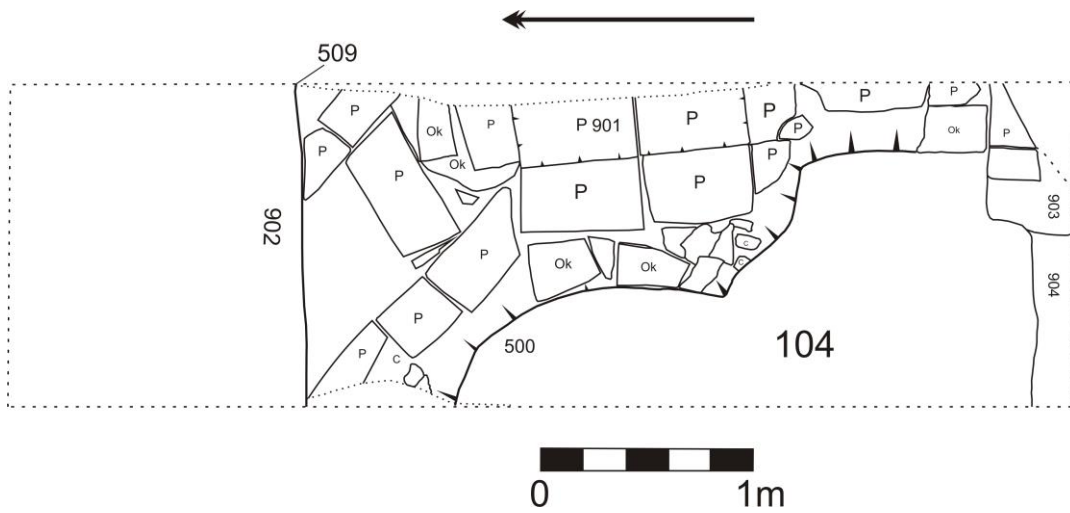
Obr. 9

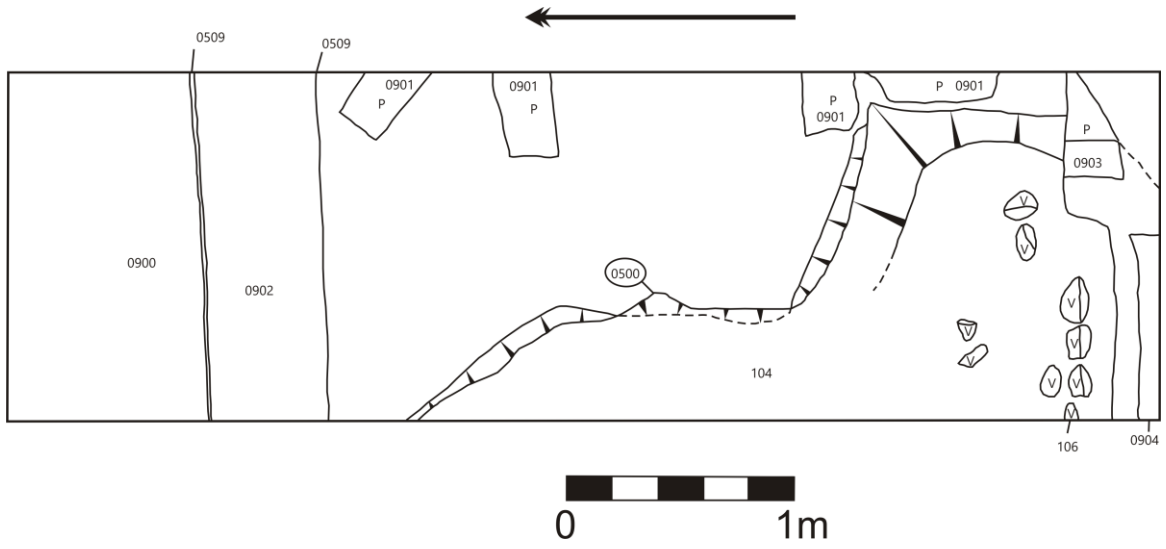
Obr. 10

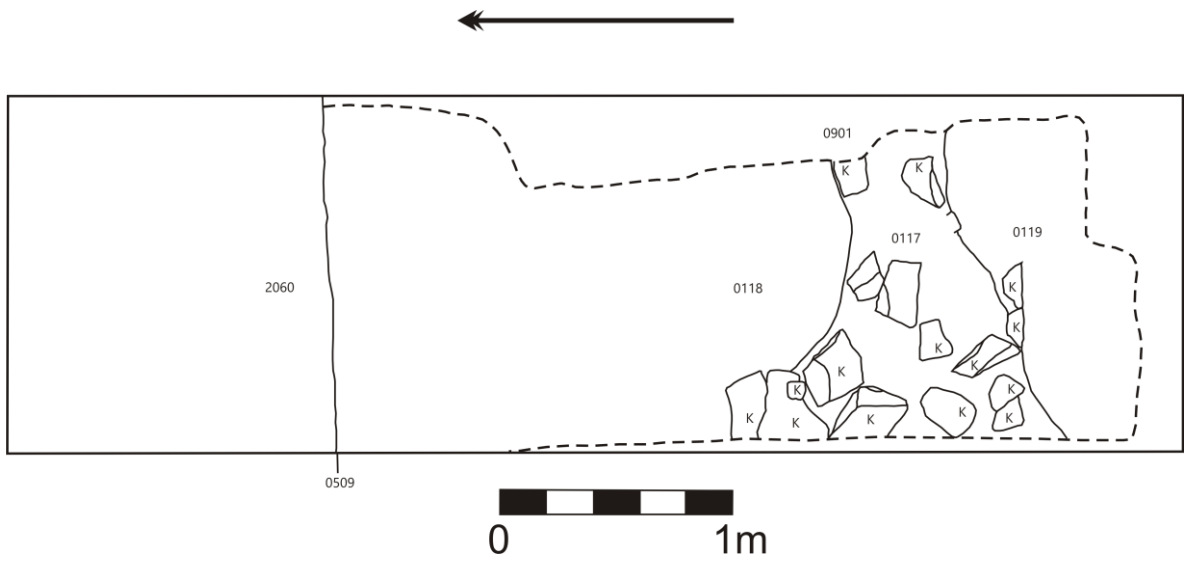
Obr. 11

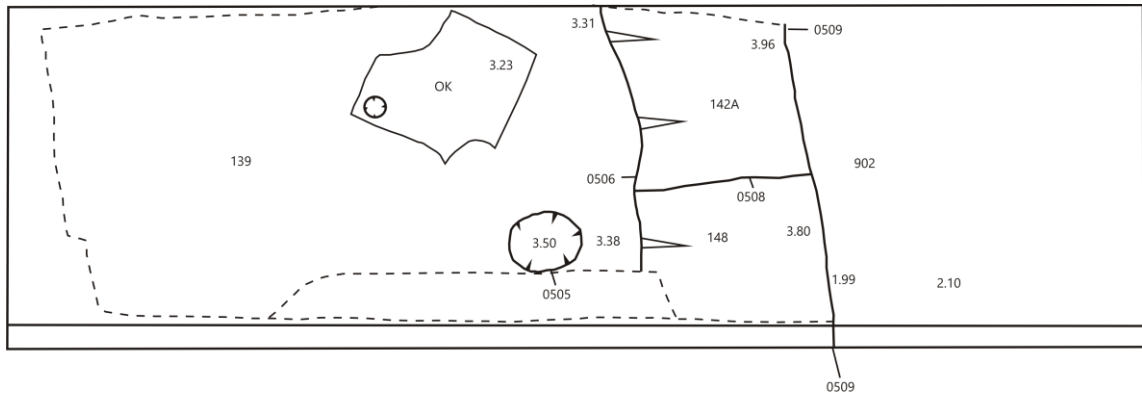
Obr. 12

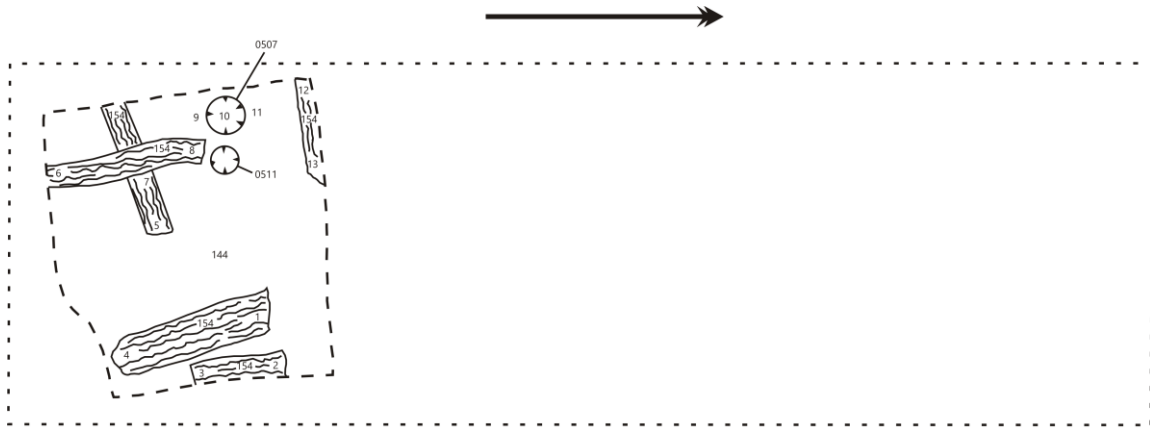
Obr. 13

Obr. 14

Obr. 15

Obr. 16

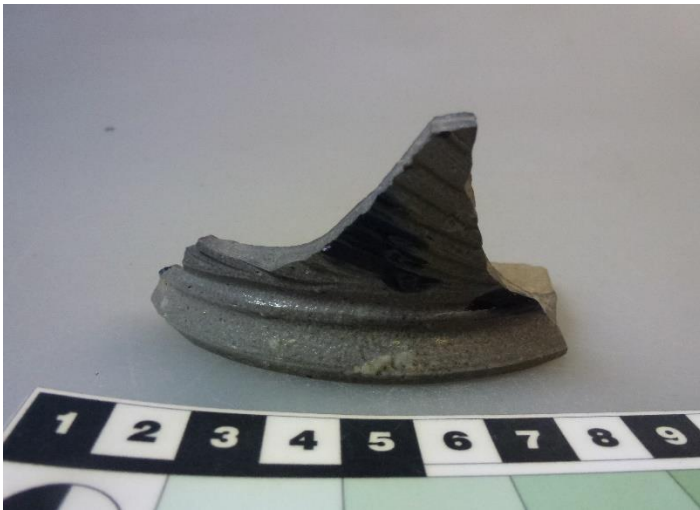
Obr. 17

Obr. 18

Obr. 19

Obr. 20

Obr. 21

Obr. 22

Obr. 23

Obr. 24

Obr. 25

Obr. 26

Obr. 27

Obr. 28

Obr. 29

Obr. 30

Obr. 31

Obr. 32

Obr. 33

Obr. 34

Obr. 35

Obr. 36

Obr. 37

Obr. 38

Obr. 39

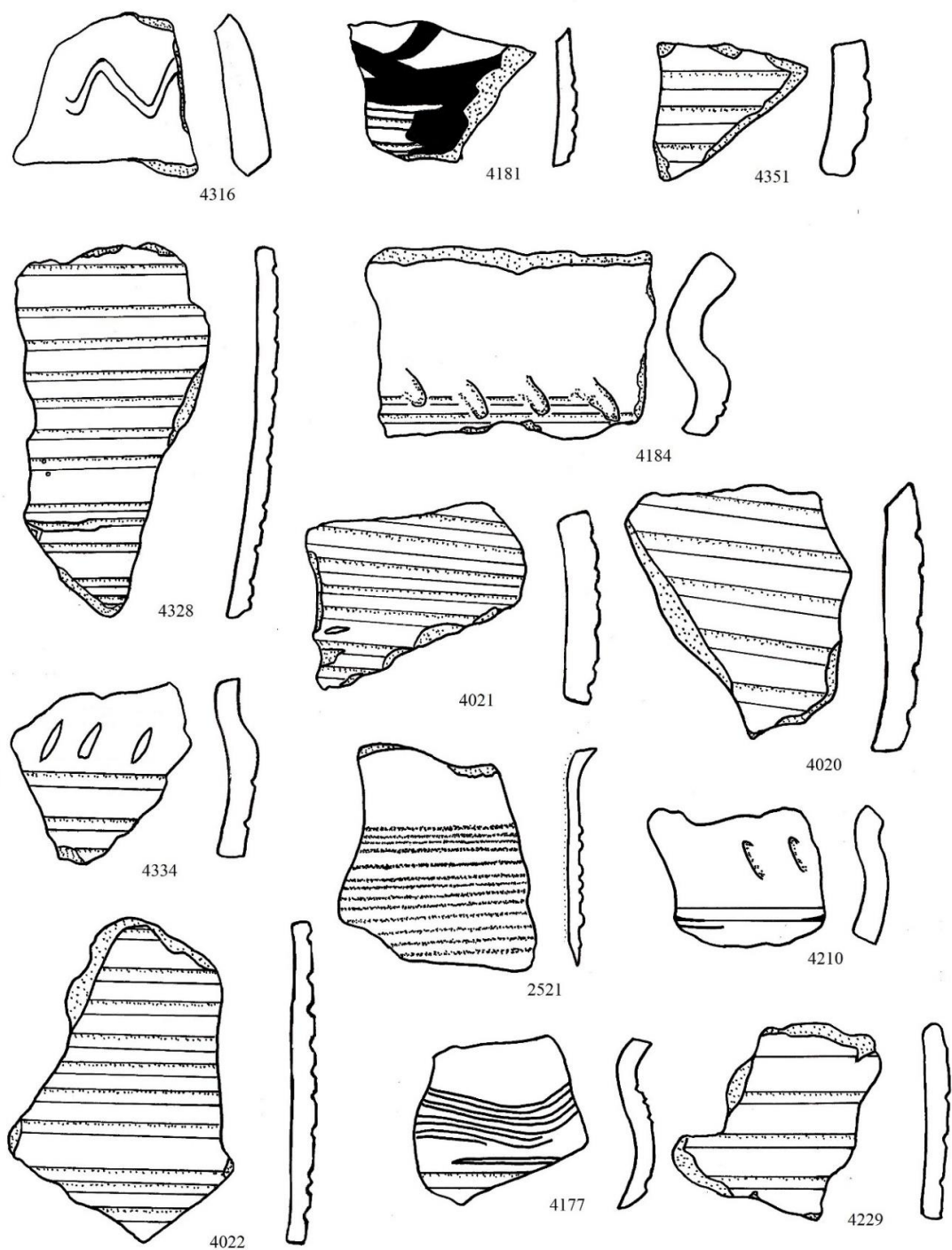
Obr. 40

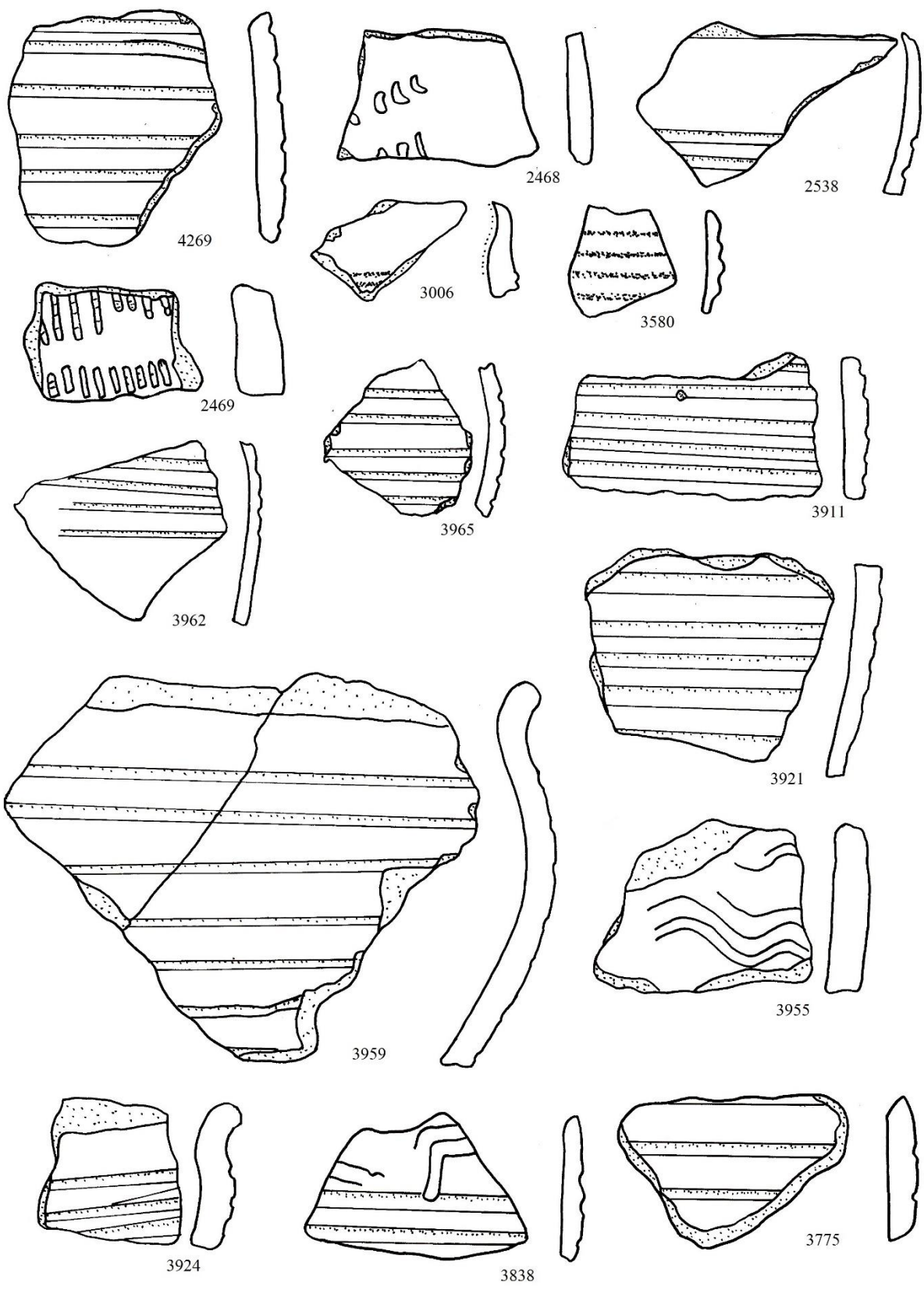
Obr. 41

15.2 Kresebná dokumentace

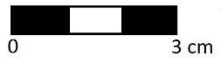
Autorem kreseb je autorka práce. Číslo jednotlivých nálezů představují identifikační číslo (ID) ve vytvořené Databázi materiálu.

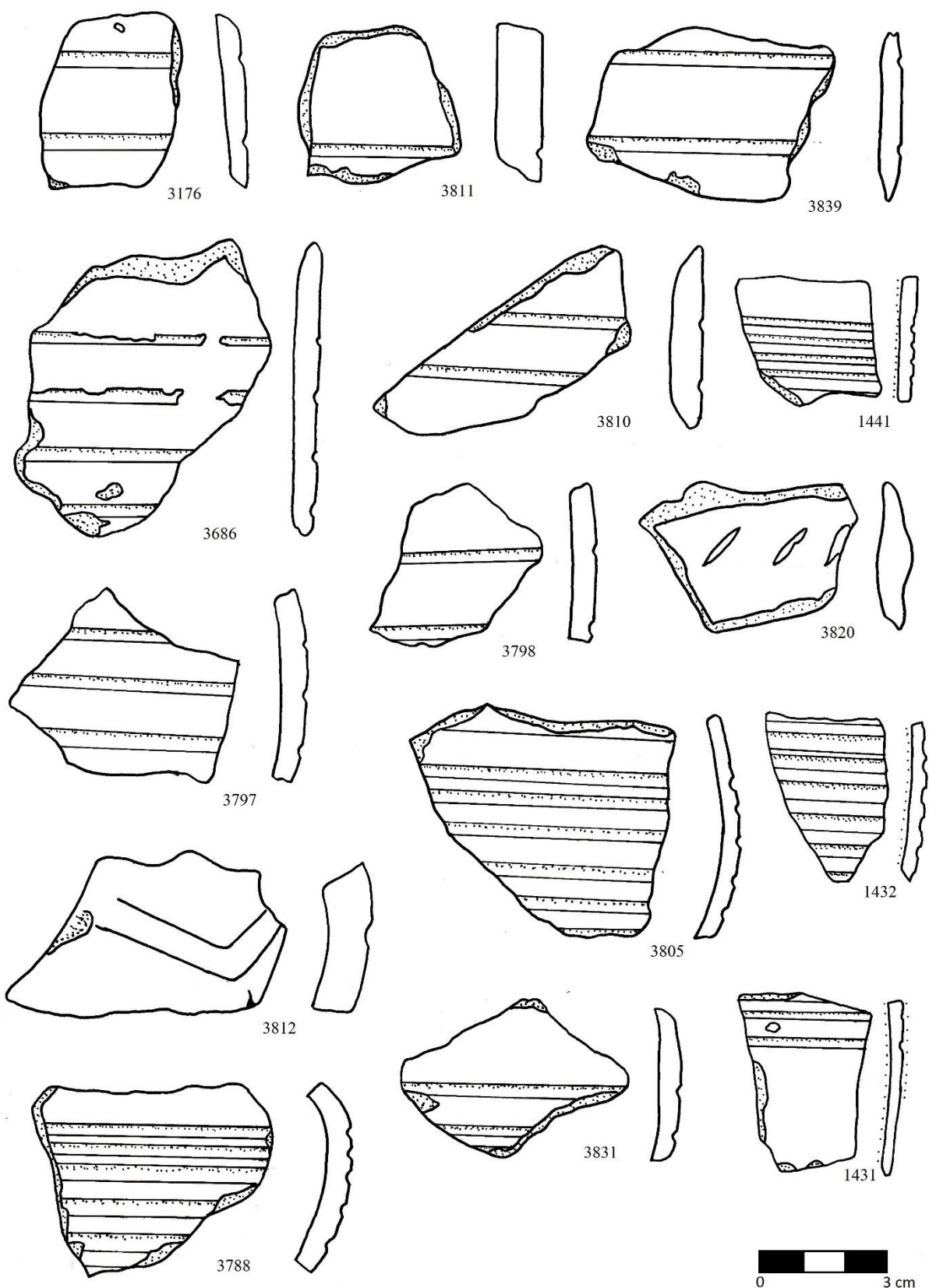

Obr. 42

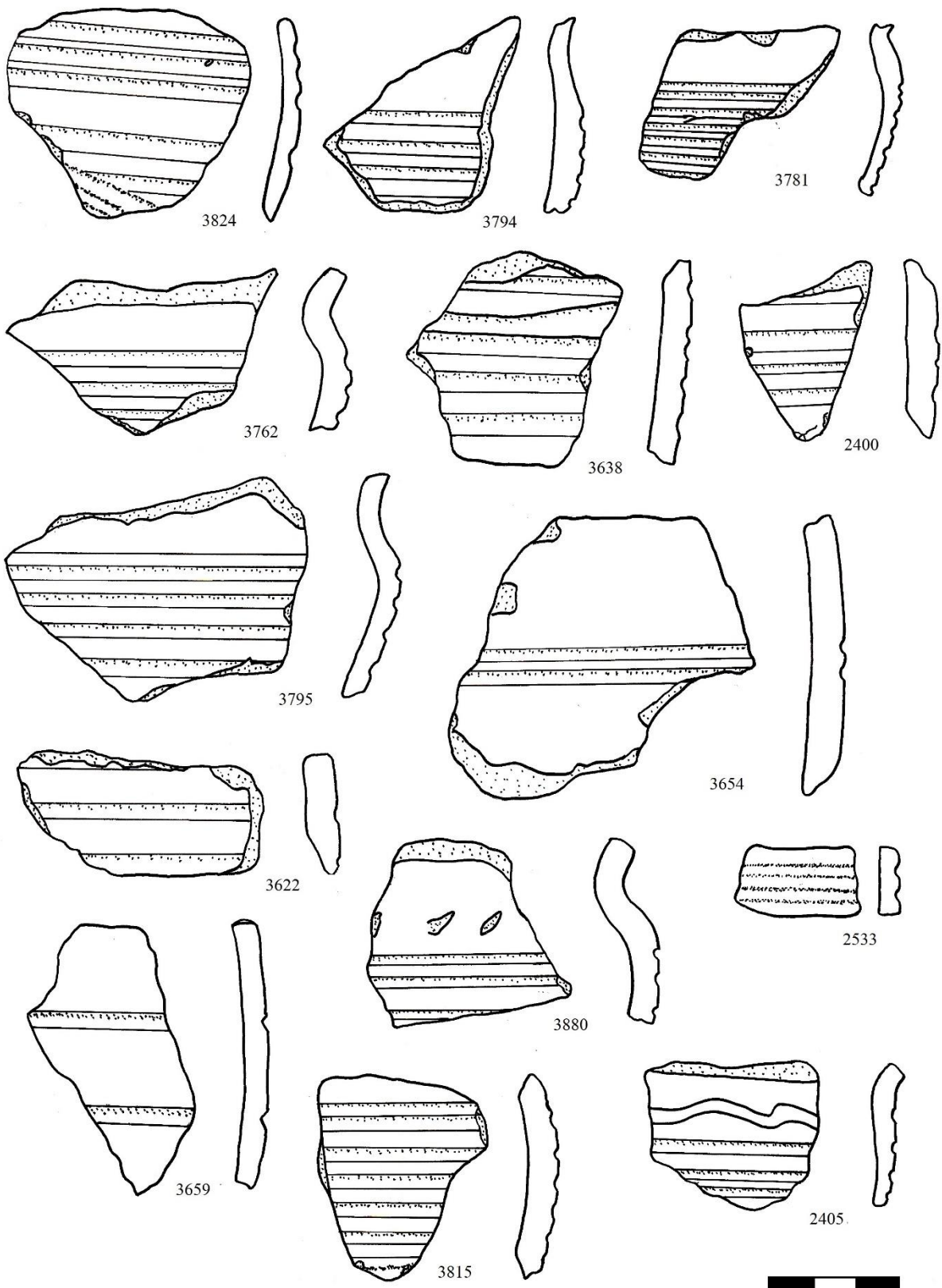

Obr. 43

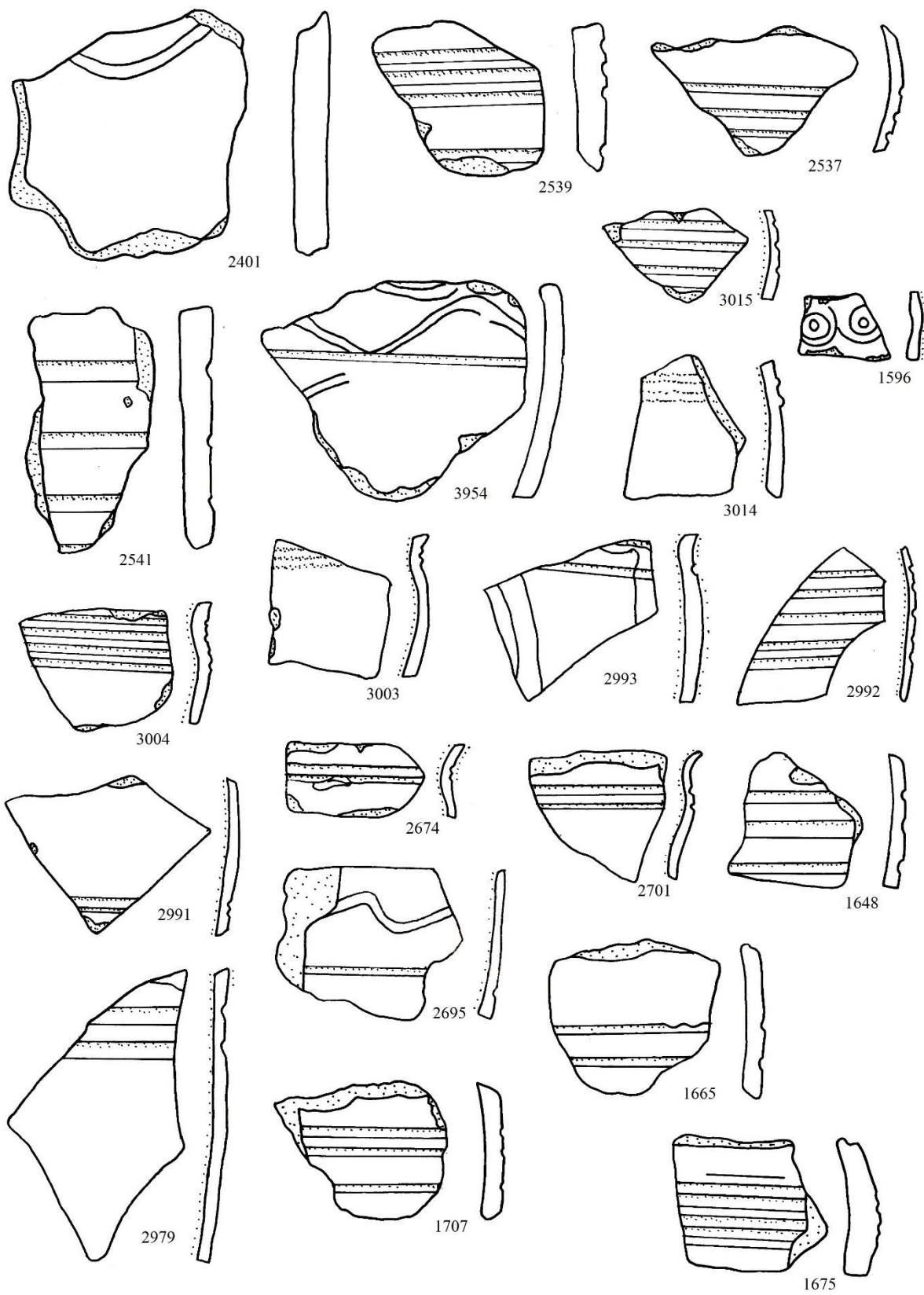

Obr. 44

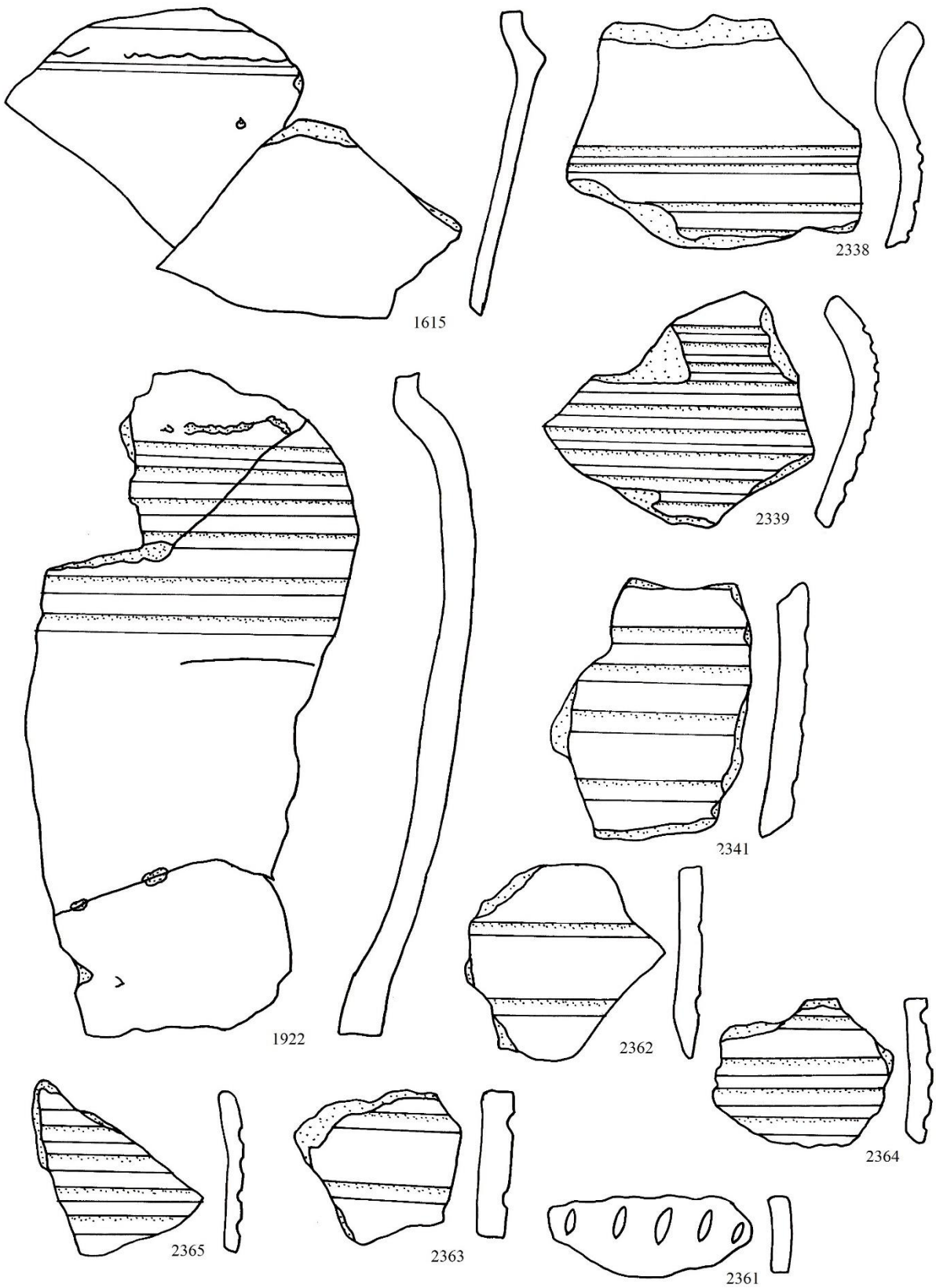

Obr. 45

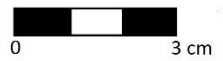

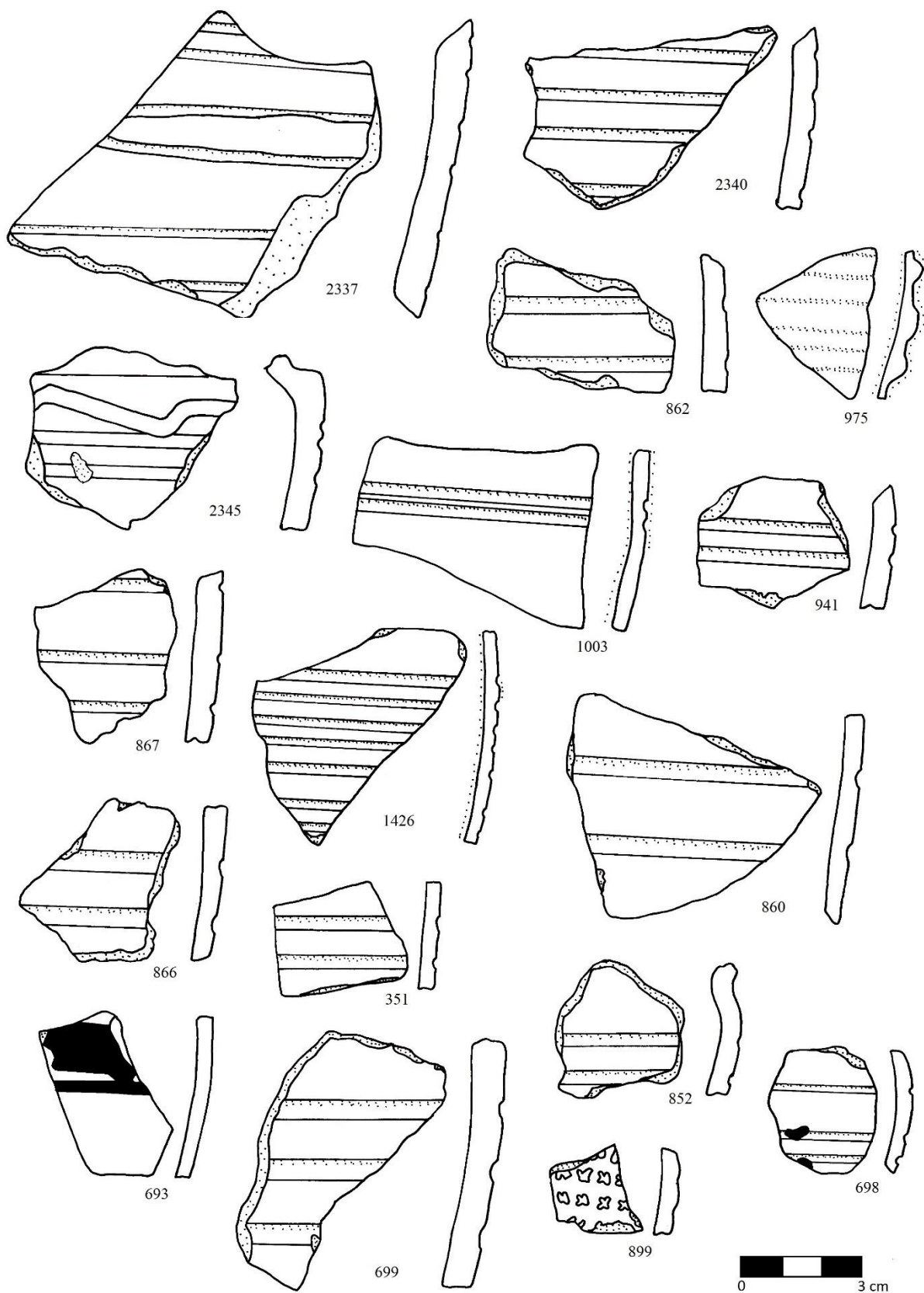
Obr. 46

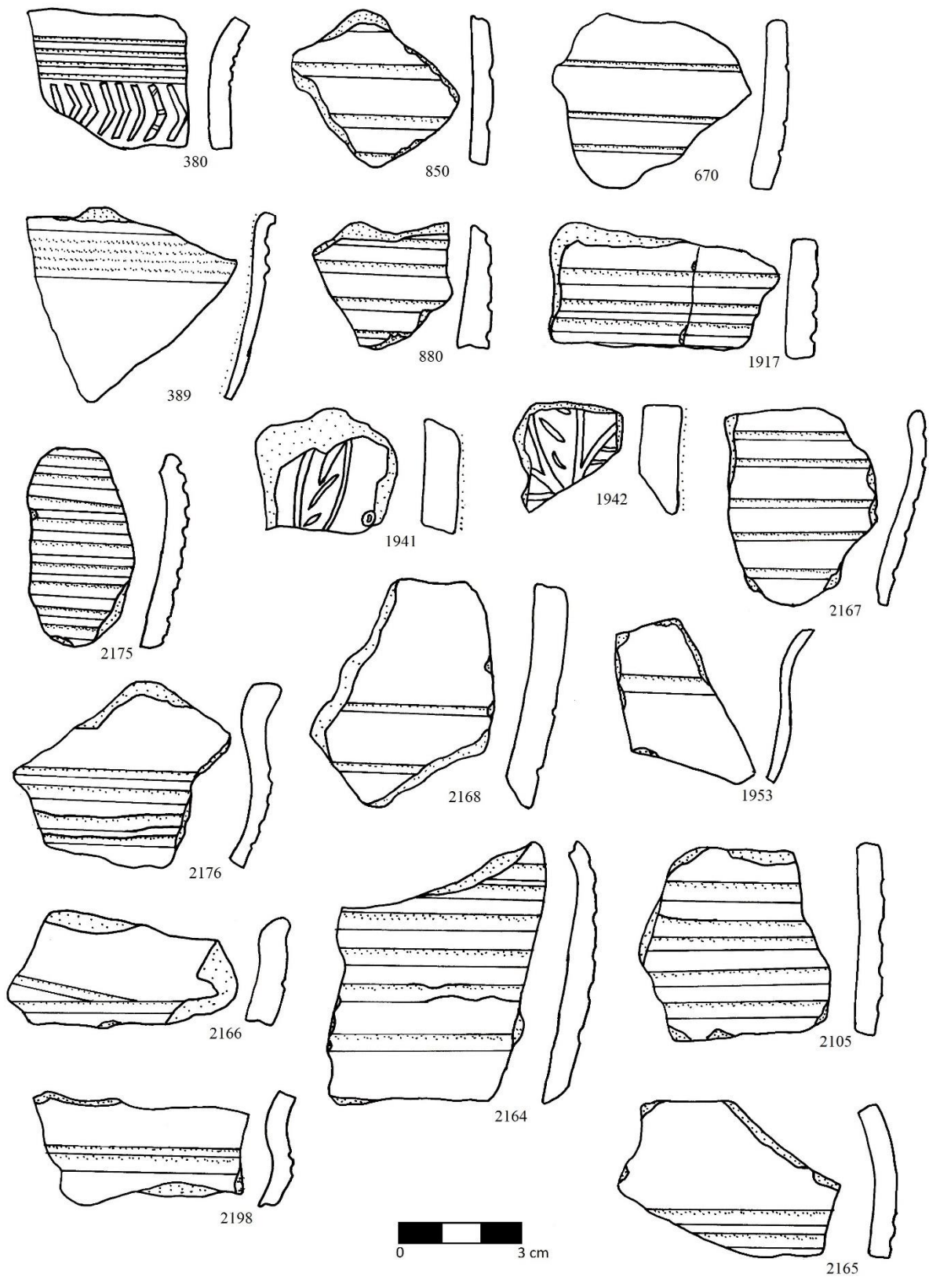

Obr. 47

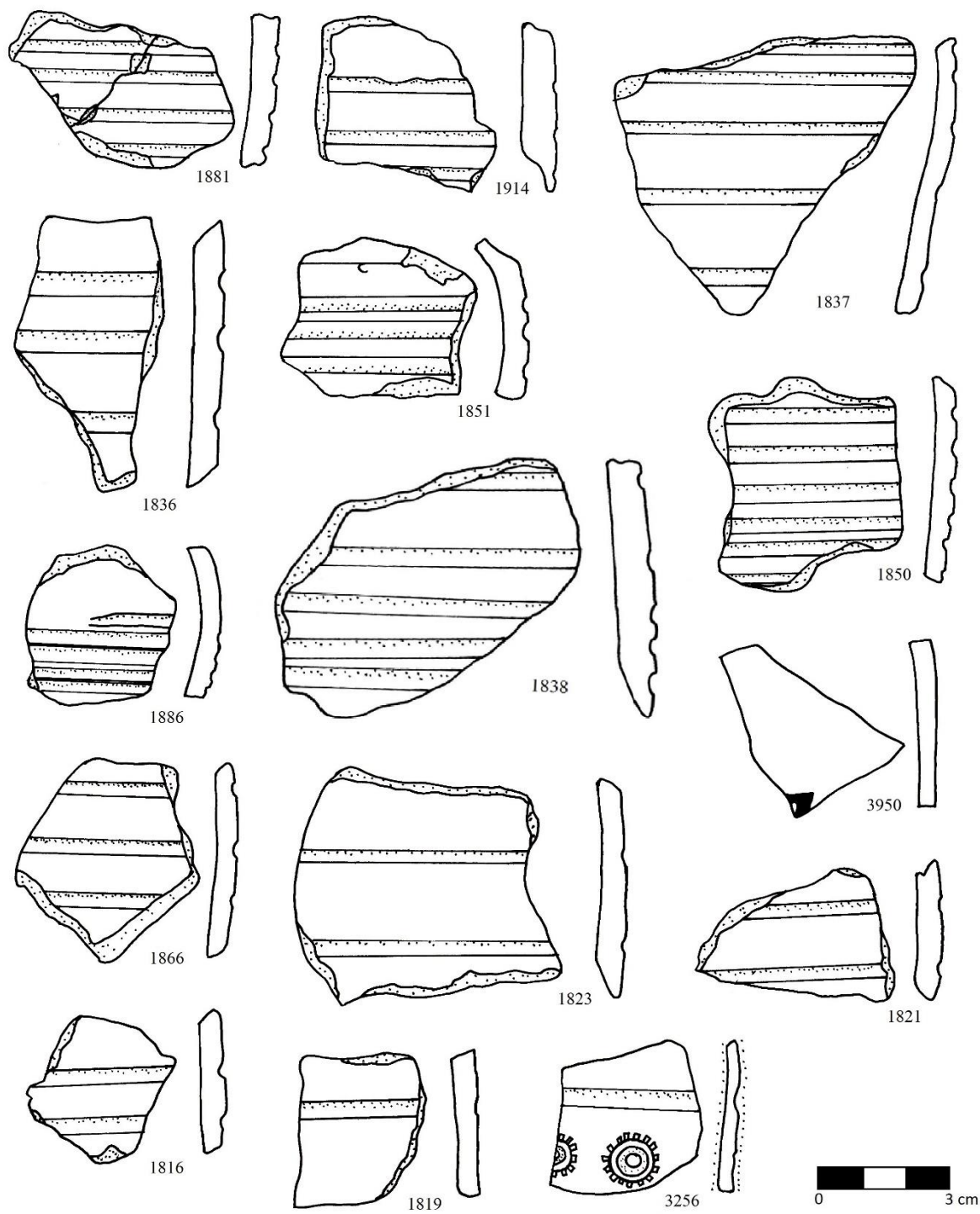

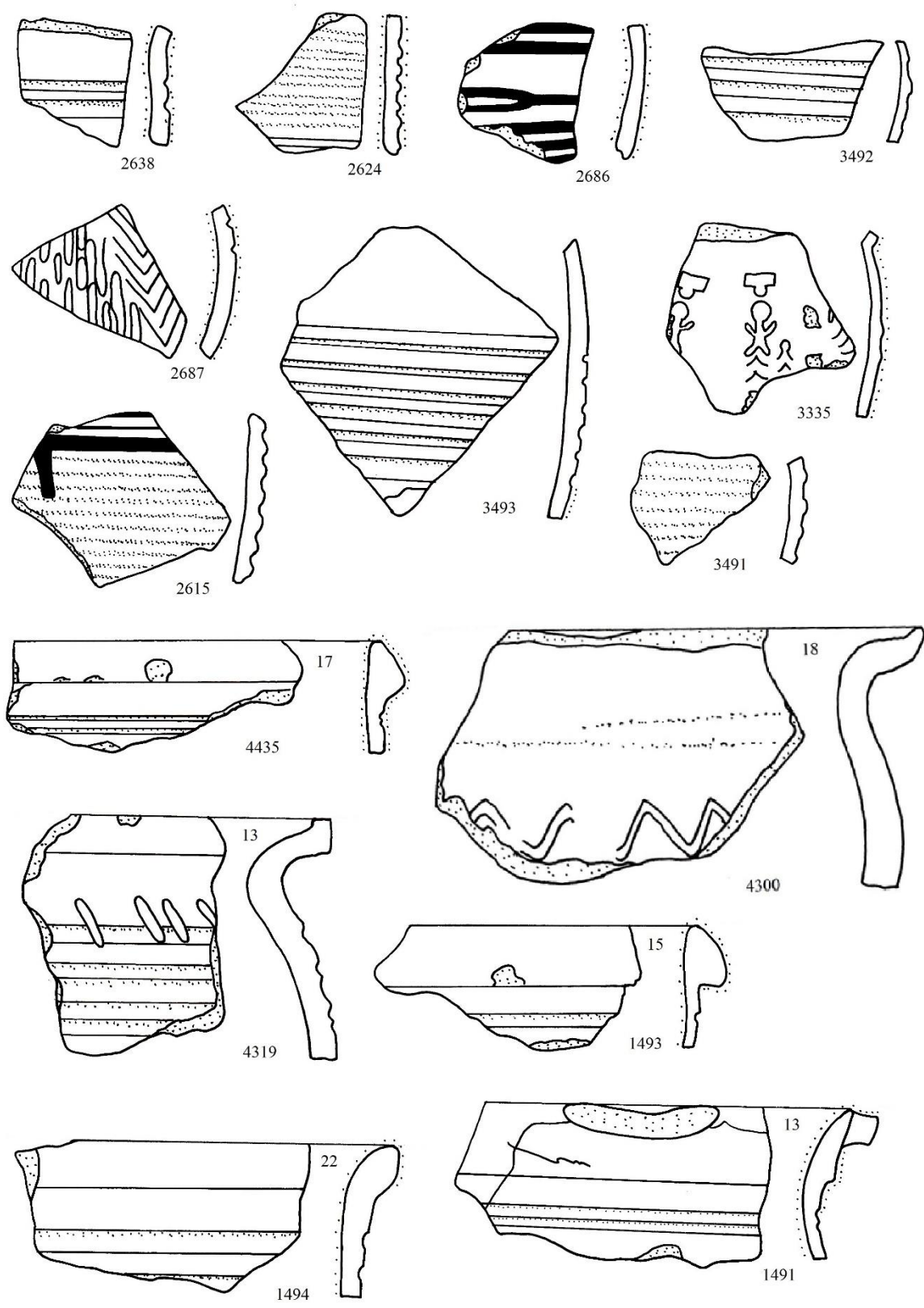
Obr. 48

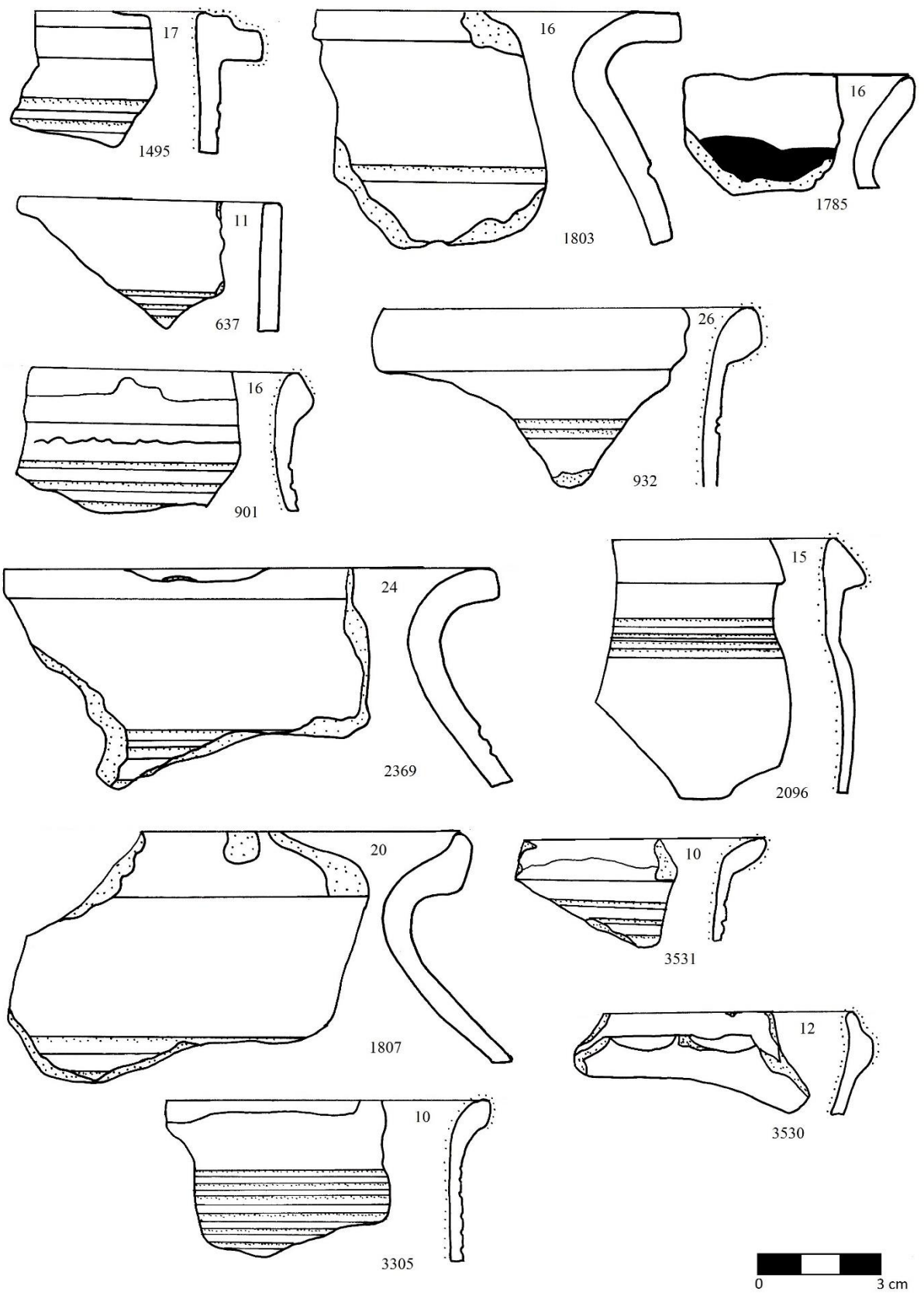
Obr. 49

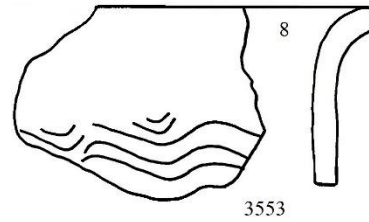
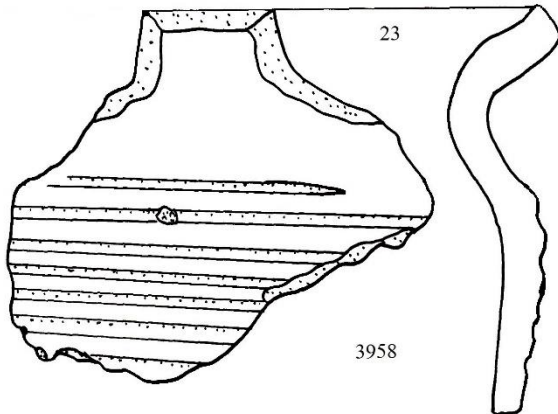
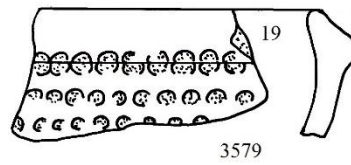
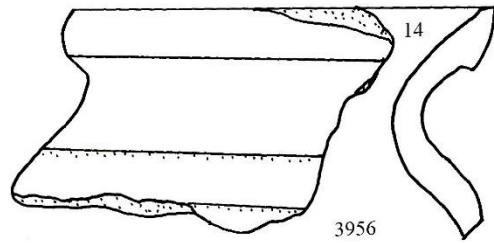
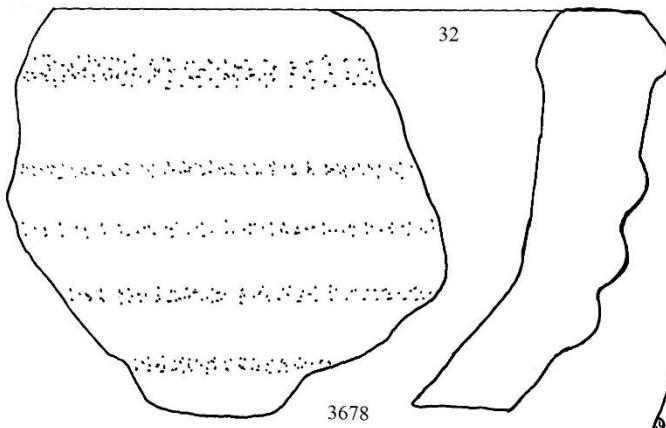
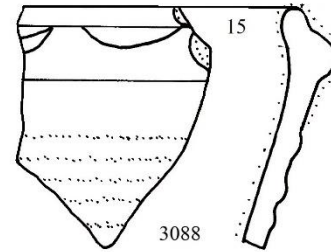
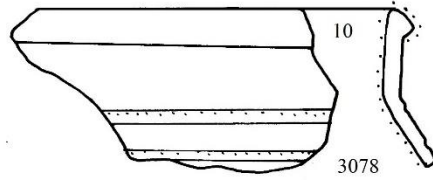
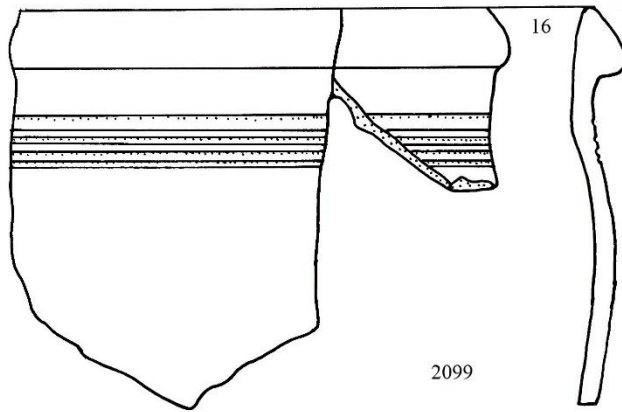
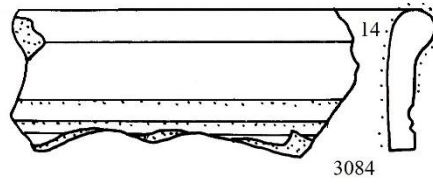
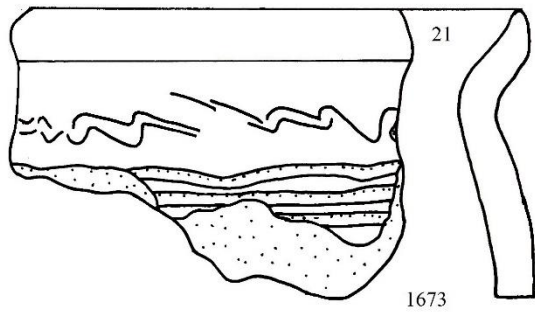
Obr. 50

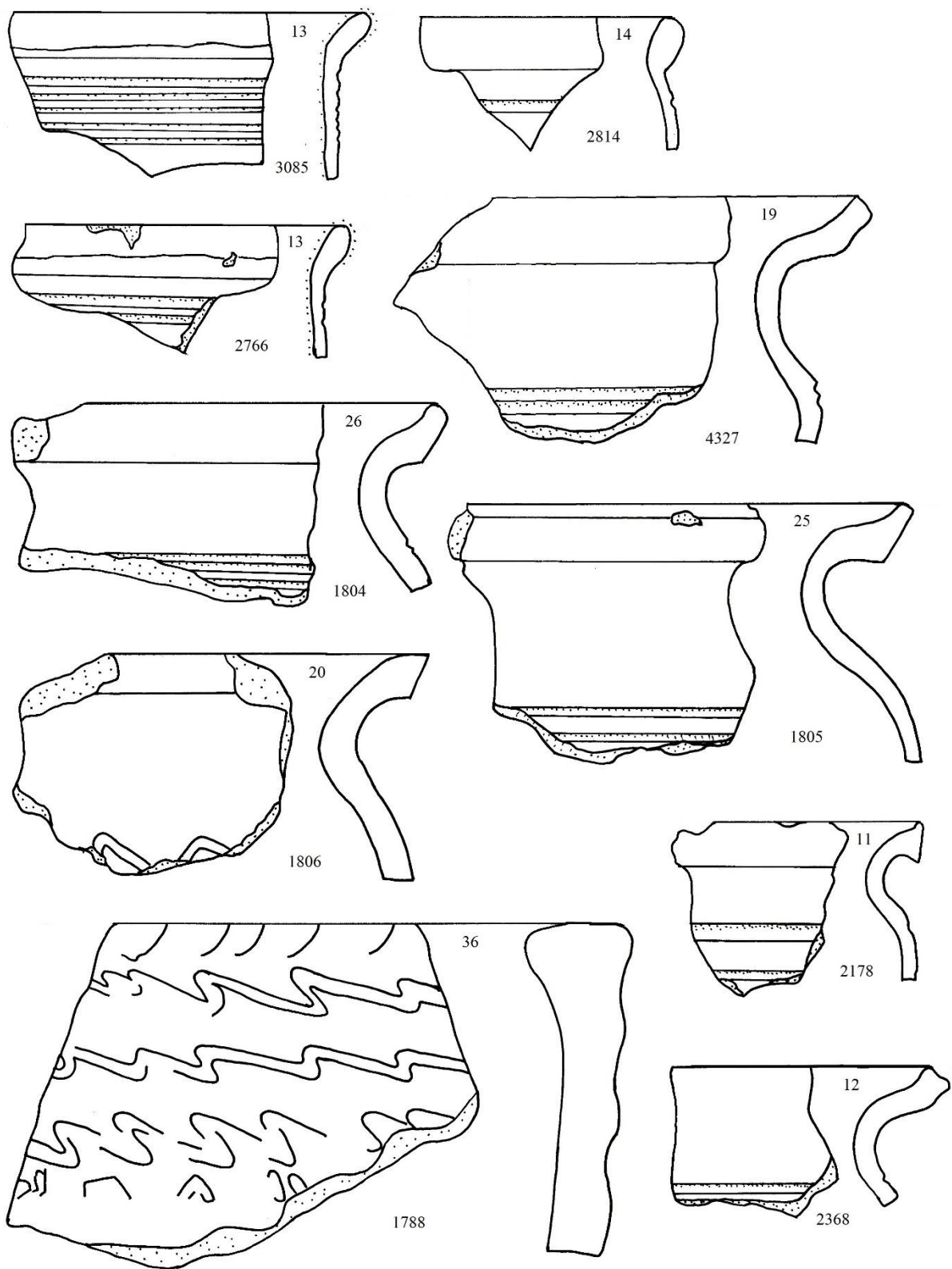
Obr. 51

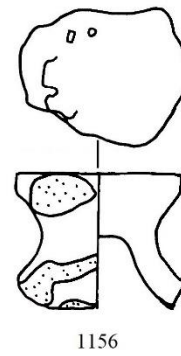
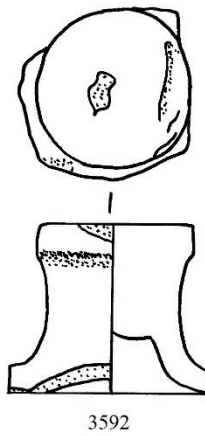
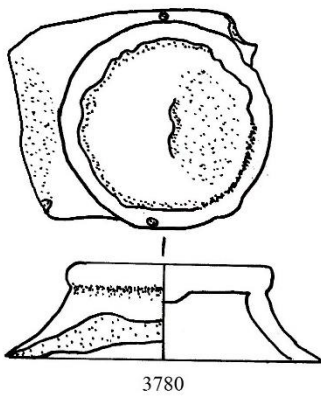
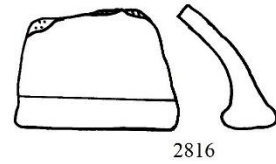
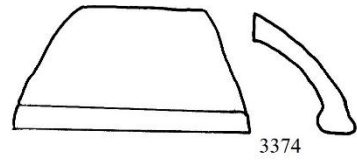
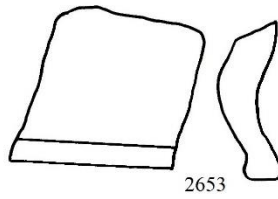
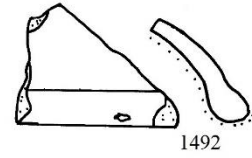
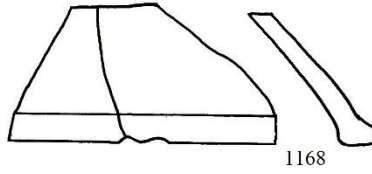
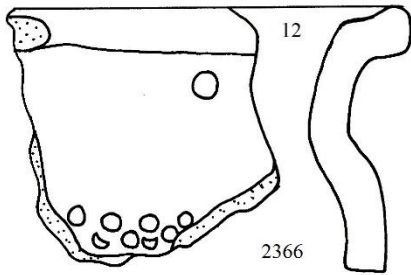
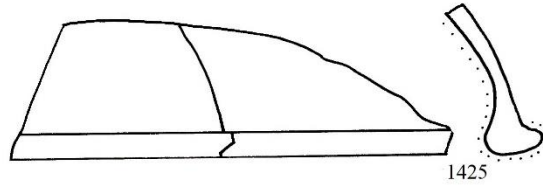
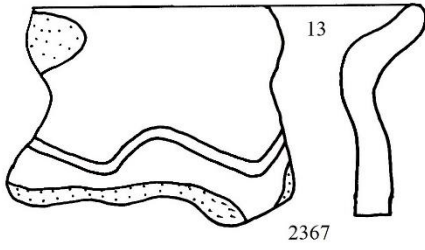
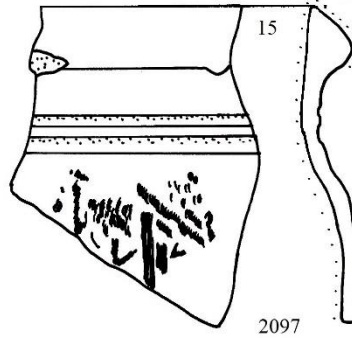
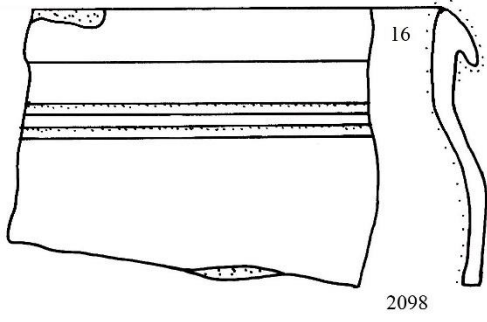
Obr. 52

Obr. 53

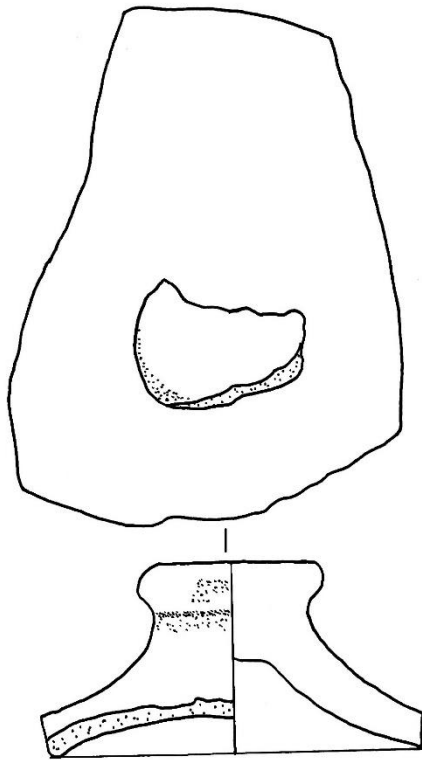

Obr. 55

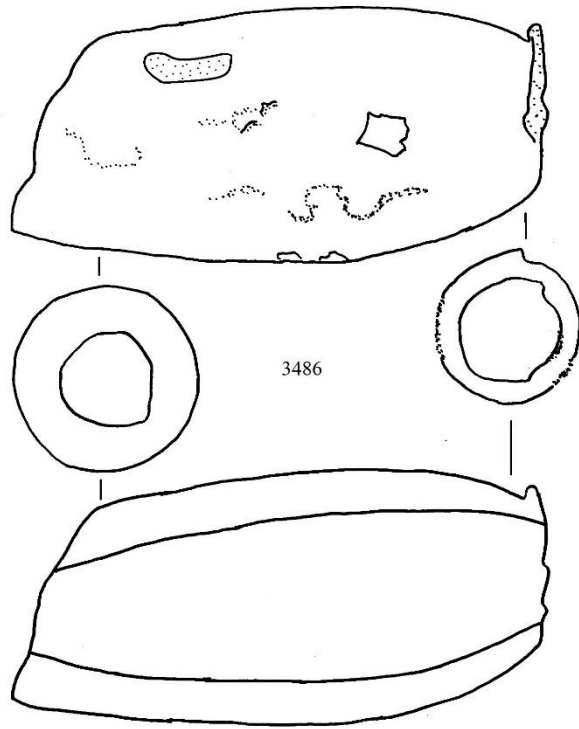

Obr. 56

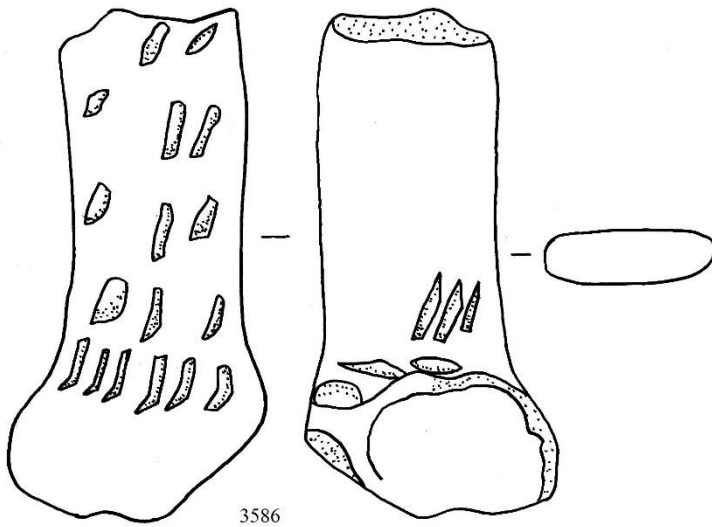

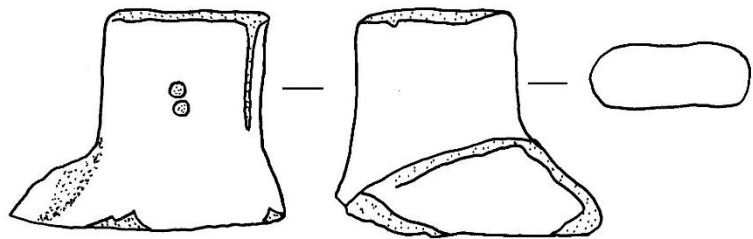
3460

3486

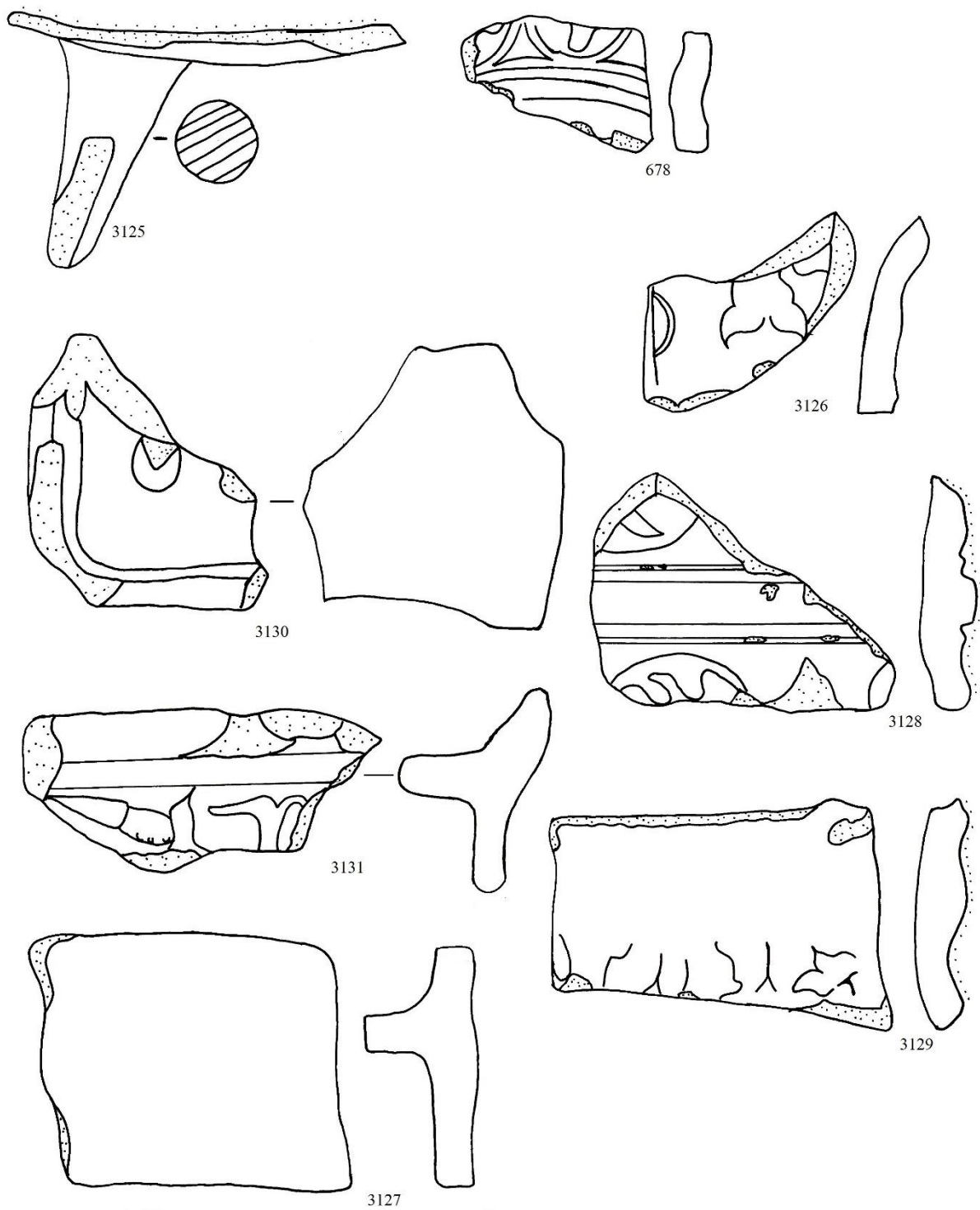
3586

3881

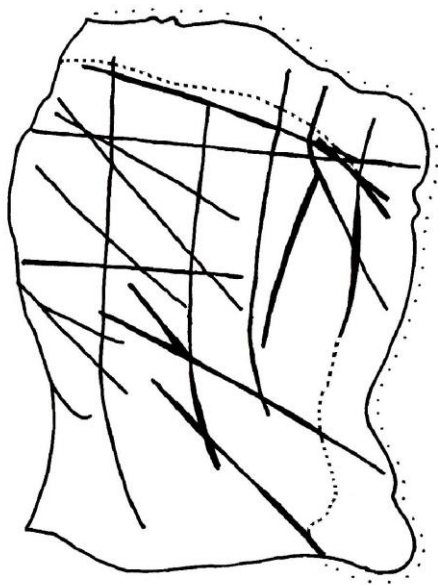
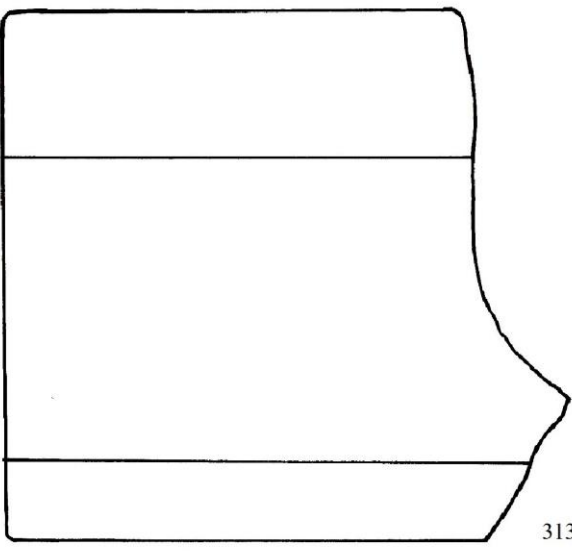
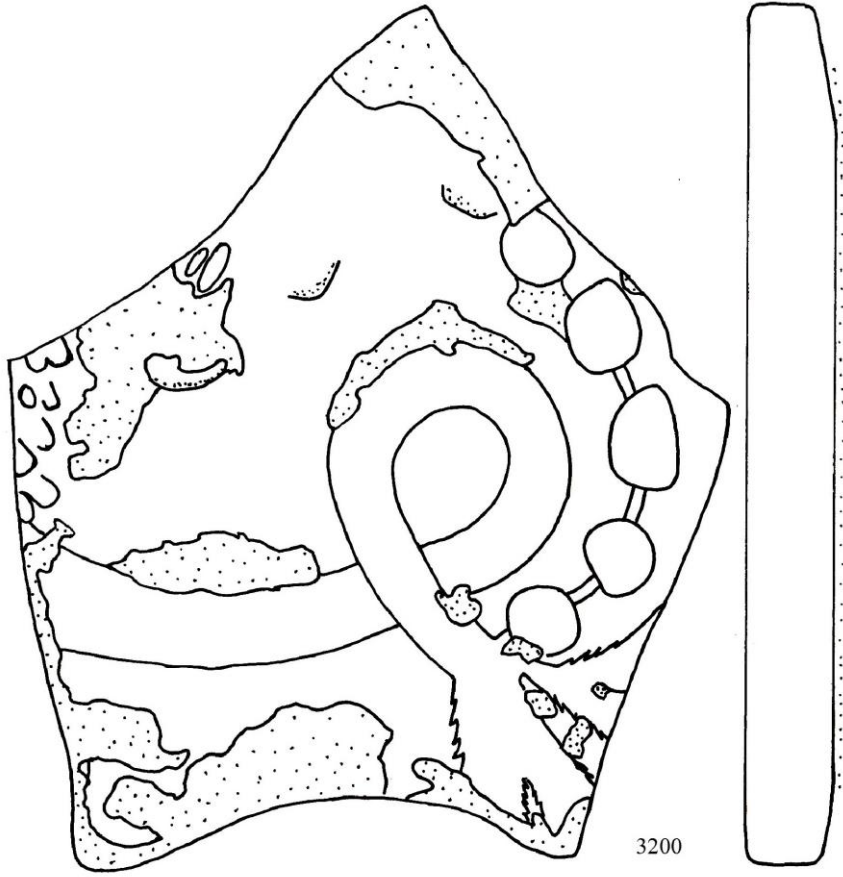

Obr. 57

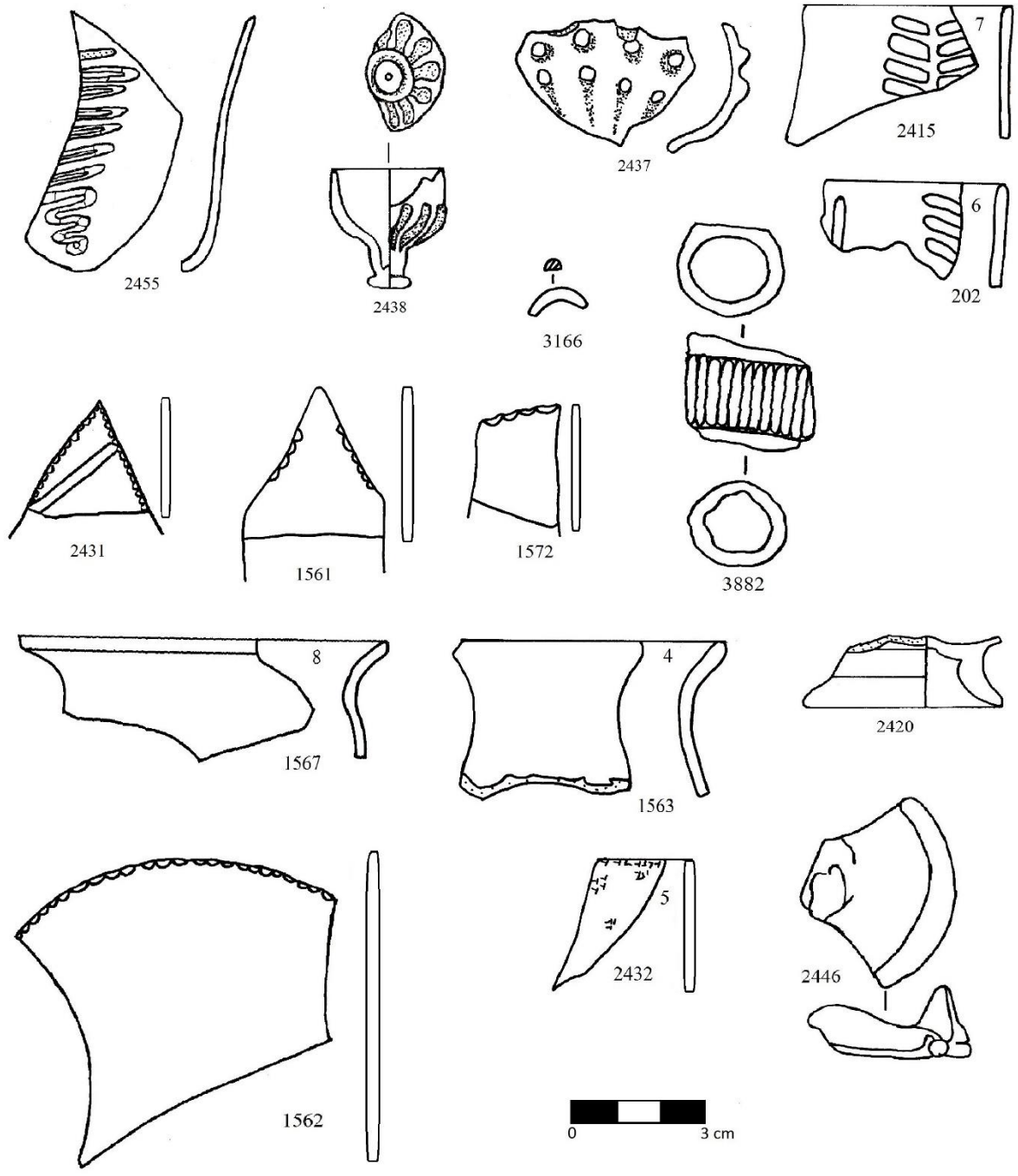
Obr. 58

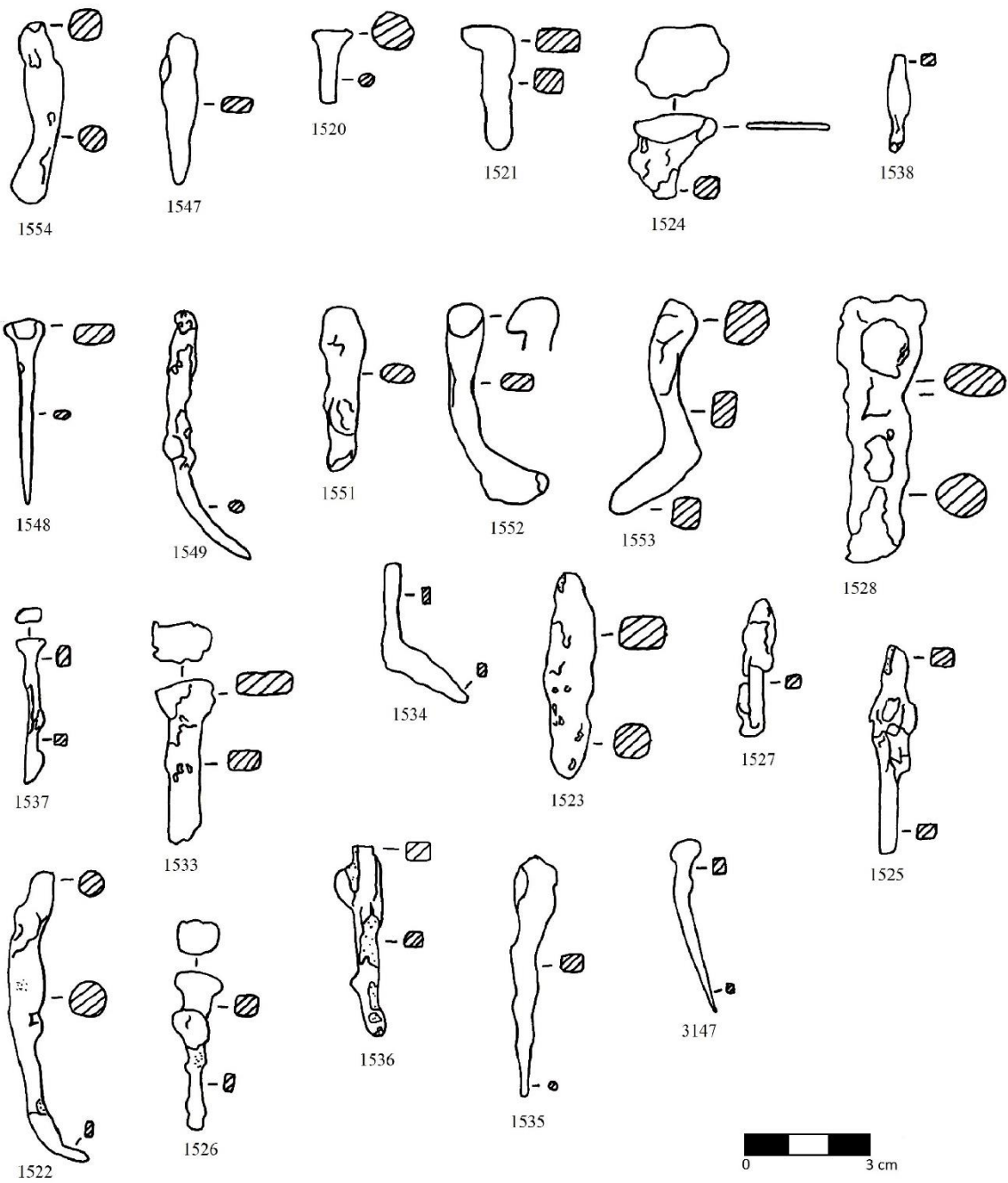

Obr. 59

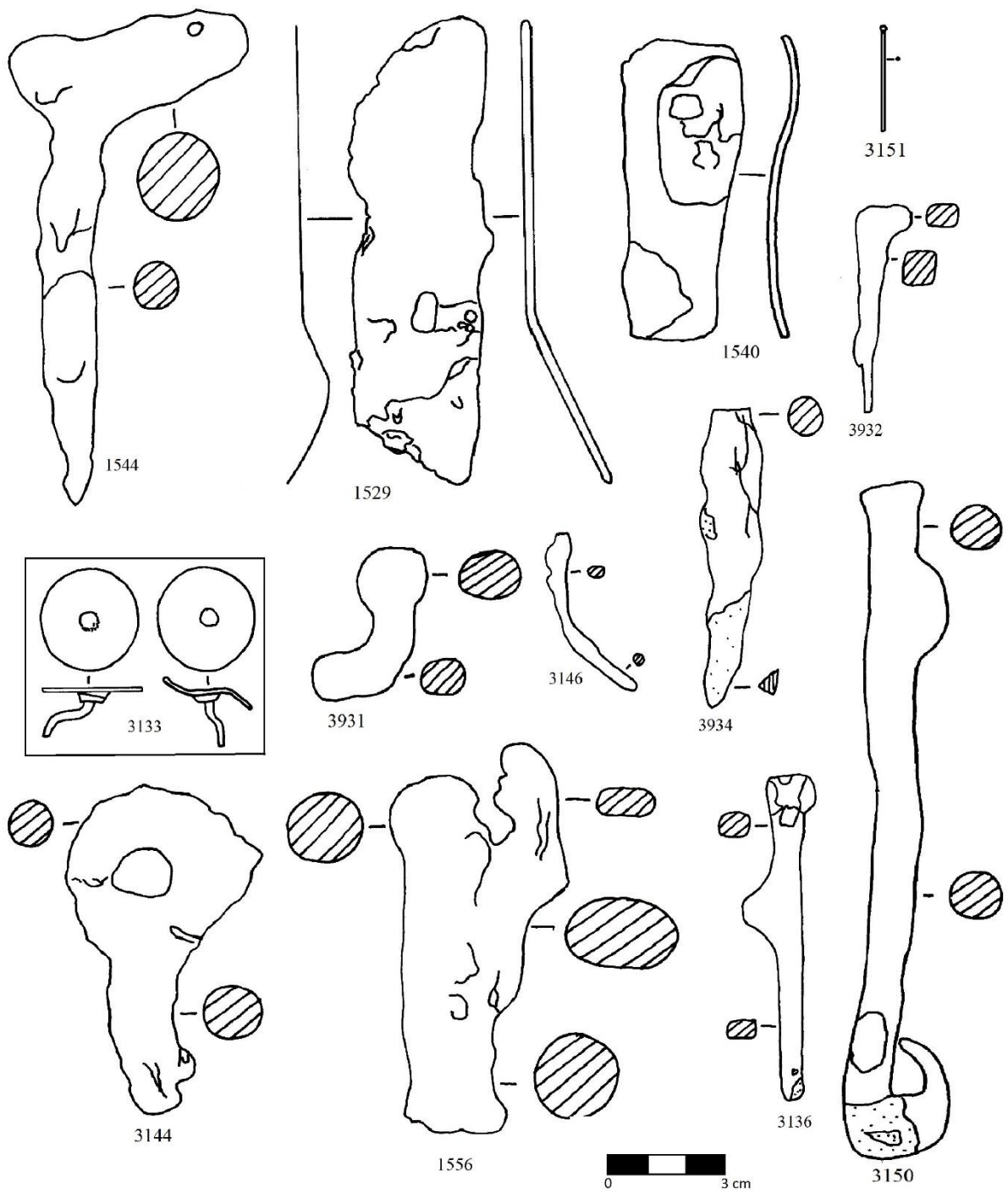

Obr. 60

Obr. 61

Obr. 62